

Tabela 17: Studia porównawcze funkcji latarni morskich w Polsce

NAZWA FUNKCJI ¹⁵⁶	LATARNIA MORSKA																			
	Krynica Morska	Gdańsk Nowy Port	Gdańsk Port Płn.	Sopot	Jastarnia	Góra Szwedów	Hel	Rozewie I	Rozewie II	Stilo	Czołpino	Ustka	Jarostawiec	Dartłowo	Gąski	Kołobrzeg	Niechorze	Kikut	Świnoujście	
Latarnia morska (światło nawigacyjne)	✓		✓	*	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Obiekt turystyczny	✓	✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Wieża widokowa	✓	✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Muzeum, wystawy stałe		✓						✓		✓	✓						✓			✓
Galeria, wystawy czasowe								✓		✓										
Funkcja handlowa ¹⁵⁷	✓			✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Funkcja mieszkalna prywatna								✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓			
Pokoje gościnne Urzędu Morskiego												✓	✓				✓			✓
Funkcja gastronomiczna															✓					✓
Dyżurka pracownika, oddział UM	✓				✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓		✓			✓
Pom. pomocnicze, tech., gospodarcze	✓				✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓			✓
Toalety publiczne								✓							✓					✓
Kapitanat portu			✓																	
Kula czasu		✓																		
Inne ¹⁵⁸	✓			✓			✓			✓			✓			✓				

Źródło: opracowanie własne

Tabela 18: Studia porównawcze czasu udostępnienia turystycznego latarni morskich, zestawienie chronologiczne

ROK UDOSTĘPNIENIA LATARNI DLA RUCHU TURYSTYCZNEGO																		
Rozewie I	Jarostawiec	Niechorze	Czołpino	Gąski	Ustka	Stilo	Kołobrzeg	Krynica Morska	Hel	Sopot	Świnoujście	Dartłowo	Gdańsk Nowy Port	Rozewie II	Kikut	Góra Szwedów	Jastarnia	Gdańsk Port Płn.
1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1992	1993	1999	2000	2000	2004	2022	–	–	–	–

Źródło: opracowanie własne

Parzych (2022, s. 71) w swoich badaniach wykazuje istotne zróżnicowanie natężenia ruchu turystycznego pomiędzy poszczególnymi gminami nadmorskimi w Polsce, jak również pomiędzy całym polskim wybrzeżem a nadmorskimi regionami innych państw europejskich. Zwrócono także uwagę, że w wybranych polskich gminach nadmorskich udział turystów zagranicznych jest relatywnie wysoki. Przewiduje się także jego wzrost w najbliższych latach. Latarnia morska Gdańsk Port Północny znajduje się na terenie całkowicie niedostępnym dla osób nieupoważnionych, latarnia morska w Jastarni jest wyłączona dla turystów z uwagi na wąskie wnętrza i trudności komunikacyjne, latarnia morska Kikut jest natomiast obiektem w pełni

¹⁵⁶ Dotyczy obszaru całego kompleksu latarni morskiej, również budynków współcześnie przynależnych.

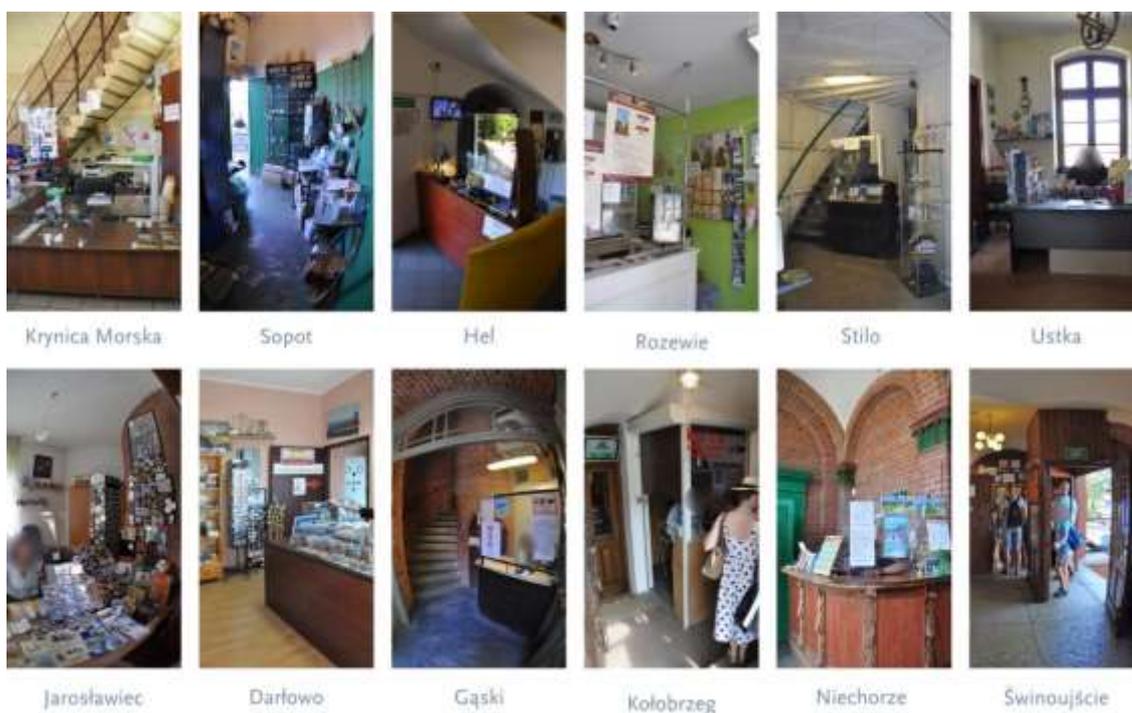
¹⁵⁷ Dotyczy również niewielkich sklepików w punkcie sprzedaży biletów.

¹⁵⁸ np. znaczenie symboliczne, miejsce pamięci, pomnik, komin odprowadzający opary z kotłowni gazowej, centrum reumatologiczne itp.

zautomatyzowanym i pozbawionym stałego nadzoru, jednak jej historyczne przeznaczenie, jakim była wieża widokowa, może świadczyć o potencjalnej możliwości udostępnienia obiektu dla turystów. Poza obiektami nawigującymi i otwartymi dla zwiedzających są również znaki nieczynne, jednak udostępnione dla zwiedzających, jak latarnia morska Gdańsk Nowy Port i Rozewie II. Powyższa tabela ukazuje, że w części obiektów znajdujących się bliżej zachodniej granicy Polski i tym samym znajdującym się pod administracją Urzędu Morskiego w Szczecinie, we wnętrzach budynków przynależnych mieszczą się pokoje gościnne dla Urzędu Morskiego. Dostęp do nich jest zastrzeżony wyłącznie dla osób upoważnionych, a rezerwacja noclegów przez turystów jest niemożliwa.

W Polsce zauważa się pewne podobieństwo i powtarzalność w zaproponowanych funkcjach dodatkowych i rozwiązaniach przestrzennych latarni morskich. Niemal każdy obiekt posiada na dole wieży punkt sprzedaży biletów wraz z niewielkim sklepikiem z pamiątkami tematycznymi, na szczycie natomiast znajduje się punkt widokowy. Latarnie morskie Rozewie I i Rozewie II stanowią wyjątek ze względu na usytuowanie kasy biletowej obsługującej obie latarnie w budynku dawnej stodoły. Wyróżniającym się przykładem jest również latarnia morska w Czołpinie, gdzie ladę sprzedażową umiejscowiono na wyższej kondygnacji, która poprzedza wejście na galerię widokową. Niemal wszystkie strefy wejściowe charakteryzuje natłok informacji, brak przemyślanego wyposażenia i ekspozycji oraz duża komercjalizacja. Ladę sprzedażową często stanowi biurko lub wyższa lada, wykonane z płyty meblowej laminowanej, imitującej drewno. Materiały są stosowane niekonsekwentnie, brakuje nawiązania do stylistyki, historii, tradycji miejsca. To wszystko może wpływać niekorzystnie na odbiór przestrzeni.

Ilustracja 167: Porównanie punktów sprzedaży biletów wybranych latarni morskich

Źródło: opracowanie własne

Inne popularne funkcje występujące w polskich obiektach to niewielkie, stałe przestrzenie ekspozycyjne, powiązane tematycznie z miejscem, rzadziej ekspozycje czasowe. W polskich latarniach morskich nie występują obiekty o funkcjach wykraczających poza ich tradycyjną rolę. Wszystkie latarnie morskie są nieprzystosowane dla osób z niepełnosprawnością ze względu na liczne bariery architektoniczne występujące we wnętrzu, jak i na zewnątrz. Ciekawym rozwiązaniem zaproponowanym w latarni morskiej Rozewie II jest umieszczony na zewnątrz ekran, na którym prezentowana jest „na żywo” relacja ze szczytu wieży, jednocześnie jednak odnotowano brak utwardzonej nawierzchni oraz brak możliwości dojazdu pojazdem pod obiekt. Wybrane, parterowe budynki przynależne latarni morskiej Rozewie I są dostępne dla osób z ograniczoną sprawnością ruchową.

4.22. Podsumowanie, wnioski

Polskie latarnie morskie reprezentują niewielką, jednak zróżnicowaną pod względem architektonicznym grupę obiektów, których wielkość, układ przestrzenny oraz zakres zabudowy towarzyszącej różnią się w zależności od okresu powstania, ówczesnych potrzeb, uwarunkowań technologicznych, funkcjonalnych właściwych dla danej epoki. Latarnie morskie stanowią przykład budownictwa, w którym forma ściśle wynika z funkcji użytkowej.

Analizy przeprowadzone w niniejszym rozdziale umożliwiły udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze z zakresu architektury, lokalizacji oraz funkcji użytkowej. Zebrane dane wskazują na różnorodność materiałów budowlanych, zastosowanych technologii oraz detalu architektonicznego. Badania wykazały istnienie licznych zależności oraz powtarzalnych cech wspólnych, jak również unikatowych właściwości dla każdej latarni morskiej. Wśród materiałów dominują konstrukcje ceglane, aczkolwiek pojawiają się obiekty wykonane z kamienia, metalu oraz betonu o różnorodnym wykończeniu powierzchni (naturalny materiał, tynk, farba). Stan techniczny większości obiektów oceniono jako dobry, z nielicznymi wyjątkami. Gorszy stan zachowania zaobserwowano w przypadku wnętrz, które często wykazują oznaki zaniedbania. Na podstawie przeprowadzonych analiz dokonano klasyfikacji latarni morskich, wyróżniając 5 dominujących form architektonicznych oraz 4 podstawowe typy rzutów wież. Zaobserwowano pewne cechy wspólne w strukturze i organizacji wybranych zespołów latarni morskich, m.in. w Niechorzu oraz Świnoujściu. Układ wnętrz oraz stopień złożoności towarzyszącej zabudowy wynikały z bieżących potrzeb grupy zawodowej latarników. Ze względu na liczebność personelu technicznego, charakter pracy wymagający stałego nadzoru nad funkcjonowaniem urządzeń oraz konieczność zapewnienia częściowej samowystarczalności, latarnie były miejscem zamieszkania nie tylko pojedynczych pracowników, ale często całych rodzin latarników. Wspólnie dbali o właściwe utrzymanie obiektów i tereny przynależne. Złożoność zespołów zabudowań oraz obecność licznych pomieszczeń pomocniczych można zatem interpretować jako bezpośredni rezultat wymagań funkcjonalnych oraz specyfiki życia zawodowego grupy. Przykład stanowi zespół latarni morskich w Rozewiu.

Ilustracja 168: Analiza układu pomieszczeń latarni morskiej Rozewie II

Źródło: opracowanie własne

W momencie uruchomienia latarni Rozewie II obiekt dysponował zapleczem mieszkaniowym dla pięciu latarników wraz z rodzinami. Analiza rzutu pomieszczeń latarni ukazuje podział przestrzeni na 4 odrębne mieszkania, co sugeruje, iż piąty latarnik zajmował prawdopodobnie zaadaptowaną przestrzeń techniczną, bądź poddasze – lub współdzielił mieszkanie z innym członkiem personelu. W opozycji do powyższego przykładu pozostaje latarnia morska Kikut, która od początku swego funkcjonowania działała w sposób w pełni zautomatyzowany. Skutkowało to uproszczoną, minimalistyczną formą architektoniczną, całkowicie pozbawioną zespołu budynków towarzyszących. Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że forma i wielkość latarni morskich pozostają ściśle powiązane z ich funkcją użytkową oraz kontekstem historyczno-technicznym. Latarnia morska stanowi przede wszystkim obiekt techniczny, zaliczany do architektury przemysłowej. Jednakże, pomimo praktycznego podejścia, część obiektów wyróżnia się starannie opracowaną formą architektoniczną, bogactwem detalu i ornamentyki. Świadczy to, że względy estetyczne i piękno odgrywały również istotną rolę w projektowaniu latarni morskich.

Ponadto zauważono rozbieżności pomiędzy stanem faktycznym obiektów a danymi zawartymi w dostępnej dokumentacji technicznej, co wskazuje na przekształcenia wprowadzone na przestrzeni lat. Może to również sugerować istnienie zmian w układzie przestrzennym pomieszczeń i budynków nieinwentaryzowanych, zwłaszcza tych zaadaptowanych na cele prywatne.

Przeprowadzono również analizę współczesnego wykorzystania latarni morskich w Polsce, uwzględniając ich zabudowę towarzyszącą oraz kontekst urbanistyczny. Pomimo różnicowania form architektonicznych i powierzchni użytkowych badanych obiektów, zaobserwowano powtarzalność funkcji. W niemal wszystkich przypadkach użytkowanie latarni ogranicza się do roli znaku nawigacyjnego, punktu widokowego, niewielkiego muzeum tematycznego związanego z historią latarnictwa oraz obiektów o charakterze mieszkalnym – zarówno w postaci pokoi gościnnych udostępnianych przez Urząd Morski, jak i lokali przeznaczonych na stałe zamieszkanie. Jak twierdzi Chylińska (2019, s. 335) „luki w wykorzystaniu turystycznym latarni morskich wynikają bardziej z braku świadomości możliwości ich zwiedzania w różnych kontekstach turystycznych: uczestnictwie w turystyce dziedzictwa historycznego, turystyce biograficznej, turystyce ciemnej i wielu innych”.

Przedmiotem analizy objęto również bezpośrednio otoczenie latarni morskich, co stanowi istotny element w ocenie ich potencjalnych funkcji użytkowych wynikających z lokalnych potrzeb. W wybranych przypadkach obiekty pełnią rolę lokalnych centrów aktywności – zarówno dla społeczności zamieszkujących w sąsiedztwie, jak i dla odwiedzających turystów. Latarnie morskie stają się punktami koncentracji ruchu turystycznego, wokół których organizowane są dodatkowe atrakcje oraz przedsięwzięcia o charakterze usługowym i kulturalnym. Można zatem wnioskować, iż często stanowią one impuls do inicjowania działalności w najbliższym otoczeniu.

Latarnie morskie, bez wątpienia, należą do wyjątkowych obiektów architektonicznych o wysokiej wartości kulturowej. Polskie realizacje nie odbiegają od światowych odpowiedników – charakteryzują się zróżnicowaną formą przestrzenną, harmonijną kompozycją oraz wyraźnie zaznaczoną tożsamością miejsca. Uwzględniają obecność złożonych kompleksów i pomieszczeń towarzyszących, zasadnym wydaje się skłanianie się ku tezie o wysokim potencjale adaptacyjnym, umożliwiającym nadanie im nowych funkcji w odpowiedzi na współczesne potrzeby użytkowe.

5. Obiekty zagraniczne

5.1. Wprowadzenie

Na świecie znajduje się kilkadziesiąt tysięcy latarni morskich, ich liczba stale się zmienia ze względu na ich postępującą dezaktywację. Nieoficjalne źródła podają, że jest to liczba od 18 600 do 20 000 obiektów¹⁵⁹. Latarnie morskie szczególnie w ostatnich dziesięcioleciach przechodzą duże transformacje za sprawą rozwoju nowoczesnych systemów nawigacyjnych. Poszukuje się więc nowych zastosowań dla obiektów zarówno nadal działających, jak i wygaszonych. Latarnie morskie stają się własnością prywatną, zostają adaptowane na rezydencje, mieszkania pod wynajem czasowy, lokale gastronomiczne, muzealne, czy obiekty sportowe. Pomimo utraty swojej pierwotnej i ważnej funkcji, latarnie zachowują swoje znaczenie kulturowe i historyczne, stanowią zapis minionych epok nawigacji morskiej.

Akwen Morza Bałtyckiego charakteryzuje się nieregularną linią brzegową, w tym licznymi wyspami oraz trudnymi warunkami atmosferycznymi i żeglutowymi, co sprawia, że jest obszarem, na którym rozwój nawigacji morskiej miał duże znaczenie, a liczba obiektów jest znaczna. Analiza wybranych przykładów pokazuje jak zróżnicowaną formę architektoniczną i funkcjonalną, mogą przybierać latarnie morskie.

5.2. Obiekty zlokalizowane w akwenu Morza Bałtyckiego

Morze Bałtyckie stanowi morze śródlądowe, zlokalizowane w północnej Europie. Cieśnina Duńska, Kattegat, Skagerrak oraz Limfjorden łączy je z Morzem Północnym. Urozmaicona, długa linia brzegowa (około 8 100 km długości)¹⁶⁰, liczne zalewy, zatoki, wyspy, półwyspy, a także utrudnienia żeglarskie sprawiają, że stanowi akwen zawierający liczne znaki nawigacyjne oraz wysoko rozwiniętą infrastrukturę. Oficjalna światowa lista światel nawigacyjnych udostępniona przez Keeper of Public Records and the UK Hydrographic Office zawiera obszary podzielone od „A” do „Q”, gdzie Morze Bałtyckie stanowi obszar „C”.

Analizą objęto latarnie morskie na wybrzeżu Morza Bałtyckiego poza granicami Polski, rozpoczynając od zachodniego wybrzeża, poprzez kolejne kraje, takie jak Dania, Szwecja, Niemcy, Rosja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, kończąc na obiektach zlokalizowanych w obwodzie królewieckim jednostki administracyjnej Federacji Rosyjskiej. Badania obejmują czynne latarnie morskie zlokalizowane do zachodniej granicy Bałtyku Właściwego – cieśniny Sund, w tym obiekty znajdujące się w Zatoce Ryskiej, Fińskiej, Botnickiej. Pominięto obiekty

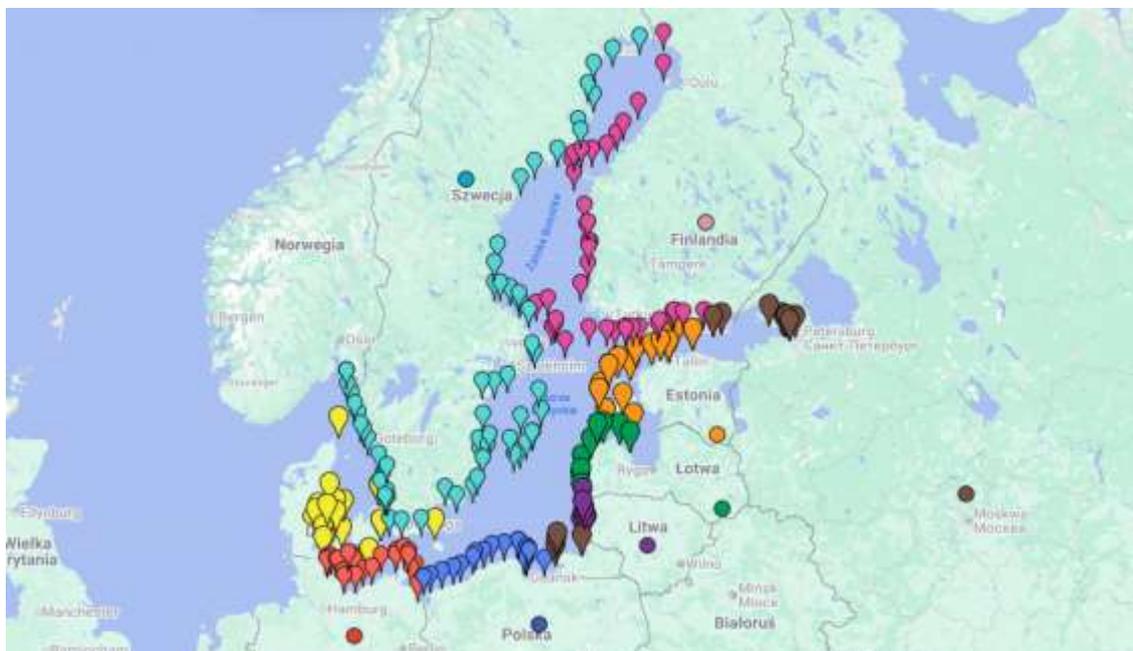
¹⁵⁹ Guinness World Records. Most lighthouses in a country. Źródło: www.guinnessworldrecords.com/world-records/718046-most-lighthouses-country. Dostęp dnia: 11.10.2024.

¹⁶⁰ Internetowa Encyklopedia PWN. *Morze Bałtyckie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Źródło: encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/morze%20ba%C5%82tyckie;1.html. Dostęp dnia 04.10.2024.0

usytuowane w Zalewie Kurońskim, Zalewie Wiślanym, w akwenach śródlądowych, akwenach rzecznych oraz latarnie wygaszone ze względu na brak materiałów źródłowych.

Nie odnaleziono źródeł dokładnie podających sumaryczną liczbę latarni morskich na terenie Bałtyku oraz części poszczególnych państw nadbałtyckich. Trudność w oszacowaniu liczby wynika m.in. z braku klasyfikacji znaków nawigacyjnych. Poniższe informacje zostały uzyskane częściowo od instytucji nadbałtyckich, sprawujących i nadzorujących bezpieczeństwo nawigacyjne w poszczególnych krajach oraz z samodzielnych obliczeń bazując na oficjalnych listach świateł nawigacyjnych. Zaobserwowano znaczące rozbieżności w liczbie zarówno latarni morskich, jak i wszystkich znaków nawigacyjnych pomiędzy informacjami przekazanymi przez instytucję a szacunkami opartymi na bazach świateł. Liczba czynnych latarni morskich na wybrzeżu Morza Bałtyckiego wynosi co najmniej 181¹⁶¹, natomiast wszystkich znaków nawigacyjnych jest aż 7 525, wliczając w to również 562 znaki nawigacyjne na terenie Polski, w tym 15 czynnych latarni morskich. Poniżej przedstawiono mapę, opracowaną przez autorkę wykorzystując narzędzie Google Maps przedstawiającą zagęszczenie latarni morskich w akwencie Morza Bałtyckiego. Na mapie znaczone 225 latarni morskich, co nie stanowi całego bałtyckiego zasobu. Ze względu na znaczną liczbę obiektów, zdecydowano o wyszczególnieniu w opracowaniu wybranych oraz najbardziej interesujących, w kontekście pracy doktorskiej, przykładów latarni morskich w poszczególnych krajach.

Ilustracja 169: Wybrane latarnie morskie zlokalizowane w akwencie Morza Bałtyckiego. Legenda kolorystyczna: granat – Polska, brąz – Rosja, ciemny fiolet – Litwa, zieleń – Łotwa, pomarańcz – Estonia, ciemny róż – Finlandia, turkus – Szwecja, żółcień – Dania, czerwień – Niemcy

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem Google Maps

¹⁶¹ Dokładne określenie liczby latarni morskich w regionie Morza Bałtyckiego napotyka istotne trudności ze względu na ograniczoną dostępność danych, niespójność informacji w dostępnych źródłach, brak jednoznacznych stanowisk instytucji poszczególnych państw nadbałtyckich, a także zróżnicowane podejścia do klasyfikacji i liczenia obiektów – m.in. włączanie do statystyk mniejszych znaków nawigacyjnych i jedynie czynnych świateł.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że latarnie morskie zlokalizowane na terenie Finlandii i Estonii były objęte projektem Unii Europejskiej, którego celem był rozwój turystyki latarniowej poprzez przekształcenia historycznych latarni Estonii i południowej Finlandii w atrakcje turystyczne, organizację wydarzeń promocyjnych oraz wdrożenie systemu tras turystycznych. NGO Estonian Lighthouse Society podkreśla postępującą automatyzację i zmniejszające się znaczenie latarni morskich jako pomocy nawigacyjnych. Celem projektu jest zachowanie obiektów jako dziedzictwa kulturowego i udostępnienie szerszej publiczności, z korzyścią dla społeczności lokalnych i zrównoważonego rozwoju turystyki. Ponadto plan podkreśla rosnące zainteresowanie turystyką latarnianą (ang. „lighthouse tourism”) na świecie i zauważa potrzebę interdyscyplinarnej współpracy między instytucjami. Po wdrożeniu projektu liczba udostępnionych latarni morskich wzrosła z 7 na 12 latarni w Estonii oraz z 3 na 7 latarni na obszarze objętym programem w Finlandii¹⁶².

5.2.1. Dania

Linia brzegowa Danii ma długość 7 314 km¹⁶³, jednak Morze Bałtyckie stanowi część podanej wartości, od strony zachodniej kraj graniczy również z Morzem Północnym. Instytucja odpowiedzialna za nadzór nad latarniami morskimi w Danii to Danish Maritime Authority (Søfartsstyrelsen). Liczba latarni morskich na terenie Dani jest znaczna, dodatkową trudność w obliczeniach stanowi podział terenów nabrzeżnych na 25 obszarów, w tym różne obszary Bałtyku Centralnego, części południowe, wyspy. Szacowana liczba wszystkich znaków nawigacyjnych na terenie Dani, wliczając latarnie morskie wynosi 1 460.

Ilustracja 170: Latarnia morska Svaneke (Svaneke Gamle Fyr) w miejscowości Svaneke na wyspie Bornholm

Źródło: frejaejendomme.dk/artikel/svaneke-fyr, dostęp dnia: 21.06.2024

¹⁶² NGO Estonian Lighthouse Society (2008). *Development plan for lighthouse tourism in Finland and Estonia 2008 – 2013*. Źródło: www.ets.ee/en/events/projects/tuletornide-arengukava. Dostęp dnia: 05.06.2025.

¹⁶³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator ekonomiczny – Dania*. Źródło: www.gov.pl/web/dania/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.

Interesującym przykładem latarni morskiej zlokalizowanej na akwenie Morza Bałtyckiego w Dani jest stara latarnia morska Svaneke (Svaneke Gamle Fyr) zlokalizowana w miejscowości Svaneke na wyspie Bornholm, w południowo-zachodniej części Morza Bałtyckiego. Teren jest najdalej na wschód wysuniętym obszarem administracyjnym Danii. Latarnia powstała w 1919 r., a przesłanką jej budowy była wcześniejsza, mająca miejsce na tym obszarze katastrofa morska. Architektem obiektu był Otto Bertlesen. Wieża o wysokości 18 m została wzniesiona na planie centralnym kwadratu oraz połączona od strony południowej z budynkiem przynależnym. W latarni morskiej mieściła się maszynownia, w budynkach przyległych mieszkanie dla 3 latarników, pralnia oraz kurnik. Podstawa wieży została wzniesiona z granitu, wieża z piaskowca, natomiast budynki przynależne z czerwonej cegły. Latarnia jest nieczynnym znakiem nawigacyjnym, którego dezaktywacja miała miejsce 1 sierpnia 2011 r. i obecnie stanowi własność prywatną. Została przebudowana na cele mieszkaniowe oraz rekreacyjne z poszanowaniem historycznej tkanki architektury. Budynek odrestaurowano oraz wprowadzono współczesne elementy we współpracy z archeologami Noah Boe-Whitehorn i Michelle Meier. Od strony południowej w budynku latarników zostało zaprojektowane duże przeszklenie oraz taras z jacuzzi. Przy latarni znajduje się bar na plaży z muzyką na żywo, sama latarnia jest przeznaczona do odpoczynku i rekreacji, a jej wnętrza są dostępne do czasowego wynajęcia. W wieży znajdują się 3 pokoje 2-osobowe z wanną wykonaną z lokalnego granitu oraz pomieszczenie gospodarcze na 4 piętrze. Maszynownia zlokalizowana na parterze mieści kuchnię, salon oraz toaletę, a także główny apartament z sypialnią, pokojem dziennym i gabinetem. Sama laterna zachowała w pełni swój dawny wygląd, posiada 330-stopniowe przeszklenie i wyposażoną ją dodatkowo w stołki barowe¹⁶⁴.

Ilustracja 171: Latarnia morska Hammeren (Hammeren Fyr) i latarnia morska Dueodde (Dueodde Fyr)

Źródło: www.stock.adobe.com/no/search?k=hammeren, www.da.wikipedia.org/wiki/Dueodde_Fyr, dostęp dnia: 15.06.2024

Innym przykładem obiektu zlokalizowanego również na wyspie Bornholm jest latarnia morska Hammeren (Hammeren Fyr) uruchomiona 1 marca 1872 r. Obiekt stanowił jedną

¹⁶⁴ Svanekefyr.dk. Svaneke Fyr. Źródło: www.svanekefyr.dk. Dostęp dnia: 13.10.2024.

z pierwszych latarni morskich wykorzystujących elektryczność i sygnały radiowe. Wieża została wygaszona w 1991 r. Masywna, wysoka na 21 m, kamienna wieża jest własnością Duńskiej Agencji Ochrony Przyrody oraz miejscem zamieszkania Jette i Niels-Jørn Jensenów, którzy wynajmują kompleks. W obiekcie nie ma bieżącej wody ani kanalizacji. Rodzina udostępnia bezpłatnie wieżę latarni morskiej zwiedzającym, dodatkowo oferuje wycieczki z przewodnikiem, z których zysk przeznaczony jest na ochronę dziedzictwa obiektu¹⁶⁵. Wieża jest przyległa od strony południowo-wschodniej do budynków przynależnych, które odróżniają się zastosowaniem innego materiału (cegła, biały tynk), niż wieża. Latarnia została wzniesiona na planie koła, posiada mocno podkreślony gzyms wieńczący, arkadowy oraz wysoką laternę, która stanowi około 1/3 całej wieży.

Latarnia morska Dueodde (Dueodde Fyr) jest zlokalizowana na południowym krańcu wyspy Bornholm. Obiekt otacza malowniczy krajobraz, naturalne, piaszczyste wydmy, wrzosowiska, sama okolica pozbawiona jest rozwiniętej infrastruktury. Wysoka, strzelista, biała i smukła wieża jest najwyższą latarnią morską znajdującą się na wyspie oraz w całej Danii (47 m wysokości). W planie ośmioboczna, wolnostojąca wieża jest zbudowana, zachowując stałą szerokość na całej wysokości. Wyróżnia ją szeroka, niebieska galeria zewnętrzna oraz mniejsza galeria usytuowana na poziomie laterny. Powstała w latach 1960–1962, co sprawia, że wśród pozostałych duńskich obiektów wyróżnia się minimalistyczną, funkcjonalną bryłą, pozbawioną zdobier. Jej budowa była dużym przedsięwzięciem ze względu na piaszczyste i wymagające podłoże, jej fundament stanowią 14 m żelbetowe pale. Sama wieża powstała szybko, wykorzystując do budowy ośmioboczny szalunek przesuwany. W okresie swojego powstania stanowiła latarnię bardzo nowoczesną, w roku 1977 miała miejsce jej automatyzacja¹⁶⁶. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym, bywa otwarty dla zwiedzających, jednak odbywa się to w sposób nieregularny, bez stałych godzin otwarcia. Funkcja turystyczna latarni z uwagi na niedużą przestrzeń ogranicza się do punktu widokowego.

Innym przykładem duńskiego obiektu jest latarnia Stevns (Stevns Fyrcenter) zlokalizowana na skraju klifu Stevns (42 m n.p.m.)¹⁶⁷, nieopodal miasta Store Heddinge, niespełna 77 km od Kopenhagi. Region oferuje liczne atrakcje dla miłośników aktywnego wypoczynku. Nieopodal latarni przebiegają piesze trasy turystyczne prowadzące wzdłuż malowniczych klifów, wśród których znajduje się klif wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, trasy rowerowe oraz miejsce sportów wodnych¹⁶⁸. Wolnostojąca wieża latarni morskiej powstała w 1878 r., została zbudowana z wapienia na planie koła. W odróżnieniu od Dueodde latarnia morska została zbudowana w nieco bardziej klasycznej formie, typowej dla latarni morskiej.

¹⁶⁵ Hammeren Fyr. Źródło: hammerfyr.dk. Dostęp dnia: 14.10.2024.

¹⁶⁶ Dueodde Fyr – Bornholm. Źródło: www.bornholm-ferien.de/leuchttuerme-bornholm.php#dueodde_fyr. Dostęp dnia: 14.10.2024.

¹⁶⁷ Stevns Lighthouse. Źródło: www.southzealand-mon.com/holiday/plan-your-trip/stevns-lighthouse-gdk1058598. Dostęp dnia 15.10.2024.

¹⁶⁸ Stevns Kommune. *Friluftsliv på Stevns*. Źródło: stevns.dk/oplevel-stevns/friluftsliv-paa-stevns. Dostęp dnia 16.10.2024.

Wieża posiada elewację malowaną na biało, wyrazisty cokół i mocno zarysowany gzyms wieńczący, cebulastą, miedzianą kopułę, otwory zwierczone łukiem odcinkowym i pełnym. Przy budynku został zachowany również dawny budynek przynależny wzniesiony w spójnej do latarni stylistyce. Latarnia morska Stevns jest otwarta dla turystów, na szczycie znajduje się punkt widokowy, a we wnętrzu można zobaczyć bezpłatną wystawę poświęconą dziedzictwu oraz geologii klifu¹⁶⁹, ptakom morskim, a także dawne urządzenia nawigacyjne i maszynownię. Ponadto miejsce stanowi dobry punkt obserwacyjny migracji ptaków, gdzie corocznie odlatuje z tego miejsca miliony zwierząt. Wokół obiektu zachowane zostały także zabytki militarne.

5.2.2. Szwecja

Linia brzegowa Królestwa Szwecji ma długość 3 218 km, jednak wartość ta obejmuje zarówno tereny przybrzeżne Morza Bałtyckiego, wyspy i wysepki (liczba 267 570)¹⁷⁰, jak i zachodnią część kraju, która graniczy z Morzem Północnym. Szwecja posiada najdłuższą linię brzegową z Morzem Bałtyckim. Zarządzaniem oraz zapewnieniem bezpieczeństwa morskiego na terenie Szwecji zajmuje się Swedish Maritime Administration (Sjöfartsverket). Podanie dokładnej liczby aktywnych szwedzkich latarni morskich rejonu Morza Bałtyckiego jest trudna ze względu na sposób prowadzenia szwedzkiej bazy danych, która nie pozwala na podział znaków pod względem akwenów. Liczba wszystkich świateł nawigacyjnych na terenie Szwecji wynosi 2 510. Przybliżona liczba aktywnych świateł w rejonie od Skanii na południowym zachodzie do Ålands Hav na północy, pomijając światła śródlądowych dróg wodnych (jezioro Vänern, jezioro Vättern i jezioro Mälaren) wynosi 900. Wśród nich znajdują się obiekty będące własnością prywatną, należące do administracji, zarówno małe latarnie rybackie, światła kierunkowe i sektorowe, jak i latarnie morskie. Samych latarni morskich na terenie Szwecji jest 99, wyłączając zachodnie wybrzeże, a więc biorąc pod uwagę jedynie Morze Bałtyckie, jest to liczba 84 latarni morskich, jednak wśród nich znajdują się także mniejsze obiekty przybrzeżne zdefiniowane jako „ledfy”, czyli światła prowadzące związane z torem wodnym, a nie odcinkiem wybrzeża¹⁷¹. Według oficjalnej listy świateł wszystkich znaków nawigacyjnych na terenie Szwecji jest 2 306, co jest odmienne od liczby przekazanej przez przedstawiciela Swedish Maritime Administration.

Ze względu na znaczną liczbę obiektów zlokalizowanych na terenie Szwecji oraz z uwagi na duże zróżnicowanie architektoniczne zdecydowano o przywołaniu większej liczby przykładów latarni morskich. Pierwszą z nich jest latarnia morska Helsingborgs (Helsingborgs fyr och lotshus), której nazwa pochodzi od miejscowości, w której się znajduje. Obiekt

¹⁶⁹ Tripadvisor. *Stevns Fyrcenter – Store Heddinge*. Źródło: www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g2556108-d3544403-Reviews-Stevns_Fyrcenter-Store_Heddinge-Stevns_Municipality_South_Zealand_Zealand.html. Dostęp dnia: 20.10.2024.

¹⁷⁰ Źródło: *Encyklopedia Geograficzna Świata: Europa* (1998). Kraków: Wydawnictwo OPRES.

¹⁷¹ Na podstawie korespondencji z Johan Westerlund (Nautical Administrator, Systems and Waterways Engineering) dnia 17.09.2024 oraz 19.09.2024.

usytuowany przy falochronie północnym miasta, które niegdyś odgrywało kluczową rolę w kontroli handlu na Bałtyku, ze względu na położenie w cieśninie Sund. Dawniej obiekt był wykorzystywany również jako stacja pilotów¹⁷². Latarnia została ukończona w 1889 r., a za jej projekt był odpowiedzialny architekt Johna Höijera. Wieża jest niewysoka, masywna, trzykondygnacyjna, wzniesiona na planie ośmiobocznym z latarną w formie koła, wpisana w parterowy budynek przynależny na planie prostokąta. Bogato zdobiony obiekt wykonano z czerwonej cegły. Jego detale architektoniczne, takie jak opaski wokół okien, gzymsy, cokół, balustrada zostały wykończone tynkiem oraz pomalowane na kolor żółty. Wybrane fragmenty budynku, takie jak 16-boczna kopuła, wykusz, fragmenty schodkowego dachu, dolna i górna linia balustrady galerii zostały podkreślone kolorem jasnoniebieskim. Lukarny oraz dach wykonano z blachy, częściowo w kolorze czarnym. Obecnie stanowi własność Szwedzkiego Krajowego Zarządu Nieruchomości, a jej zarządzaniem zajmuje się Szwedzka Administracja Morska. Dopiero 7 grudnia 2017 r. latarnię uznano za zabytek¹⁷³. Latarnia morska nie jest otwarta dla turystów, została zachowana jej pierwotna funkcja.

Ilustracja 172: Latarnia morska Helsingborgs (Helsingborgs fyr och lotshus) i latarnia morska Långe Erik

Źródło: www.tripadvisor.se/Attraction_Review-g189836-d26720624-Reviews-Helsingborgs_fyr_och_lotshus-Helsingborg_Skane_County.html, www.lookphotos.com/en/images/71376767-Lange-Erik-lighthouse-in-the-north-of-the-island-of-oeland-in-the-east-of-Sweden, dostęp dnia: 16.06.2024

Innym przykładem szwedzkiej latarni morskiej jest Långe Erik, która umiejscowiona jest w Byxelkrok na północnym krańcu Olandii. Strzelista, smukła i wysoka na 32 m latarnia została wzniesiona z wapienia w 1845 r. (Thunman 2000). Obiekt został zaprojektowany przez H. Byströma, natomiast zbudowany przez Jonasa Jonssona¹⁷⁴. Przy wolnostojącej latarni zbudowanej na planie koła znajdują się niezależne budynki przynależne: dawny dom latarnika oraz kilka budynków gospodarczych z początku XX w. Korpus latarni morskiej został pokryty białym tynkiem, fragmenty wieży (wysoki cokół, gzymsy, naczółki, obramowania wokół otworów,

¹⁷² XERVON Sweden. *Helsingborgs fyr och lotshus – Historisk upprustning på Parapeten*. Mynewsdesk.com, dokumenty prasowe. Źródło: www.mynewsdesk.com/se/xervon/documents/kundcase-helsingborgs-fyr-och-lotshus-393447. Dostęp dnia 20.10.2024.

¹⁷³ Decyzja rządu z dnia 7 grudnia 2017 r. „Zabytkowy budynek stacji pilotowej Helsingborg, Hamnpaviljongen 5, gmina Helsingborg, okręg Skåne” nr Ku2015/02834/KL. Ministerstwo Kultury, Sztokholm: Urzędy Państwowe.

¹⁷⁴ Öland.se. Långe Erik – Lighthouse. Źródło: www.oland.se/en/lighthouse-lange-erik. Dostęp dnia: 21.10.2024.

galeria) pozostawiono w naturalnym materiale. Lekko wysuniętą przez linię ściany latarni galerię podpierają wsporniki. Wieżę wieńczy kopulasty dach zakończony iglicą. Elewacja budynku przynależnego jest pokryta blachą falistą pomalowaną na kolor bordowy, z którym kontrastują białe okna oraz narożniki budynków. W dniu 25 stycznia 1935 r. obiekt został wpisany na listę „Byggnadsminne”, która jest szwedzką listą zabytków¹⁷⁵. Latarnia jest udostępniona w sezonie letnim do zwiedzania, na jej szczyt prowadzi 138 schodów. Wewnątrz znajduje się dawne urządzenie optyczne. Stanowi czynny znak nawigacyjny, który jest sterowany zdalnie przez Szwedzką Administrację Morską. Nieopodal latarni przebiegają piesze szlaki turystyczne.

Ilustracja 173: Latarnia morska Sandhammaren (Sandhammarudden fyrplats) i latarnia morska Långe Jan

Źródło: www.ystadsallehanda.se/2024-05-04/snart-har-fargen-torkat-dags-for-aterinvigning-av-sandhammarens-fyr, www.ottenby.se/lange-jan-oppnar-i-april, dostęp dnia: 17.06.2024

Latarnia morska Sandhammaren (Sandhammarudden fyrplats) jest obiektem o konstrukcji różniącej się od pozostałych przywołanych przykładów. Obiekt znajdujący się na południowo-wschodnim krańcu Skanii w miejscowości Löderup, powstał w 1891 r. i wciąż przesyła sygnały nawigacyjne¹⁷⁶. Nieopodal wieży znajduje się dawny budynek mieszkalny latarników o klasycznej bryle na planie podłużnym prostokąta przykrytej dwuspadowym dachem. Jej konstrukcja podobnie jak latarnia morska na Górze Szwedów w Polsce jest częściowo ażurowa. Ciąg komunikacyjny (kręte schody) został zaprojektowany w centralnej części obiektu, zabudowany ścianą pełną na planie koła o stałej szerokości na całej wysokości obiektu. Wokół klatki schodowej znajduje się ażurowa konstrukcja żeliwna rozszerzająca się ku dołowi, stanowiąca podporę dla centralnie umieszczonej komunikacji i latarny. Wykonanie latarni morskiej zostało zlecone w hucie żelaza Hällefors, elementy zostały dostarczone statkiem i złożone na miejscu. Laterna oraz pomieszczenie ją poprzedzające zabudowano ścianą pełną, wokół latarny znajduje się otwarta galeria. Całą konstrukcję pomalowano na kolor czerwony z pominięciem miedzianej kopuły latarny. Wieża jest udostępniona dla zwiedzających, możliwe jest zarezerwowanie wycieczki grupowej. Ponadto nieopodal znajduje się rezerwat przyrody i restauracja

¹⁷⁵ Bebyggelseregistret Riksantikvarieämbetet. Źródło: www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/byggnad/visaLagskydd.raa?byggnadId=21400000699921&page=lagskydd. Dostęp dnia: 21.10.2024.

¹⁷⁶ Sandhammarens Fyrplats. Źródło: sandhammarensfyrplats.nu. Dostęp dnia 21.10.2024.

Sandhammarens Fyrgrill wykorzystująca w identyfikacji wizualnej motyw pobliskiej latarni morskiej. W okolicy mieszczą się także dawne budynki latarników innej, pobliskiej latarni morskiej wynajmowane pracownikom Szwedzkiej Administracji Morskiej i członkom Szwedzkiego Towarzystwa Latarni Morskich¹⁷⁷. Niemal identyczna latarnia o nazwie Håradskärs znajduje się w miejscowości Gryt w Szwecji. Zaprojektowana przez Gustafa von Heidenstam, który specjalizował się w tamtym okresie w projektowaniu latarni morskich. Obok znajduje się dawny budynek przynależny z 3 mieszkaniami pokryty boazerią pomalowaną na kolor czerwony oraz inne budynki gospodarcze, piwnice, toalety. Stare rezydencje latarników o nazwie „Bagarstugan” i „Vedbodarna” są wynajmowane krótkoterminowo turystom¹⁷⁸.

Kolejnym interesującym przykładem najwyższej (42 m)¹⁷⁹, szwedzkiej latarni morskiej jest Långe Jan w miejscowości Degerhamn w gminie Mörbylånga na końcu południowego przylądka Olandii. Wieża została uruchomiona w 1785 r. Kamień wykorzystany do budowy obiektu pozyskano częściowo z rozbiórki średniowiecznej kaplicy (wapień), projektantem latarni był Carl Cronstedta. Wieża jest pomalowana na biało, obok niej znajdują się dawne, czerwone budynki przynależne, w których zamieszkiwała załoga pracująca w latarni morskiej. Każdy z latarników posiadał przydzielony dom z ogrodem. Początkowo zasilano otwarte światło węglem drzewnym, następnie obiekt i sposób zasilania ulegały zmianom aż do 1948 r. Wolnostojąca wieża została wzniesiona na planie koła, jej średnica jest stała na całej wysokości, wyjątek stanowi podstawa, która rozszerza się ku dołowi. Ten element podobnie jak jeden szeroki, malowany, czarny pas na wysokości około 2/3 całej wieży stanowią charakterystyczny elementy wyróżniające latarnię morską. Na szczycie konstrukcji znajduje się niewielka stalowa laterna zakończona czerwoną kopułą z iglicą. Niedaleko obiektu znajduje się pomost, który dawniej służył nie tylko do cumowania łodzi, ale także rozładunku węgla do opalania światła nawigacyjnego. W 1980 r. latarnia morska została zautomatyzowana¹⁸⁰. Obecnie Långe Jan jest jedną z najważniejszych atrakcji wyspy oraz stanowi istotny cel ekoturystyczny południowej Szwecji (Chylińska 2019, s. 320). Szwedzka Administracja Morska jest właścicielem obiektu, natomiast użytkownikiem organizacja Bird Life. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym, ponadto jest udostępniony dla zwiedzających, a dochód ze sprzedaży biletów przeznaczony jest na wsparcie działań związanych z ochroną ptaków wędrownych. Dawny dom latarnika jest użytkowany przez stację ptasią Ottenby, drugi z budynków stanowi prywatną rezydencję dawnego latarnika Bertila Nilssona, a trzeci obiekt zawiera miejsca noclegowe dla odwiedzających. Na terenie kompleksu znajduje się niewielka wystawa poświęcona latarni morskiej¹⁸¹. Pobliski teren stanowi punkt obserwacyjny fok oraz ptactwa, niedaleko latarni morskiej przebiegają

¹⁷⁷ Sandhammarens Fyrplats. *Fyrvaktarbostäderna*. Źródło: sandhammarensfyrplats.nu/kring-sandhammaren/#fyrvaktarbostaderna. Dostęp dnia 21.10.2024.

¹⁷⁸ Håradskärs Fyrplats. *Håradskärs fyr*. Źródło: haradskarsfyrplats.se/haradskars-fyr. Dostęp dnia: 25.10.2024.

¹⁷⁹ Långe Jan – Ölands södra udde. Źródło: langejan.se. Dostęp dnia: 26.10.2024.

¹⁸⁰ Föreningen Sveriges Fyrskapp. *Ölands Södra Udde*.

Źródło: fyr.org/wiki/index.php/%C3%96lands_S%C3%B6dra_Udde. Dostęp dnia: 26.10.2024.

¹⁸¹ M. Elsby, L. Elsby (2022). *Svenska fyrplatser: Ölands Södra Udde*. Broszura informacyjna latarni morskiej. Źródło: fyr.org/assets/pdf/besokslogg.pdf. Dostęp dnia: 08.05.2025.

szlaki turystyczne, a sama latarnia znajduje się na obszarze parku krajobrazowego i rezerwatu przyrody Ottenby. Niedaleko umiejscowiony jest także lokal gastronomiczny oraz wystawa „Naturum Ottenby” przygotowana przez Szwedzkie Towarzystwo Ornitologiczne¹⁸². Stacja ornitologiczna Ottenby usytuowana niedaleko latarni stanowi jedną z najważniejszych w Europie.

5.2.3. Niemcy

Długość całej linii brzegowej kraju wynosi 2 389 km¹⁸³, wartość ta zawiera także wyspy i wysepki zlokalizowane na Bałtyku oraz na Morzu Północnym. Zaczynając od miasta portowego Flensburg do wyspy Uznam linia brzegowa wynosi 750 km. Instytucją odpowiedzialną za niemieckie latarnie morskie jest Wasserstraßen und Schifffahrtsverwaltung des Bundes (WSV). Liczba wszystkich znaków nawigacyjnych na terenie Niemiec, wliczając w to także latarnie morskie, wynosi 449, jednak liczba ta uwzględnia także Morze Północne oraz inne mniejsze znaki nawigacyjne.

Ilustracja 174: Porównanie latarni morskiej Travemünde i latarni morskiej w Jarosławcu

Źródło: www.tripadvisor.de/Attraction_Review-g1079870-d6210076-Reviews-Old_Lighthouse_Travemuende-Travemuende_Schleswig_Holstein.html, dostęp dnia: 18.06.2024 i fot. autorka

Stara latarnia morska Travemünde w powiecie Lübeck pochodzi z 1539 r., została zbudowana przez Holendrów i jest najstarszą latarnią morską w Niemczech. Obszar posiada długą i bogatą historię latarnictwa. Początkowo jej światło stanowiło otwarte palenisko. W 1827 r. górna część wieży spłonęła wskutek uderzenia pioruna, następnie została odbudowana w stylu klasycystycznym. Można dostrzec pewne cechy wspólne latarni Travemünde z latarnią morską w Jarosławcu: wieża wpisana w budynek przynależny, zbieżność materiałów, podobny detal architektoniczny, wieża zbudowana z cegły o bryle dzielonej na mniejsze odcinki mocno zaakcentowanym gzymsem, zwężająca się ku górze. Niemiecki przykład wyróżnia

¹⁸² Naturum Ottenby. Źródło: naturumottenby.se. Dostęp dnia: 27.10.2024.

¹⁸³ *Encyklopedia Geograficzna Świata: Europa* (1998). Kraków: Wydawnictwo OPRES.

się jednak brakiem typowej laterny. Jej szczyt został wykonany jako ściana pełna z cegły, a światło nawigacyjne dawało sygnał świetlny poprzez niewielkie horyzontalne okno dzielone liniami diagonalnymi. Od 1922 r. latarnia Travemünde stanowi zabytek chroniony prawnie. W 1972 r. światło nawigacyjne zostało wygaszone¹⁸⁴ ze względu na przysłanianie jego źródła przez nowopowstały budynek hotelu Maritim. Dwa lata później nieopodal powstała nowa latarnia morska. Zabytkowa latarnia morska została całkowicie odrestaurowana w latach 2003–2004. Obecnie stanowi popularną atrakcję turystyczną. Znajduje się w niej muzeum morskie rozmieszczone na 8 piętrach wieży. Wewnątrz można zapoznać się z historią, technologią, specyfiką latarniowców, na ścianach eksponowane są fotografie oraz informacje na temat latarni morskich obszaru WSA Lubeka. Na szczycie latarni umieszczono dawne żarówki latarni morskiej, a z galerii można podziwiać panoramę miasta, zatoki i wybrzeża¹⁸⁵.

Ilustracja 175: Latarnia morska Flügge (Leuchtturm Flügge) i latarnia morska Bülk (Leuchtturm Bülk)

Źródło: www.ostseebad-eckernfoerde.de/poi-details/7615/Buelker-Leuchtturm, www.leuchtturm-fluegge.de/ferienwohnung, stock.adobe.com/de/search?k=%22leuchtturm+fl%C3%BCgge%22, dostęp dnia: 18.06.2024

Latarnia morska Flügge (Leuchtturm Flügge) znajduje się na wyspie Fehmarn, która jest trzecią największą niemiecką wyspą na Morzu Bałtyckim. Znajduje się na terenie rezerwatu przyrody Krummsteert. Interesujący jest fakt istnienia identycznej w konstrukcji latarni morskiej o nazwie Neuland w pobliżu Behrendorf po drugiej stronie cieśniny Fehmarn. Obie latarnie morskie zostały zbudowane w podobnym okresie, jednak budowę Flügge rozpoczęto rok wcześniej (1914 r.). Wolnostojąca, ceglana wieża latarni została wzniesiona na planie ośmiobocznym, rozszerza się w dolnej części (uskok na najniższej kondygnacji) i jest zakończona czerwoną laterną. Detale architektoniczne są ograniczone, charakterystyczny element stanowi schodkowy podpierający strop niższej galerii widokowej. Wieży latarni towarzyszą wolnostojące budynki przynależne, które wzniesiono w spójnej z latarnią stylistyce. Ze względu na uszkodzenia, których doznała ceglana elewacja, w latach 1976–1977 obiekt pokryto

¹⁸⁴ Travemünde Tourismus. *Old Lighthouse*. Źródło: www.visit-travemuende.com/poi/old-lighthouse. Dostęp dnia: 27.10.2024.

¹⁸⁵ Leuchtturm Travemünde. Źródło: www.leuchtturm-travemuende.de/en. Dostęp dnia: 27.10.2024.

czerwono-białymi panelami¹⁸⁶. W tym samym czasie nastąpiła automatyzacja obiektu¹⁸⁷. W 2010 r. przywrócono dawny wygląd zabytku. Obiekt jest wciąż nawigujący i otwarty dla zwiedzających. Wnętrze wieży jest wypełnione drewnianymi, krętymi schodami na stalowej konstrukcji pomalowanej na niebieski kolor. Wewnątrz umieszczono ekspozycję związaną z latarnią morską, a na szczycie punkt widokowy na dwóch poziomach. Na terenie kompleksu znajduje się plac zabaw dla dzieci oraz kawiarnia w dawnym budynku latarników¹⁸⁸.

Innym przykładem latarni na terenie Niemiec nad Bałtykiem jest latarnia morska Bülk (Leuchtturm Bülk) w miejscowości uzdrowskiej Strande. Wieża pochodzi z II połowy XIX w., jej budowę rozpoczęli Duńczycy, następnie w 1865 r. ukończyły Prusy. W latach 1969–1970 nastąpiły zmiany w wyglądzie wieży: zmieniono światło, ale także pokryto elewację płytami azbestowo-cementowymi, dodano czarną opaskę oraz zmniejszono wysokość wieży o niemal 2 m. Wolnostojąca wieża na planie koła o bryle lekko zwężającej się ku górze została zwieńczona laterną oraz dwupoziomową galerią. Latarnia została pomalowana w 4 szerokie poziome pasy w kolorze czarnym i białym naprzemiennie. Górę wieży (laterna oraz galeria) wykończono w kolorze białym, a pochwyty galerii zaakcentowano na kolor czarny. Latarnia dzięki temu prezentuje się nowocześnie i minimalistycznie. Poza wieżą w skład kompleksu wchodzi wolnostojące budynki przynależne, na historycznych fotografiach można zauważyć, że część z nich dawniej było krytych strzechą. Światło nadzorowało 3 latarników, którzy wraz z rodzinami zamieszkiwali kompleks. Obiekt współcześnie nadal stanowi znak nawigacyjny, zautomatyzowany i sterowany zdalnie przez centrum ruchu Zarządu Dróg Wodnych i Żeglugi Lubeki w Travemünde. Od 1996 r. wieża jest udostępniona dla zwiedzających. Na jej terenie poza samym punktem widokowym mieści się restauracja zlokalizowana we współczesnym pawilonie. Lokal jest możliwy do wynajęcia na potrzeby uroczystości okolicznościowych, a jako dodatkową atrakcję restauracja reklamuje wejście na punkt widokowy na szczyt latarni morskiej. Podczas zwiedzania można zapoznać się z historią latarni. Obiekt oferuje także dodatkowe wydarzenia, takie jak tematyczne oprowadzanie, spotkania dla dzieci¹⁸⁹.

5.2.4. Rosja

Na podstawie dostępnych dokumentów nie udało się ustalić dokładnej długości linii brzegowej Rosji na odcinku jedynie Morza Bałtyckiego, wiadomo jednak, że cała linia brzegowa kraju ma długość przekraczającą 37 000 km¹⁹⁰. Linia brzegowa Rosji na odcinku Morza

¹⁸⁶Fehmarn Tourismus. *Leuchtturm Flüge*. Źródło: www.fehmarn.de/poi/leuchtturm-fluegge. Dostęp: 28.10.2024.

¹⁸⁷Leuchtturm Flüge. *Fragen über Fragen*. Źródło: www.leuchtturm-fluegge.de/besichtigungen/fragen-ueber-fragen. Dostęp dnia: 28.10.2024.

¹⁸⁸Förderverein Leuchtturm Bülk. *Leuchtturm Bülk*. Źródło: www.leuchtturm-fluegge.de/besichtigungen/kaffeegarten. Dostęp dnia: 28.10.2024.

¹⁸⁹Ministerstwo Edukacji i Nauki RP. *Środowisko przyrodnicze i gospodarka Federacji Rosyjskiej*. Źródło: www.leuchtturm-buelk.de/index.html. Dostęp dnia: 29.10.2024.

¹⁹⁰Russ Rowlett. *The Lighthouse Directory*. Źródło: zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-federacji-rosyjskiej/DKCiulPbV. Dostęp dnia: 12.10.2024.

Bałtyckiego stanowi więc niewielki wycinek całej długości linii. Dostęp do Morza Bałtyckiego ma zarówno Federacja Rosyjska, jak i jej fragment – obwód królewiecki (dawniej: obwód kaliningradzki). Zarządzaniem portami i infrastrukturą nawigacyjną w Rosji zajmuje się Rosmorpport. Na obszarze Morza Bałtyckiego należącym do Rosji znajduje się około 394 znaków nawigacyjnych, w tym latarnie morskie. Dostęp do źródeł informacji na temat latarni morskich znajdujących się na terenie Rosji jest najbardziej ograniczony w porównaniu do pozostałych krajów basenu Morza Bałtyckiego.

Ilustracja 176: Latarnia morska Piława (Балтийский маяк) i latarnia morska Mys Taran

Źródło: iwonder.city/ru/share/221_ffo, wikimapia.org/10676544/Lighthouse-Mayak-Mys-Taran, dostęp dnia: 23.06.2025

W obwodzie królewieckim znajdują się latarnie morskie: Piława, Obzornyy, Mys Taran na przylądku Taran. Ponadto jeden obiekt zlokalizowany nad Zalewem Kurońskim (Rinderort). Latarnia morska Piława mieści się w mieście portowym Bałtyjsk pomiędzy Zalewem Wiślanym a Zatoką Gdańską. Wieża na planie koła, zwężająca się ku górze została otynkowana i pomalowana na 2 kolory: dół do wysokości około 2/3 wieży na kolor biały, góra na kolor czerwony. Latarnia została wpisana w budynki przynależne, razem tworząc zagospodarowanie narożnika na skrzyżowaniu ulic w formie litery „L”. Wieża zakończona laterną oraz dwupoziomą galerią wyróżnia się wyglądem od budynków przyległych, które pomalowano na kolor beżowy oraz wyposażono we współczesną stolarkę okienną. Latarnia morska posiada okna wyposażone w szpros, dekoracyjny i zaakcentowany portal, szczyt zakończony iglicą oraz okna laterny z ukośnymi podziałami. Latarnia jest obiektem historycznym, przetrwała okres II wojny światowej, pochodzi z 1813 r.¹⁹¹ oraz stanowi czynny obiekt nawigacyjny. Nie odnaleziono informacji na temat funkcji budynków przynależnych oraz pozostałych pomieszczeń wieży latarni. Wniosując na podstawie fotografii i widocznego wyposażenia wewnątrz można przypuszczać, że mieszczą się tam przestrzenie biurowe.

Kolejnym interesującym architektonicznie przykładem latarni morskiej w obwodzie królewieckim jest latarnia morska Mys Taran. Obiekt zbudowano w 1846 r.¹⁹² z czerwonej cegły

¹⁹¹ Informacja odnaleziona na historycznej fotografii.

¹⁹² Russ Rowlett. *The Lighthouse Directory*. Źródło: www.unc.edu/~rowlett/lighthouse/index.htm. Dostęp dnia: 24.10.2024.

na planie ośmioboku foremego z wieżą wpisaną w dwukondygnacyjne budynki przynależne. Swoją bryłą obiekt przypomina latarnię morską Rozewie II za sprawą m.in. konstrukcji wieży wpisanej w osi budynków mieszkalnych. Można zaobserwować detale architektoniczne w postaci gzymsów ceglanych, nadproży w formie łuków pełnych, czy dekoracyjnych wsporników galerii widokowej. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym, jednak jest ogrodzony i niedostępny ze względu na lokalizację na terenie wojskowym. W dniu 27 sierpnia 2014 r. Państwowa Służba Ochrony Zabytków Dziedzictwa Kulturowego Obwodu Kaliningradzkiego uznało latarnię morską na Przylądku Taran wraz z zespołem za obiekt dziedzictwa kulturowego, nr 78¹⁹³.

Latarnia morską Kronstadt (МаякКронштадский) zlokalizowana na wyspie w pobliżu St. Petersburga w Zatoce Fińskiej posiada strzelistą, smukłą formę wysoką na 53,2 m. Została wzniesiona przez duńską firmę Christiani i Nelson Partnership w 1915 roku¹⁹⁴. Zbudowana została na planie ośmioboku foremego zwężającego się ku górze, następnie rozszerzająca się u szczytu i przechodząca w laternę otoczoną galerią zewnętrzną. Wolnostojąca wieża pokryta jest szarym tynkiem, natomiast stalową laternę wraz z kopułą pomalowano na kolor czerwony. Nie odnaleziono informacji na temat pełnionej funkcji użytkowej latarni.

Ilustracja 177: Latarnia morską Kronstadt (МаякКронштадский) i Latarnia morską Tolbukhin (МаякТолбухин)

Źródło: pofortam.ru/samiy-stariy-majak, rgo.ru/activity/project-list/mayak-tolbukhin, dostęp dnia: 23.06.2025

Latarnia morską Tolbukhin (МаякТолбухин) mieszcząca się na niewielkiej wyspie, w kierunku zachodnim względem latarni Kronstadt, jest przykładem obiektu o bardziej złożonej bryle wpisanej w obiekty przynależne. Biała, masywna wieża została wzniesiona na planie koła połączonego podłużnym dwukondygnacyjnym łącznikiem (rodzajem galerii) z dawnym budynkiem mieszkalnym. Kompleks wzniesiono wykorzystując do budowy granit oraz cegłę. Na szczycie wieży umieszczono 16-boczną, metalową laternę. W skład kompleksu wchodziły również piwnica, wartownia oraz łaźnia. Obiekt oddano do użytku 22 września 1810 r., projektantem był L. W. Spafarjew¹⁹⁵, stanowi jeden z najstarszych, zachowanych obiektów na Bałtyku. Zespół latarni morskiej Tolbukhin kompleksowo odrestaurowano w 2018 r., stanowi nadal

¹⁹³ Rząd Federacji Rosyjskiej. Portal aktów prawnych Federacji Rosyjskiej. Źródło: pravo.gov.ru. Dostęp dnia: 13.10.2024.

¹⁹⁴ Pofortam.ru. СамыйстарыймаякРоссии. Źródło: pofortam.ru/samiy-stariy-majak. Dostęp dnia: 02.11.2024.

¹⁹⁵ Pofortam.ru. МаякТолбухин. Źródło: pofortam.ru/tolbukhin-majak. Dostęp dnia: 02.11.2024.

czynny i ważny, zautomatyzowany znak nawigacyjny. Brak udokumentowanych przesłanek wskazujących na realizację dodatkowej funkcji użytkowej w analizowanym obiekcie. Ze względu na odległą lokalizację na małej, niezamieszkałej wyspie obiekt prawdopodobnie nie jest udostępniony dla zwiedzających.

5.2.5. Litwa

Długość linii brzegowej Republiki Litewskiej wynosi zaledwie 99 km¹⁹⁶, co sprawia, że latarni morskich i innych znaków nawigacyjnych na terenie kraju jest niewiele. Litewska Administracja Bezpieczeństwa Transportu (Lietuvos Transporto Saugos Administracija, LTSA) to agencja zajmująca się bezpieczeństwem morskim i latarniami morskimi na terenie Litwy. Obsługą świateł zajmuje się Służba Latarni Morskich i Hydrografii Państwowego Portu Morskiego w Kłajpedzie (Klaipėdos Uostas)¹⁹⁷. Na terenie Litwy znajduje się łącznie 40 znaków nawigacyjnych, w tym także latarnie morskie (4 czynne obiekty). Są to, zaczynając od granicy północnej: latarnia morska Nida, latarnia morska Juodkrantė, latarnia morska Klaipėda oraz latarnia morska Šventoji. Inne obiekty nawigacyjne na terenie Litwy znajdują się nad Zalewem Kurońskim.

Ilustracja 178: Latarnia morska Nida i latarnia morska Juodkrantė

Źródło: www.neringosmuziejai.lt/en/nidos-svyturys, www.pamatykietuvoje.lt/lankytinos-vietos/juodkrantes-svyturys/4580, dostęp dnia: 05.06.2025

Latarnia morska Nida jest obiektem zlokalizowanym najbliżej granicy z obwodem królewieckim na Mierzei Kurońskiej w mieście Nida (Rowlett 2016). Obiekt został odbudowany w 1945 r. z żelbetu, zastępując zniszczoną podczas II wojny światowej wieżę latarni morskiej. Podobnie jak w przypadku polskich obiektów dawna latarnia została wysadzona przez wycofujące się wojska niemieckie. Następnie w 1953 r. dokonano zmian w jej budowie¹⁹⁸. Latarnia morska ma postać wolnostojącej wieży na planie koła o średnicy 7 m, o wysokości 27 m

¹⁹⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator Ekonomiczny – Litwa*. Źródło: www.gov.pl/web/litwa/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.

¹⁹⁷ R. Rowlett. *Lighthouses of Lithuania*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/ltu.htm. Dostęp dnia: 25.10.2024.

¹⁹⁸ Neringos muziejai. *Neringa Museums – homepage*. Źródło: www.neringosmuziejai.lt/en. Dostęp: 25.10.2024.

pomalowanej w poziome czerwone i białe pasy. Kolorystyka latarni oraz jej bryła mogą budzić skojarzenia z polską latarnią morską w Jastarni. Administratorem obiektu Nida jest Park Narodowy Mierzei Kurońskiej, latarnia jest czynnym znakiem nawigacyjnym oraz otwartą dla ruchu turystycznego atrakcją oferującą punkt widokowy, na który prowadzą 132 stopnie¹⁹⁹.

Latarnia morska Juodkrantė jest następną w kolejności latarnią morską na terenie Litwy. Podobnie jak Nida znajduje się na Mierzei Kurońskiej, jednak bliżej miasta Kłajpeda (około 19 km). Zbudowana została w 1950 r. w środku lasu w otoczeniu pozbawionym infrastruktury. Obiekt wyróżnia się nietypową formą w postaci szkieletowej, ażurowej, stalowej konstrukcji (kratownic) w dolnej części, następnie zabudowanej poziomo ułożonymi deskami pomalowanymi na kolor biały. Wieża została wzniesiona na planie kwadratu, w dolnej części lekko zwęża się ku górze (piramidalna forma), a następnie zachowuje stałą szerokość. Wysokość latarni wynosi 66 m²⁰⁰. Konstrukcja obiektu, stroma schodnia prowadząca na szczyt oraz lokalizacja sprawiają, że miejsce jest niedostępne dla turystów, którzy mogą oglądać obiekt jedynie z zewnątrz.

5.2.6. Łotwa

Linia brzegowa Republiki Łotewskiej wynosi 498 km²⁰¹. Agencją odpowiedzialną za latarnie morskie oraz inne znaki nawigacyjne na terenie Łotwy jest Latvian Maritime Administration. Całkowita liczba latarni morskich według instytucji wynosi 18 oraz 3 inne sygnalizatory (daymarks)²⁰², natomiast według listy świateł liczba wszystkich znaków nawigacyjnych, w tym latarni morskich na terenie Łotwy wynosi 140 obiektów.

Przykładem łotewskich latarni morskich są obiekty zlokalizowane niedaleko siebie w Kurzeme (Bākas Kurzemē): Ovišu bāka²⁰³, Užavas bāka oraz Akmeņraga bāka²⁰⁴, nadzorowane i konserwowane przez Zarząd Wolnego Portu Ventspils. Wszystkie 3 latarnie morskie są udostępnione dla turystów i stanowią ważne dziedzictwo kulturowe i przemysłowe kraju.

Latarnia morska Ovišu jest najstarszą, aktywną łotewską latarnią morską usytuowaną we wsi Tārgale w okręgu Kurlandii. Obiekt został oddany do użytku w 1814 r. i znajduje się na państwowej liście chronionych zabytków. Latarnia została zbudowana z czerwonej cegły i głazów, a fundament stanowią drewniane pale. Elewację pokrywa biały tynk. Bryła obiektu ma formę wolnostojącej, masywnej, cylindrycznej wieży, lekko zwężającej się ku górze o wysokości 37 m. Nietypowym rozwiązaniem jest zastosowanie konstrukcji dwuwalcowej, w którą

¹⁹⁹ Neringos muziejai. *Nidos švyturys*. Źródło: www.neringosmuziejai.lt/en/nidos-svyturys. Dostęp: 25.11.2024.

²⁰⁰ Russ Rowlett. *Lighthouses of Lithuania*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/ltu.htm. Dostęp dnia: 25.10.2024.

²⁰¹ Centrum Innowacji Gospodarczej. *Poradnik przedsiębiorcy – Łotwa*. Źródło: [Poradnik przedsiębiorcy – Łotwa](http://Poradnik.przedsiębiorcy-Łotwa.cig.wzp.pl/sites/default/files/poradnik_przedsiębiorcy_-_lotwa.pdf). Dostęp dnia: 12.12.2024.

²⁰² Na podstawie korespondencji z Madars Dilbergs (Expert of Maritime Safety Department, Supervision of Aids to Navigation, Maritime Administration of Latvia) dnia 20.09.2024.

²⁰³ Bāka – w języku łotewskim latarnia morska.

²⁰⁴ Port of Ventspils. *Bākas – Brīvosta sabiedrībai*. Źródło: www.portofventspils.lv/lv/brivosta-sabiedribai/bakas. Dostęp dnia: 04.10.2024.

wpisano centralnie w planie 2 wieże: jedną o średnicy 11,5 m, natomiast wewnątrz drugą o średnicy 3,5 m²⁰⁵. Ten typ budowli dawniej był wykorzystywany jako obiekty obronne. Wokół wewnętrznego walca znajduje się większa klatka schodowa, wewnątrz natomiast ukryto dodatkową komunikację w postaci spiralnych schodów prowadzących na szczyt. Na górze wieży znajduje się niewielka laterna z małym urządzeniem optycznym. Wieża ma nieduże otwory okienne oraz ograniczone detale architektoniczne (gzyms wieńczący oraz gzyms międzykondygnacyjny). W dawnym budynku technicznym należącym do latarni zaplanowano niewielką ekspozycję poświęconą historii łotewskich latarni, a sama wieża służy jako punkt widokowy dla turystów oraz dzięki dobrej akustyce wnętrza jest okresowo wykorzystywana do organizacji koncertów²⁰⁶.

Ilustracja 179: Latarnia morska Ovišu i latarnia morska Užavas

Źródło: baltictrails.eu/en/coastal/poi/250?o, en.wikipedia.org/wiki/U%C5%BEava_Lighthouse, dostęp dnia: 05.04.2025

Latarnia morska Užavas znajduje się na południe od latarni morskiej Ovišu na wysokiej zalesionej wydmie w miejscowości Užavas. Powstała w 1879 r., jednak podczas I wojny światowej uległa znacznym zniszczeniom, pozostawiając jedynie ośmioboczną podstawę wieży, konieczna była więc jej odbudowa w 1925 r. Lokalizacja latarni blisko linii brzegowej podmywającej wydnię powodowała zagrożenie dla obiektu, kilkakrotnie zabezpieczano zarówno wydnię, jak i sam obiekt. Ostatni remont miał miejsce w 1994 r., wykonano wtenczas pancierz chroniący konstrukcję. Wieża ma wysokość 19 m²⁰⁷ i jest wpisana w parterowy budynek mieszkalny, zamieszkiwany dawniej przez obsługę latarni. Dół latarni morskiej do wysokości szczytu dachu budynku mieszkalnego zaprojektowano na planie ośmiobocznym, natomiast powyżej okrągłym. Rozległy budynek przyległy tworzy w rzucie literę „U” z niewielkim dziedzińcem wewnątrz, latarnię wpisano w środkowe skrzydło, w osi budynku. Cały budynek jest pokryty

²⁰⁵ Port of Ventspils. *Bākas – Brīvosta sabiedrībai*. Źródło: www.portofventspils.lv/lv/brivosta-sabiedribai/bakas. Dostęp dnia: 04.10.2024.

²⁰⁶ Ventas Balss (2019). *Bāka pilda vairākas funkcijas*. Źródło: www.ventasbalss.lv/zinas/brivosta/30617-baka-pilda-vairakas-funkcijas. Dostęp dnia: 25.11.2024.

²⁰⁷ Port of Ventspils. *Bākas – Brīvosta sabiedrībai*. Źródło: www.portofventspils.lv/lv/brivosta-sabiedribai/bakas. Dostęp dnia: 25.11.2024.

śnieżnobiałym tynkiem, cokół pomalowano na kolor ceglasty, laternę o średnicy równej szerokości wieży wykonano z metalu. Obiekt zawiera liczne detale architektoniczne: gzymsy, nadproża w postaci łuków odcinkowych, blendy, boniowanie w narożnikach. Na szczyt wieży prowadzą metalowe, kręte schody wewnętrzne. Administratorem obiektu jest Port Windawa. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym oraz atrakcją turystyczną.

Ilustracja 18o: Latarnia morska Pape (Papes bāka) i latarnia morska Mērsraga (Mērsraga bāka)

Źródło: industrialheritage.travel/objects/pape-lighthouse/70, www.redzet.lv/travel/apskates-vietas/bakas-moli-ostas/mersraga-baka, dostęp dnia: 05.04.2025

Innymi przykładami łotewskich latarni morskich o nietypowych konstrukcjach są latarnia morska Pape (Papes bāka) oraz Mērsraga (Mērsraga bāka). Pierwsza z nich zlokalizowana jest w miejscowości Pape, blisko granicy z Litwą. Obiekt zbudowano w 1910 r. na planie centralnym kwadratu z wpisanym w środkowej części kołem, który stanowi zabudowaną klatkę schodową umieszczoną w trzonie o równej średnicy na całej wysokości. Pomalowany na białą, metalowy trzon podpira białą, zewnętrzną, ażurową konstrukcją, rozszerzającą się ku dołowi, wykonana z nitowanego żelaza²⁰⁸. Na szczycie umieszczono 16-boczną, stalową laternę z dwupoziomą galerią, pomalowaną na kolor czerwony. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym, niedostępnym dla turystów. Drugi obiekt, latarnia morska Mērsraga znajduje się w małym, portowym miasteczku Mērsrags w gminie Talsi na zachodnim wybrzeżu Zatoki Ryskiej. Wieża powstała w 1875 r. i była konstrukcją bardzo nowoczesną jak na owe czasy. Obiekt jest wolnostojący, w formie cylindrycznej o wysokości 18,5 m wykonany z nitowanego żelaza²⁰⁹. Dół wieży podpierają wzmocnienia żelbetowe, wykonane po zakończeniu II wojny światowej ze względu na poważne zniszczenia obiektu. Na historycznych fotografiach widoczna jest dawna, ażurowa, przysłonięta obecnie konstrukcja. Na szczycie wieży znajduje się laterna oraz żelazna galeria obejściowa, wsparta na konsolach. Całość została pomalowana na białą, z wyjątkiem balustrady galerii, którą wykończono w kolorze czerwonym. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym, udostępnionym dla zwiedzających.

²⁰⁸ R. Rowlett. *Lighthouses of Latvia*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/lva.htm. Dostęp dnia: 25.11.2024.

²⁰⁹ Visit Talsi. *Mērsraga bāka*. Źródło: visittalsi.com/kurp-doties/bakas/mersraga-baka. Dostęp dnia: 26.11.2024.

5.2.7. Estonia

Linia brzegowa Estonii ma długość 3 794 km²¹⁰, składają się na nią także wyspy i mniejsze wysepki należące do Republiki Estońskiej. Organizacją zajmującą się nawigacją i infrastrukturą morską na terenie Estonii jest Estonian Maritime Administration. Na terenie kraju znajduje się 55 latarni morskich oraz 240 innych sygnalizatorów świetlnych. Udostępnionych do zwiedzania jest 12 latarni morskich: Sõrve, Kõpu, Vormsi (Saxby), Ristna, Tahkuna, Pakri, Ruhnu, Kihnu, Osmussaare, Naissaare, Vilsandi oraz Narva-Jõesuu²¹¹. Natomiast jak podaje lista świateł nawigacyjnych, na terenie Estonii znajduje się 280 wszystkich znaków nawigacyjnych, w tym latarnie morskie.

Ilustracja 181: Latarnia morska Kõpu i latarnia morska Keri

Źródło: www.bryla.pl/kopu-w-estonii-to-najstarsza-latarnia-morska-nad-baltykiem-obok-zamontowany-zostanie-radar-obrony-powietrznej, pl.wikipedia.org/wiki/Latarnia_morska_Keri, dostęp dnia: 08.05.2024

Nietypową formę latarni morskiej ma obiekt o nazwie Kõpu zlokalizowany w miejscowości Mägipe na wyspie Hiiumaa. Jest jedną z najstarszych latarni morskich na świecie, pochodzi z 1531 r. Od tego czasu obiekt był kilka razy przebudowywany m.in. przez Imperium Szwedzkie i Rosyjskie. Latarnia zbudowana została z kamienia (lokalny wapień i głązy narzutowe), następnie pokryta zaprawą wapienną i współcześnie także zaprawą cementową. Pierwotnie na szczyt wieży prowadziły zewnętrzne schody drewniane, następnie żelazne, które zastąpiono schodami wykutymi we wnętrzu, podobnie jak 2 pomieszczenia (1810 r.). Upływ czasu, nieudane prace renowacyjne spowodowały, że na przełomie 1989–1990 r. utworzono żelbetową skorupę zewnętrzną o grubości 15 cm w celu podparcia fundamentów i ścian. Bardzo masywna wieża o wysokości 37,7 m wzniesiona na planie kwadratu, pozbawiona otworów okiennych w dolnej części, podparta solidnymi, zewnętrznymi podporami przy każdej ze ścian sprawia wrażenie obiektu warownego. Na szczycie wieży znajduje się stalowa laterna na planie okrągłym, pomalowana na czerwony kolor, kolorem podkreślono także krawędzie galerii oraz

²¹⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator Ekonomiczny – Estonia*. Źródło: www.gov.pl/web/estonia/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.

²¹¹ Na podstawie korespondencji z Rando Sirak (Senior specialist, Administrative department, Support services division Estonian Transport Administration) dnia 18.09.2024.

wybrane detale architektoniczne. Latarnia od 1997 r. jest wygaszona²¹² i została zastąpiona przez nowocześniejszą latarnię morską radarową, jednak jest nadal klasyfikowana jako aktywna pomoc nawigacyjna przez Estońską Administrację Morską. W 2020 r. wymieniono źródło światła w latarni oraz wyposażono obiekt w nowy elektroniczny system sterowania. Umieszczenie wieży na najwyższym punkcie wyspy sprawia, że jej sygnał nawigacyjny jest najwyższym usytuowanym światłem na Bałtyku (103,6 m n.p.m.)²¹³. Stanowi pomnik kulturowy chroniony prawnie. Od 1999 r. jest udostępniona dla zwiedzających.

Latarnia morska Keri zlokalizowana w wiosce Kelnase w prowincji Harjumaa na małej i jednej z najbardziej wysuniętej na północ wyspie Estonii, pochodzi z 1803 r. i powstała w miejscu wcześniejszej drewnianej konstrukcji. Budowa wieży była trudna i długa ze względu na zmiany prawne oraz niedostępność materiałów budowlanych na wyspie. Latarnia przechodziła transformacje i rozbudowy. Obecnie jest to 25-metrowy murowany z wapienia stożek ścięty u góry, następnie przechodzący w stalowy walec różniący się znacznie średnicą od dolnej części, zakończony laterną. W 1937 r. wokół wieży zbudowano żelbetowe dźwigary według projektu architekta Armasa Luige, które miały rozwiązać problem uszkodzeń konstrukcji. Problem pojawił się ponownie, powodując bardzo zły stan techniczny obiektu, w tym częściowe zawalenie ścian wieży. Prace naprawcze przeprowadzono w 1996 r., wprowadzając m.in. stalowe śruby w ściany zewnętrzne. Obecnie opiekę nad obiektem sprawuje Zarząd Transportu. W okresie zimowym wyspa jest niezamieszkała ze względu na panujące trudne warunki oraz odległą lokalizację. Na wyspie poza latarnią znajdują się budynki gospodarcze, pomieszczenia magazynowe, budynek mieszkalny mieszczący 2 pokoje gościnne, w tym 1 wieloosobowy, miejsce kampingowe, stacja pogodowa, generator energii elektrycznej, studnia, pomnik, lądowisko dla helikopterów, sauna oraz sala kinowa. Miejsce bardzo dobrze sprawdza się jako obserwatorium ptactwa (70 gatunków ptaków) oraz miejsce odpoczynku. Od 2017 r. latarnia morska jest niedostępna dla turystów oraz pozostaje w złym stanie technicznym²¹⁴. W 2021 r. rozpoczęto działania mające na celu przywrócenie dobrego stanu technicznego latarni morskiej, zakończenie prac było przewidziane na rok 2024 pod warunkiem otrzymania wszystkich potrzebnych funduszy oraz sprzyjających warunków pogodowych. Nadzór nad prawidłowym przeprowadzeniem prac sprawuje Narodowy Instytut Dziedzictwa²¹⁵.

Nowszym przykładem latarni morskiej na terenie Estonii jest latarnia morska Sõrve, powstała w 1960 r. W miejscu zniszczonej podczas II wojny światowej kamiennej konstrukcji z 1770 r. Wieża zlokalizowana jest na największej wyspie Estonii – wyspie Saaremaa. Obecna stożkowa latarnia morska została zbudowana z betonu o konstrukcji monolitycznej

²¹² Spotting History. *Kopu Lighthouse*. Źródło: www.spottinghistory.com/view/455/kopu-lighthouse. Dostęp dnia 24.10.2024.

²¹³ Hiiumaa Tourist Info. *Kopu Lighthouse*. Źródło: hiiumaa.ee/en/object/kopu-lighthouse. Dostęp: 14.11.2024.

²¹⁴ Visit Finland. *Söderskär Lighthouse*. Źródło: www.visitfinland.com/en/product/4c30bd79-61b3-4194-b28a-796c518f72d6/soderskar-lighthouse. Dostęp dnia: 11.10.2024.

²¹⁵ Keri Lighthouse. *Keri tuletorn*. Źródło: keri.ee/blogs/keri-blogi/ulevaade-keri-tuletorni-renoveerimistoodest-2021-sugis. Dostęp dnia: 14.11.2024.

i ma wysokość 52 m²¹⁶. Smukłą, wolnostojącą wieżę zaplanowano na rzucie koła o lekko zwężającej się ku górze bryle. Pomalowana została w 2 kolorach: dół do około 1/3 wysokości wieży pomalowano na kolor biały, powyżej wieża wraz z latarnią jest utrzymana w czarnym kolorze. Stanowi czynny znak nawigacyjny oraz atrakcję turystyczną oferującą punkt widokowy na szczycie wieży. Latarnia znajduje się na trasie turystycznej dziedzictwa przemysłowego²¹⁷. Kompleks latarni morskiej został odnowiony oraz przekształcony w centrum turystyczne z dbałością o zachowanie autentyczności. Miejsce jest wykorzystywane jako punkt promocji wsi Saaremaa i tradycji lokalnych oraz miejsce wydarzeń kulturalnych od 2013 r. Głównym budynkiem jest dawny dom latarników, który mieści większość atrakcji, takich jak punkt informacji turystycznej, salę zabaw dla dzieci oraz ekspozycję poświęconą naturze Półwyspu Sõrve. Dawny, drewniany domek mieszczący się w ogrodzie został przebudowany na salę widowiskowo-taneczną, gdzie organizowane są koncerty, wieczory taneczne, pokazy teatralne, plenery malarskie, wystawy czasowe oraz warsztaty artystyczne. Piwnicę zagospodarowano na miejsce organizacji targów branżowych oraz punkt handlowy, gdzie sprzedawane są produkty ekologiczne. Odrestaurowana została także stara sauna, gdzie przewidziano ekspozycję poświęconą ratownictwu morskiemu²¹⁸.

5.2.8. Finlandia

Urządzenia nawigacyjne, w tym latarnie morskie w Republice Finlandii nadzoruje instytucja Finnish Transport and Communications Agency (Traficom). Lista świateł nawigacyjnych podaje, że na terenie Finlandii znajdują się łącznie 1 894 obiekty nawigacyjne, w tym latarnie morskie. Linia brzegowa Finlandii jest drugą najdłuższą linią państw nadbałtyckim, z uwzględnieniem wysp wynosi ponad 4 500 km, natomiast z ich pominięciem to liczba 1 126 km²¹⁹. Zdecydowana większość obiektów na terenie Finlandii została zautomatyzowana, a pełniona funkcja użytkowa dopasowana do współczesnych potrzeb. Obiekty mieszczące się na wyspach stały się miejscami wypoczynku, mieszczą atrakcje turystyczne, lokale gastronomiczne, sauny, miejsca noclegowe²²⁰.

Przykładem obiektu jednocześnie dostępnego dla ruchu turystycznego i oferującego miejsca noclegowe jest latarnia morska Söderskär (Söderskärin majakka) zlokalizowana na jednej z wysepek na zewnętrznym archipelagu Porvoo w Zatoce Fińskiej, na terenie rezerwatu przyrody, około 1,5 godz. łodzią od Helsinek. Obiekt zbudowano w 1862 r.²²¹, pierwotnie

²¹⁶ Keri Lighthouse (2021). *Ülevaade Keri tuletorni renoveerimistööst 2021 sügis*. Źródło: visitestonia.com/en/sorve-lighthouse. Dostęp dnia: 14.11.2024.

²¹⁷ Visit Estonia. *Sõrve Lighthouse*. Źródło: www.sorvekeskus.ee/tuletorn?mcm_lang=en. Dostęp dnia: 14.11.2024.

²¹⁸ Sõrve Visitors Centre. *Sõrve tuletorn*. Źródło: www.sorvekeskus.ee/about. Dostęp dnia: 15.11.2024.

²¹⁹ *Encyklopedia Geograficzna Świata: Europa* (1998). Kraków: Wydawnictwo OPRES.

²²⁰ Visit Finland. *Easy access lighthouses in the Finnish archipelago*. Źródło: www.visitfinland.com/en/articles/easy-access-lighthouses-finnish-archipelago. Dostęp dnia: 26.10.2024.

²²¹ Söderskär Lighthouse. *Official website of Söderskär Lighthouse*. Źródło: www.soderskar.fi. Dostęp dnia: 24.11.2024.

miał zostać w pełni zbudowany z kamienia, jednak materiału zabrakło i budowa została dokończona z wykorzystaniem cegły. Latarnia morska została wzniesiona na planie ośmiobocznym. Jej średnica jest stała na całej wysokości, a bryłę dzielą dekoracyjne gzymsy. Wieża zakończona jest niewielką, miedzianą laterną w typie pawilonu na planie koła, wokół laterny znajduje się galeria zewnętrzna. Wraz z wolnostojącą latarnią wzniesiono dom dla 3 obsługujących latarnię latarników oraz piwnicę ziemną. Następnie w 1876 r. wykonano saunę, a w 1911 r. dodatkowy dom latarnika. Wady konstrukcji spowodowały jej niestabilność, w latach 1912–1917 wykonano żelazne wzmocnienie w formie opaski z szyn, obręczy i betonu. Okres II wojny światowej nie spowodował zniszczeń obiektu, dzięki decyzji latarników i pilotów o nieuruchamianiu światła nawigacyjnego²²². W 1957 nastąpiła automatyzacja, natomiast w 1989 r. wyłączono latarnię z systemu nawigacji, od tego czasu obiekt przestał służyć jako schronienie dla marynarzy. Utworzono w miejscu dawnej latarni stację badawczą Ministerstwa Środowiska zwierzyny łownej, która funkcjonowała do 2007 r. Obiekt współcześnie został otynkowany i pomalowany na kolor beżowy, z zachowaniem dawnych detali architektonicznych, takich jak: dekoracyjne gzymsy, boniowanie, ślepe łuki, nadproża odcinkowe. Od 2003 r. kompleks jest własnością prywatną. Poza zakwaterowaniem obiekt mieści ekspozycję poświęconą latarnictwu, w tym dawnym życiu latarników i pilotów. Miejsce jest reklamowane, jako idealne na spotkania towarzyskie i zawodowe, gdzie można pracować w sprzyjającej koncentracji, spokojnej atmosferze²²³.

Ilustracja 182: Latarnia morska Söderskär (Söderskärin majakka) i latarnia morska Bengtskär

Źródło: merikaislatuulesa.blogspot.com/2024/04/soderskarin-majakka-porvoon-edustalla.html, pl.wikipedia.org/wiki/Bengtsk%C3%A4r, dostęp dnia: 22.06.2025

Innym przykładem fińskiej latarni jest latarnia morska Bengtskär na wyspie Turku, czyli najbardziej wysuniętej na południe wyspie Finlandii. Obiekt znajduje się na terenie rezerwatu przyrody, a podróż łodzią na wyspę z Helsinek trwa około 1 godz. Jest najwyższą latarnią morską w krajach nordyckich. Zbudowana została z kamienia z dodatkiem cegły w 1906 r. Historia latarni Bengtskär jest bardzo burzliwa, w jej wnętrzach m.in. toczyły się historyczne bitwy,

²²² Söderskär Lighthouse. *History and visiting information*. Źródło: www.soderskar.fi/12. Dostęp dnia: 24.11.2024.

²²³ Visit Finland. *Söderskär Lighthouse*. Źródło: www.visitfinland.com/en/product/4c3obd79-61b3-4194-b28a-796c518f72d6/soderskar-lighthouse. Dostęp dnia: 11.10.2024.

a sam obiekt ulegał uszkodzeniom. Obiekt jest reklamowany jako „matka i babcia wszystkich latarni morskich”²²⁴. Wieża latarni morskiej została wpisana niesymetrycznie w budynek przynależny o 4 kondygnacjach (niski parter, 1 piętro, 2 piętro, poddasze użytkowe) przykryty dwuspadowym dachem pokrytym zieloną dachówką. Stolarka okienna ze szprosami została pomalowana na czerwono, a na osi budynku mieszkalnego poddasze wyposażono w zewnętrzny balkon z dużym, okrągłym, dekoracyjnym oknem. Wieża latarni jest smukła, w dolnej części na planie kwadratu, powyżej koła, lekko zwęża się ku górze, przechodząc u szczytu w laternę w typie pawilonu z zewnętrzną galerią. Całość posiada masywną konstrukcję, a elewacje pozostawiono w naturalnym materiale. Działalność turystyczna w obiekcie jest prowadzona przez rodzinę. Wewnątrz znajduje się restauracja serwująca lokalną, tradycyjną kuchnię oraz miejsce noclegowe w dawnym domu latarnika, starej stacji pilotów i w domku wiejskim. Do dyspozycji gości jest historyczna, czynna sauna, która powstała w tym samym okresie, co latarnia morska. Wnętrze latarni morskiej jest udostępnione do zwiedzania od 1995 r. Na parterze umieszczono ekspozycję poświęconą pierwszym latarniom morskim w Finlandii oraz historii obiektu i bitwy pod Bengtskär w 1941 r. Ponadto mieści się tu kawiarnia, sklep z pamiątkami i sala konferencyjna, powyżej znajduje się urząd pocztowy, kaplica oraz odnowiony, dawny dom latarnika, wyżej mieszczą się pokoje gościnne (łącznie 7 pokoi)²²⁵. Na szczycie wieży znajduje się punkt widokowy. Obiekt jest czynnym znakiem nawigacyjnym.

Innym przykładem obiektu o podobnej funkcji, jednak zupełnie różniącej się formie jest 12-piętrowa latarnia morska Kylmäpihlaja na wyspie Kylma-Pihlava w mieście Rauma, w południowo-zachodniej Finlandii. Obiekt jest użytkowany od 1953 r. i powstał w połączeniu ze stacją pilotów. Wieża latarni morskiej ma formę wertykalnego, czerwonego prostopadłościanu, na planie kwadratowym, z wpisaną od strony północno-wschodniej białą bryłą, w której zlokalizowano komunikację. Przyległy, biały budynek, dawniej o funkcji mieszkalnej jest 2-kondygnacyjny, zwieńczony 2-spadowym dachem i połączony jest z wieżą latarni zewnętrznym łącznikiem. Obiekt charakteryzuje prosta, zgeometryzowana forma, pozbawiona detali architektonicznych i zdobień, daleka od tradycyjnych, znanych form latarni morskich. Kompleks mieści 15 pokoi, restaurację przeznaczoną dla 70 gości, sklep z pamiątkami, 3 sauny, zewnętrzną jacuzzi, kawiarnię zlokalizowaną na plaży oraz przystań dla łodzi gości hotelowych. Obiekt stanowi własność miasta Rauma i jest wykorzystywana obecnie w celach turystycznych²²⁶, a także stanowi stale czynny znak nawigacyjny.

Latarnia morska Utö w południowej Finlandii swoją nazwę zawdzięcza wyspie, na której została usytuowana, obszar administracyjnie przynależy do gminy Pargas. Wokół latarni, powstałej w 1814 r. znajdują się dawne budynki Administracji Morskiej, które zamieszkiwali m.in. latarnicy, piloci i żołnierze. Wolnostojąca latarnia morska została wzniesiona na planie

²²⁴ Bengtskär Lighthouse. *Home – Bengtskär*. Źródło: www.bengtskar.fi/en/home. Dostęp dnia: 26.11.2024.

²²⁵ Rosala Viking Centre. *Bengtskär Hotel for groups*. Źródło: rosala.johku.com/en_US/destinations/bengtskar-lighthouse/bengtskar-hotel-for-groups. Dostęp dnia: 26.11.2024.

²²⁶ Kylmäpihlaja Lighthouse Hotel. *Kylmäpihlaja – Lighthouse hotel and restaurant*. Źródło: www.kylmapihlaja.com/english.php. Dostęp dnia: 26.11.2024.

kwadratu z kamienia, na całej wysokości posiada stałą szerokość. Elewację pomalowano na 2 kolory, w pionowe pasy dzielące każdą z elewacji (z wyjątkiem północnej) na pół: po prawej stronie w kolorze czerwonym, po lewej stronie w kolorze białym. W osi każdej ze ścian umieszczono niewielkie otwory okienne ze szprosami. Na szczycie wieży umieszczono 8-boczną laternę w kolorze czerwonym. Dawny kompleks latarni oraz wieża o wysokości 24 m podobnie jak Kylmäpihlaja oraz Bengtskär mieści pokoje gościnne oraz lokal gastronomiczny. Od 1986 r. światło latarni morskiej działa automatycznie, laterna z urządzeniem optycznym nie została udostępniona dla zwiedzających. Nietypowe rozwiązanie stanowi sala modlitewna znajdująca się wewnątrz samej latarni oraz okoliczny cmentarz. Adaptacja 3 piętra obiektu na cele sakralne w latach 40. XIX w. była podyktowana brakiem kościoła na wyspie, zamieszkałej przez stosunkowo niewielką społeczność²²⁷. Niewielkie wnętrze sali modlitewnej cechuje się surowymi, pomalowanymi na biało ścianami o nieregularnej powierzchni, skromnym, drewnianym wyposażeniem oraz widoczną drewnianą konstrukcją stropu oraz belek podpierających. Obecnie ze względu na wysokie, strome schody prowadzące do kościoła na wyspie funkcjonuje drugi obiekt modlitewny. Miejsce jest popularnym punktem obserwacji migracji ptactwa²²⁸.

Ilustracja 183: Latarnia morska Kylmäpihlaja i latarnia morska Utö

Źródło: www.madeinrauma.fi/viihdy-raumalla/kylmapihlaja-rauman-helmi, minorpostcards.fi/product/all/postcards/uto-lighthouse, dostęp dnia: 24.06.2024

5.3. Przykłady adaptacji latarni morskich – obiekty referencyjne

Stopniowo zmniejszające się zapotrzebowanie na punkty nawigacyjne skłania do poszukiwań zastosowań dla licznych wież zlokalizowanych na malowniczych terenach morskich. Adaptacja obiektów często wykracza poza ich tradycyjną rolę. Działania konserwatorskie mają na celu utrzymanie integralności architektonicznej i zachowanie ich dziedzictwa dla przyszłych

²²⁷ Retkipaikka. Źródło: retkipaikka.fi/tarinoiden-ja-tunnelmien-uto. Dostęp dnia: 26.11.2024.

²²⁸ Visit Pargas Parainen. *Utö, an island in the Finnish archipelago*. Źródło: visitparainen.fi/en/uto. Dostęp dnia: 26.11.2024.

pokoleń, przy jednoczesnej próbie przystosowania obiektów do potrzeb dynamicznie zmieniającego się świata i współczesnego społeczeństwa. Adaptowane i modernizowane są zarówno obiekty wygaszone, jak i te wciąż nawigujące. Automatyzacja urządzeń postępująca od lat 60. ubiegłego wieku i brak potrzeby stałego dozoru latarnika powodują, że pomieszczenia latarni morskich i budynków przynależnych, takie jak pomieszczenia pomocnicze, maszynownie, magazyny, pomieszczenia mieszkalne i budynki gospodarcze nie są już konieczne.

W związku z powyższym niniejszy rozdział próbuje odpowiedzieć na następujące pytania: w jaki sposób rozwiązywana jest kwestia zmniejszającego się zapotrzebowania na latarnie morskie i do jakich celów są wykorzystywane dawne budynki latarni morskich wraz z zabudowaniami i obszarami przynależnymi na świecie? Analiza danych, a następnie klasyfikacja latarni morskich z uwagi na pełnione funkcje użytkowe inne niż pierwotne zostały sformułowane na podstawie netografii oraz własnych badań środowiskowych. Z uwagi na brak dostępnej literatury przedmiotu poświęconej aktualnym funkcjom pełnionym przez latarnie morskie, informacje pozyskiwane były za pośrednictwem oficjalnych zagranicznych stron internetowych organizacji, przedsiębiorstw, ośrodków, portali oraz serwisów internetowych oraz poprzez nawiązanie kontaktu z wybranymi organami zarządzającymi. Wykorzystywano również oficjalne raporty oraz materiały wideo. Dokonując selekcji obiektów, próbowano przywołać przykłady jak najbardziej różnorodne. Latarnie morskie zostały podzielone na obiekty muzealne, centra turystyczne, obiekty hotelowe, obiekty mieszkalne, siedziby organizacji, obiekty gastronomiczne oraz inne przykłady wykorzystania latarni morskich, w których znalazły się latarnie o funkcjach militarnych, sakralnych, czy służących jako instalacja artystyczna. Wiele z przywołanych w rozdziale przykładów poza główną funkcją posiada również towarzyszące. Pośród przykładów latarni morskich znajdują się zarówno czynne znaki nawigacyjne, jak i te wygaszone, złożone architektonicznie kompleksy oraz niewielkie latarenki.

Mając na względzie historyczną i kulturową wartość latarni morskich oraz lokalizację, wiele z nich przekształca się w atrakcje turystyczne. W warunkach sprzyjających obiekty będące zbędne z perspektywy współczesnej nawigacji, przeobrażają się w rozbudowane, rentowne kompleksy, jednocześnie stymulując lokalną gospodarkę. Najbardziej rozpowszechnioną funkcją latarni morskich jest punkt widokowy połączony z niewielką przestrzenią muzealną, zawierającą ekspozycje poświęcone tematom związanym z obszarem usytuowania obiektu, latarnictwem i tradycją morską.

Na nadaną funkcję użytkową ma wpływ wiele czynników, jednym z nich jest lokalizacja obiektów i związane z nią przepisy prawne, organ zarządzający, stopień rozwinięcia gospodarczego kraju lub regionu. Zauważono powtarzalność przypisanych funkcji w obrębie jednego regionu, wchodzącego w skład wspólnego organu zarządzającego. Przykładem mogą być latarnie morskie zlokalizowane na Western Cape Coast w Republice Południowej Afryki, gdzie znajduje się 25 czynnych latarni morskich, wśród których część została otwarta dla turystów: 6 obiektów (Algulas, Cape Columbine, Slangkoppunt, Danger Point, Green Point, Cape

St. Blaize)²²⁹ posiada dodatkowe, powtarzalne funkcje użytkowe. Każdy obiekt stanowi punkt turystyczny i sklep z pamiątkami, dodatkowo każdy z obiektów oferuje towarzyszące atrakcje. W czterech latarniach zaproponowano pokoje gościnne do wynajęcia, na terenie dwóch obiektów na wolnym powietrzu w namiotach plenerowych organizowane są imprezy okolicznościowe (wesela, urodziny, rocznice itp.), dwa obiekty wyposażono w sale konferencyjne.

Ilustracja 184: Latarnie morskie z punktem widokowym. Il. 1: latarnia morska w Batumi, Gruzja; il. 2 i 3: latarnia morska Castillo del Morro, Hawana, Kuba; il. 4: latarnia morska Cintrão, Ribeirinha, Archipelag Azory, Portugalia

Źródło: fot. autorka

Latarnie morskie zlokalizowane na otwartych wodach poddawane są ekstremalnym warunkom atmosferycznym i obciążeniom podczas sztormów, w tym uderzeniom fal osiągających nawet 16 m wysokości (Lerma i in. 2015). Jak zauważa Azevedo (2018), istnieje wąska nisza turystyki skoncentrowana wokół ekstremalnych zjawisk atmosferycznych, znana rekreacyjnym „polowaniem na burze”. Dla uczestników aktywności podstawowym motywem podróży jest bezpośrednio doświadczenie potęgi sił przyrody oraz obserwacja gwałtownych zjawisk meteorologicznych. W tym kontekście latarnie morskie stają się popularnymi miejscami intensywnych, ekstremalnych przeżyć. Chylińska (2019, s. 319) opisuje tzw. zimowe konstrukcję – pokryte lodem latarnie morskie, które przyjmują formy przypominające naturalne rzeźby.

Przedstawione poniżej przykłady obiektów często pełnią złożoną funkcję użytkową. Dotyczy to m.in. przypadków omówionych w rozdziale „Obiekty muzealne”, gdzie wskazane realizacje, mimo iż zostały zakwalifikowane jako elementy ekspozycji galerijnej, w rzeczywistości pełnią szereg dodatkowych ról – np. społecznych, edukacyjnych, punktów obserwacyjnych, hotelowych, innych. Niemniej jednak, w wyniku przeprowadzonej analizy oraz ze względu na przyjęte kryteria badawcze, zdecydowano się na dokonanie klasyfikacji w zaprezentowany sposób.

²²⁹ Lighthouses South Africa. Źródło: www.lighthoussouthafrica.com/western-cape.html. Dostęp: 07.12.2023.

5.3.1. Obiekty muzealne

Na całym świecie można odnaleźć liczne przykłady wykorzystania wież latarni morskich, czy budynków przynależnych na potrzeby muzealne (Yücel 2023, s. 119). W Polsce są to: latarnia morska Rozewie I i latarnia morska Świnoujście. W obu przypadkach tematyka ekspozycji koncentruje się na zagadnieniach związanych z latarnictwem.

Ilustracja 185: Latarnia morska Toston i latarnia morska Skagen Gray

Źródło: en.wikipedia.org/wiki/Tost%C3%B3n_Lighthouse, www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g285705-d548286-Reviews-Lighthouse_Tour-Skagen_North_Jutland_Jutland.html, dostęp dnia: 02.01.2024

Innym przykładem, już z poza terenu Polski, jest czynna latarnia morska Toston na Punta Ballena na najstarszej z Wysp Kanaryjskich Fuerteventurze w Hiszpanii. Obiekt stanowi atrakcję turystyczną oferującą punkt widokowy oraz Muzeum Tradycyjnego Rybołówstwa, które pokazuje zależności i silną więź pomiędzy „majoreros” (społecznością urodzoną na Fuerteventurze) a morzem. Zaprezentowana historia sięga czasów prehistorycznych, ekspozycja pokazuje specyfikę pracy społeczności, zwyczaje, nabożeństwa oraz zmiany floty rybackiej na przestrzeni wieków. Ekspozycja wykorzystuje nowe technologie: symulacje wizualne i dźwiękowe, emitowane są m.in. wypowiedzi mieszkańców i dźwięki morskie. Atrakcja znajduje się w budynku latarnika, gdzie dodatkowo zlokalizowano niewielką kawiarnię. Wokół obiektu stworzono ścieżkę edukacyjną, gdzie turyści mogą podziwiać walory krajobrazowe, geomorfologiczne, botaniczne i etnograficzne. Pomagają im w tym tablice informacyjne rozmieszczone na trasie²³⁰.

Czynna latarnia morska Skagen Gray zlokalizowana w Danii stanowi Międzynarodowe Centrum Ptaków Wędrownych. Obiekt został otwarty w 2016 r. po renowacji historycznego kompleksu przeprowadzonej dzięki współpracy Duńskiego Stowarzyszenia Ornitologicznego (DOF), Agencji Przyrody Vendsyssel, gminy Frederikshavn i Turisthus Nord. Wewnątrz znajdują się interaktywne wystawy pokazujące podróże ptaków, rejestrowane „na żywo” życie ptaków oraz czynne obserwatorium ptaków wędrownych (Skagen Bird Observatory). Na szczycie

²³⁰ Artesania y Museos de Fuerteventura. *Buscador de artesanos*. Źródło: www.artesianiaymuseosde fuerteventura.org/contenido/faro-de-la-punta-de-jandia-2. Dostęp dnia 22.12.2023.

wieży udostępniono punkt widokowy, a w ogólnodostępnym pomieszczeniu zwanym „Klub Ptaków” organizowane są wykłady. Dodatkowo w obiekcie jest możliwość czasowego wynajęcia mieszkania oraz uczestniczenia w zorganizowanych obserwacjach²³¹.

Ilustracja 186: Latarnia morska w Alnes

Źródło: puzzlegarage.com/puzzle/18879/?lang=pl, www.visitnorway.com/listings/art-exhibition-at-almes-lighthouse-and-experience-centre/261346, dostęp dnia: 03.01.2024

Latarnia morska w Alnes w Norwegii powstała w 1852 r. i stanowi własność gminy Giske, współcześnie pełni funkcję tzw. centrum wrażeń. Obiekt od 2016 r. mieści czynną całoroczną galerię sztuki współczesnej, w której eksponowane są dzieła miejscowych twórców, ekspozycje poświęconą Agencji Wybrzeża oraz kawiarnię serwującą domowe ciasta i tradycyjne potrawy. Wewnątrz znajdują się interaktywne ekspozycje objaśniające oznaczenia wybrzeżne, istotę bezpieczeństwa morskiego, działania prowadzone przez Agencję. Centrum wyposażone jest w zaplecze konferencyjne, organizuje także koncerty i czasowe wystawy sztuki. Dodatkowo w obiekcie sprzedawane są pamiątki oraz lokalne rękodzieło²³². Historyczna zabudowa obiektu została uzupełniona o nowoczesny obiekt częściowo posadowiony poniżej gruntu, wykorzystując tym samym ukształtowanie terenu. Nowopowstały obiekt posiada pokrycie dachowe w postaci naturalnej zieleni oraz w pełni przeszkloną elewację, w której odbija się błękit nieba, co sprawia, że obiekt wpisuje się w krajobraz, tworząc nienachalne tło zabytkowej latarni.

Latarnia morska w St. Augustine (Floryda, USA) została przekształcona w cieszącą się dużą popularnością muzeum, otwarte dla zwiedzających od 1980 r. Smukła, wysoka wieża pomalowana w spiralne pasy w kolorze biało-szarym mieści najbogatsze na świecie ekspozycje poświęcone tematyce piratów i grabieży morskich, wśród nich m.in. wrak statku oraz artefakty wydobyte z dna morskiego. Centrum Edukacji Morskiej mieści się w 4 zabytkowych obiektach, w których umieszczono ścieżki przyrodnicze, interaktywne ekspozycje angażujące odbiorców, demonstracje budowy łodzi, archeologii morskiej, funkcjonowania latarni morskich. Ciekawą atrakcją dla najmłodszych jest poszukiwanie skarbu oraz klub Cracker's and Eliza's ze stocznym placem zabaw. Cyklicznie w obiekcie odbywają się wydarzenia oraz zajęcia praktyczne dla różnych grup wiekowych. Ze szczytu wieży rozpościera się widok na okolicę. Dodatkowo

²³¹ Skagen Fuglestation. Źródło: www.skagenfuglestation.dk. Dostęp dnia: 07.12.2023.

²³² Alnes fyr og opplevelsessenter. Źródło: www.almesfyr.no. Dostęp dnia 23.12.2023.

obiekt związany jest z programem edukacyjnym „Heritage Boat Works”, którego celem jest utrzymanie tradycji budowy drewnianych łodzi oraz demonstrowanie odwiedzającym rzemiosła, uświadamiając jednocześnie o jego ważnym znaczeniu w historii Florydy. Z latarnią morską związane są legendy o duchach zamieszkujących wieże, które stały się inspiracją do powstania filmów dokumentalnych o występujących w obiekcie zjawiskach paranormalnych²³³.

Ilustracja 187: Latarnia morska w Alnes wraz z nowopowstałą, współczesną dobudową

Źródło: www.visitnorway.com/listings/art-exhibition-at-alnes-lighthouse-and-experience-centre/261346, dostęp dnia: 03.01.2024

Latarnia morska Cabo Mayor w Zatoce Santander w Hiszpanii jest od 2001 r. zautomatyzowanym znakiem nawigacyjnym i centrum sztuki „Cabo Mayor Art Center” w budynkach przynależnych. W obiekcie eksponowana jest kolekcja Sanz-Villari, wystawy czasowe przedstawiające interpretacje latarni morskich oraz tematów marynistycznych. Wnętrza utrzymane są w minimalistycznym i nowoczesnym stylu, naturalnych materiałach i jasnej kolorystyce. Dobrze oświetlone przestrzenie ekspozycyjne ograniczono do białych ścian, co sprawia, że wystawy są przyjemne w odbiorze. Głównym pomieszczeniem jest tzw. „Cabo Mayor Room” w dawnym budynku latarników, gdzie zaprezentowane są hiperrealistyczne obrazy przedstawiające latarnię morską i morze autorstwa lokalnego artysty Eduardo Sanza. W kolejnym pomieszczeniu „Cabo Menor” znajdują się obrazy innych hiszpańskich twórców. U podstawy latarni w „Anular Room” umieszczono biżuterię, znaczki, plakaty i monety z wizerunkami latarni morskich. Wokół obiektu znajdują się tereny rekreacyjne Parque de Mataleñas i Forestal Park²³⁴. Na oficjalnej stronie internetowej obiektu można odbyć wirtualny spacer po pomieszczeniach latarni.

Latarnia morska Montauk Point, stanowiąca najbardziej wysunięty na wschód punkt Nowego Jorku, znajduje się pod opieką organizacji non-profit Montauk Historical Society, której celem jest ochrona historycznych obiektów²³⁵. Na szczycie wieży znajduje się punkt widokowy, natomiast w budynku przyległym ekspozycja rozmieszczona na 2 kondygnacjach. W historycznych, jasnych wnętrzach z zachowaną białą sztukaterią i ciemnymi, drewnianymi

²³³ St. Augustine Lighthouse. Źródło: www.staugustinelighthouse.org. Dostęp dnia 23.12.2023.

²³⁴ Santander Port Authority Muelles de Maliaño. *Faro Cabo Mayor Art Center*. Źródło: www.puertasantander.es/en/faro-de-cabo-mayor. Dostęp dnia 21.12.2023.

²³⁵ Montauk Historical Society. Źródło: montaukhistoricalsociety.org. Dostęp dnia 22.12.2023.

elementami wyposażenia zaprezentowano dawne fotografie latarni i jej pracowników, rysunki techniczne, makiety, dokumenty, urządzenia optyczne. Na parterze umieszczono obszerną trójwymiarową makietę Long Island, na której zaznaczono 28 latarni morskich wraz z opisami. Na oficjalnej stronie organizacji transmitowany jest w czasie rzeczywistym widok z latarni. Dodatkowo latarnia morska jest popularnym miejscem ceremonii ślubnych.

Ilustracja 188: Latarnia morska Cabo Mayor w Zatoce Santander

Źródło: hispanico.pl/santander-stolica-kantabrii, www.puertasantander.es/en/faro-de-cabo-mayor, dostęp dnia: 04.01.2024

W Turcji znajduje się 459 latarni morskich, które należą do Generalnej Dyrekcji Bezpieczeństwa Wybrzeża (Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü), podlegającej Ministerstwu Transportu, Spraw Morskich i Komunikacji. Od 2006 r. latarnie są wynajmowane i przekształcane w różnorodne obiekty, niestety ze względu na brak rejestru ochrony prawnej większości obiektów²³⁶ zmiany wprowadzane w latarniach są często poważnymi ingerencjami w oryginalną tkanę, takie jak zmiana materiału wykończeniowego, zmiana wielkości otworów okiennych i drzwiowych, usuwanie lub dodawanie elementów architektonicznych, zmiany w systemie konstrukcyjnym, całkowite zmiany w układach wnętrz i inne. Wśród nich można wyróżnić latarnię morską Hersek Dilburnu w Yalova i latarnię morską Altinowa, które są przykładami obiektów muzealnych o tematyce poświęconej dziejom latarni z różnych okresów historycznych (Başagaç, Altinöz 2018).

Innym przykładem obiektu zaadaptowanego na niewielkie muzeum latarnictwa jest jedna z portugalskich latarni morskich w Ponta da Vigia, zlokalizowana na wysokim klifie i najbardziej na zachód wysuniętym przylądku wyspy Madera w Portugalii. Obiekt pochodzący z 1922 r. obecnie nadal stanowi znak nawigacyjny obsługiwany przez latarników. Symetryczny układ latarni zaplanowanej w formie budynku parterowego u planie litery „U” z wewnętrznym dziedzińcem, w okresie swojej świetności był miejscem zamieszkania dla 5-osobowej załogi latarników wraz z rodzinami. Od momentu wprowadzenia zasilania latarni morskiej energią elektryczną w 1989 r. liczba załogi systematycznie spada. W 2024 r. pozostało jedynie 2 czynnych zawodowo latarników. Mimo postępującej automatyzacji, obiekt wciąż pełni funkcję

²³⁶ W 2018 r. z 459 latarni tylko 22 obiekty były zarejestrowane jako zabytki (Başagaç, Altinöz 2018, s. 155).

mieszkalną dla załogi, co wynika z faktu, że latarnicy często są delegowani z kontynentalnej części Portugalii. Środkowa część obiektu w 2001 r. została zaadaptowana na muzeum. Obiekt jest najczęściej odwiedzaną latarnią morską na terenie całej Portugalii²³⁷. Ekspozycje poświęcone są latarniom morskim Madery, zobaczyć można fotografie, dokumenty, makiety, dawne urządzenia optyczne, a także prześledzić historię obiektu oraz ich pracowników. Wieża latarni morskiej nie jest udostępniona dla turystów.

Ilustracja 18g: Latarnia morska w Ponta da Vigia, Madera, Portugalia

Źródło: fot. autorka

5.3.2. Centra turystyczne

Działająca od ponad 500 lat w Wielkiej Brytanii organizacja charytatywna Trinity House zajmuje się ochroną żeglugi i marynarzy, w tym także pomocą w usługach nawigacyjnych i bieżącą konserwacją i ochroną latarni morskich. Na stronie internetowej organizacji umieszczono mapę podzielonych na 3 kategorie latarni morskich: latarnie morskie i statki latarniowe, latarnie morskie centra turystyczne oraz latarnie morskie domki letniskowe. Organizacja sprawuje opiekę nad 6 obiektami zaadaptowanymi na centra turystyczne. Atrakcje w latarni morskiej Portland Bill zostały otwarte dla publiczności w 2015 r. W dawnych budynkach mieszkalnych latarników znajdują się zabawne i pouczające interaktywne ekspozycje. Wystawa główna zawiera informacje o latarni morskiej, jej opiekunach, organizacji Trinity House w formie interaktywnych pokazów i artefaktów historycznych. Nietypową atrakcją jest strefa „Into The Dark”, w której można odbyć ekscytującą i burzliwą wirtualną podróż morską. Centrum dla zwiedzających w latarni morskiej South Stack znajduje się na niewielkiej wyspie, niedostępnej dla zwiedzających zimą. Do obiektu prowadzi 400 schodów zbudowanych na stromym klifie. Dla turystów udostępniona jest dawna maszynownia oraz wieża latarni morskiej, z której obserwować można lęgowe ptaki morskie (nurzyki, alki zwyczajne, maskonury). Kolejną latarnią morską przekształconą w atrakcję turystyczną jest Southwold. Obiekt oferuje edukacyjne zwiedzanie z przewodnikiem, który oprowadza także po pomieszczeniach technicznych obiektu oraz

²³⁷ Na podstawie swobodnego wywiadu narracyjnego z latarnikiem, dnia 02.07.2024 r.

opowiada o jego historii. Cała wycieczka trwa około 50 min. i rozpoczyna się od poczęstunku w The Sole Bay Inn. Na szczycie wieży znajduje się punkt widokowy²³⁸.

Ilustracja 190: Centrum turystyczne w latarni morskiej Longstone

Źródło: fabulousnorth.com/longstone-lighthouse, dostęp dnia: 08.09.2024

Centrum turystyczne w latarni morskiej Longstone znajduje się na wyspach Farneu wybrzeży Northumberland na Morzu Północnym. Wycieczka do obiektu rozpoczyna się od rejsu łodzią, a jej dostępność jest zależna od warunków pogodowych. Obiekt zyskał sławę za sprawą brawurowej akcji ratowniczej rozbitków, przeprowadzonej podczas sztormu przez latarnika i jego córkę w 1838 r. Dwugodzinna wycieczka obejmuje około 30-min. zwiedzanie wnętrza obiektu, rejs z przewodnikiem wokół wyspy Farne, podczas którego można obserwować ptaki morskie oraz foki szare. Plan wycieczki obejmuje m.in. zwiedzanie sypialni córki latarnika, Grace, która z okna zobaczyła trzymających się skał rozbitków. Pozostałe centra turystyczne pod opieką organizacji to Flamborough Head i Start Point²³⁹. Ruchem turystycznym w obiektach zajmują się firmy zewnętrzne posiadające niezbędną licencję organizacji, co powoduje zróżnicowanie oferowanych w latarniach atrakcji.

Latarnia morska Punta de Jandía w Parku Przyrody Jandía na Fuerteventurze w Hiszpanii jest jedną z najstarszych latarni morskich na Wyspach Kanaryjskich, pochodzi z 1864 r. Styl jej budowy jest typowy dla latarni morskich budowanych w tym rejonie w XIX w. Do budowy wieży wykorzystano lokalny materiał – ciemną skałę wulkaniczną, która kontrastuje z białą elewacją budynku przynależnego. Wnętrze mieszkania latarnika zostało przearanżowane na centrum interpretacji rezerwatu przyrody Jandía. Wewnątrz znajduje się 5 różnobarwnych pokoi, w których każdy poświęcono innemu zagadnieniu, takiemu jak roślinność, zwierzęta, życie morskie, latarnia morska, geologia wulkaniczna. Pokój nr 1 w kolorze pomarańczowym poświęcono tematyce geologicznej obszaru, pokój nr 2 (zielony) koncentruje się na roślinności i florze. Na wyspie dzięki różnorodności siedlisk występuje urozmaicona roślinność: morska,

²³⁸ Adnams Southwold. *Lighthouse Tour*. Źródło: adnams.co.uk/products/lighthouse-tour. Dostęp: 22.12.2023.

²³⁹ The Corporation of Trinity House (2016). *Lighthouse visitor centres*. Źródło: www.trinityhouse.co.uk/lighthouse-visitor-centres. Dostęp dnia 19.12.2023.

siedlisk wilgotnych, pozostałości dawnych lasów ciepłolubnych, roślinność halofityczna i psammofityczna²⁴⁰, krzewy komosowate. Strefa 3 to pokój w szarym kolorze zawierający salę audiowizualną, w której prezentowane są zdjęcia i nagrania z parku. Pokój niebieski o nr 4 poświęcono zwierzętom, znajdziemy tu informacje o ptakach, gadach, bezkręgowcach zamieszkujących rejon. Ostatnia strefa nr 5 o kolorze brązowym koncentruje się na oznakowaniu morskim, w tym na latarniach morskich²⁴¹.

Ilustracja 191: Latarnia morska Punta de Jandía w Parku Przyrody Jandía na Fuerteventurze

Źródło: gofuerteventura.com/en/explore/punta-jandia-lighthouse, fuerteguide.com/fuerteventura-guide/things-to-do/museums/punta-de-jandia-lighthouse, dostęp dnia: 09.09.2024

Wykorzystanie latarni morskich jako punktów tras turystycznych stanowi popularną propozycję w różnych regionach świata. Przykłady możemy znaleźć m.in. w Costa da Morte w Hiszpanii, w Bretanii, Irlandii, Indiach czy w Stanach Zjednoczonych – zwłaszcza w rejonie jeziora Michigan (Azevedo 2018). Jednym z najbardziej rozpoznawalnych obiektów jest latarnia morska Peggy's Cove w Nowej Szkocji, włączona w trasę krajoznawczą „Lighthouse Trail”, którą każdego roku odwiedza średnio pół miliona turystów (Chylińska, 2019, s. 323).

5.3.3. Obiekty hotelowe

Nowatorskim i zyskującym na popularności zastosowaniem dla dawnych latarni morskich są obiekty noclegowe, takie jak hotele, pensjonaty, domki letniskowe. W tym zakresie można odnaleźć zarówno przykłady wykorzystania budynków przynależnych do wieży latarni, jak i samej wieży wraz z latarnią. Adaptacja latarni morskich na funkcje hotelowe zapewnia gościom możliwość dłuższego pobytu w malowniczym otoczeniu, często w miejscu oddalonym od zabudowań miejskich. Jak podaje Yücel (2023, s. 119) wiele historycznych latarni morskich w Ameryce Północnej, Afryce i Nowej Zelandii, szczególnie w krajach europejskich, jest wykorzystywanych w turystyce do celów zakwaterowania. Wciąż rozwijająca się strona internetowa

²⁴⁰ Psammofit – roślinność dobrze rosnąca na piaszczystej glebie, w tym na ruchomych piaskach.

²⁴¹ Artesanía y Museos de Fuerteventura. Buscador de artesanos. Źródło: www.artesaniaymuseosde fuerteventura.org/contenido/faro-de-la-punta-de-jandia-2. Dostęp dnia 22.12.2023.

bookalighthouse.pl daje możliwość rezerwacji zakwaterowania w latarniach morskich na całym świecie. Poniżej przedstawiono fragment wspomnianej strony internetowej, która przedstawia mapę z dostępnością latarni morskich do wynajęcia.

Ilustracja 192: Mapa przedstawiająca dostępność latarni morskich do wynajęcia na cele zakwaterowania czasowego na stronie internetowej bookalighthouse.com. Kolor czerwony oznacza dostępne lokalizacje

Select your destination

- Parer, Croatia
- Leilir Ceannainn, Ireland
- Harlingen, the Netherlands
- Fort William, Scotland
- Mandudno, England
- St. Donats, Wales
- Barlovento, Spain
- [More locations](#) *

Źródło: www.bookalighthouse.com, dostęp dnia: 05.06.2025

Wykorzystując dawne budynki przynależne, użytkowane przez rodzinę latarnika, w tym budynki mieszkalne, możliwe jest zachowanie historycznego układu pomieszczeń i zminimalizowanie liczby koniecznych przekształceń architektonicznych. W zależności od możliwości adaptacyjnych kompleksu, jego historii oraz idei inwestorów, wygląd, wyposażenie i wprowadzone udogodnienia mogą się znacznie różnić. Niektóre z obiektów zachowują tradycyjny charakter, zapewniając autentyczne wrażenia, inne w tradycyjnej tkance, zawierają nowoczesne wyposażenie i liczne udogodnienia. Często funkcji hotelowej towarzyszą inne, takie jak: turystyczna, gastronomiczna, konferencyjna.

Interesujący przykład adaptacji latarni morskiej na funkcję hotelową stanowi obiekt zlokalizowany na akwenu Morza Bałtyckiego w Zatoce Botnickiej w Archipelagu Holmöarna w Szwecji. Latarnia morska Bergudden oferuje domki latarnika na wynajem czasowy, zlokalizowane w bezludnej okolicy z dala od lądu. Bliskość morza kształtowała życie na wyspie od wieków, gdy tylko przybyli tu pierwsi osadnicy. Współcześnie odwiedzający mogą zaznać dawnego życia latarnika oraz trudności, z jakimi się zmagał, w miejscu narażonym na działanie żywiołów. Hasłem przewodnim obiektu jest „spotkanie z miejscem, przyrodą i historią”, w obiekcie nie ma dostępu do elektryczności i bieżącej wody. Toaletę stanowi wychodek, posiłki należy przygotowywać samodzielnie. W obiekcie istnieje możliwość dokonania rezerwacji grupowych dla wyjazdów integracyjnych, obozów, wycieczek szkolnych, czy zjazdów tematycznych²⁴².

²⁴² Svenska Turistföreningen. *STF Berguddens Fyrvaktarbostäder*. Źródło: www.swedishtouristassociation.com/facilities/stf-berguddens-fyrvaktarbostader. Dostęp dnia: 07.12.2023.

Ilustracja 193: Latarnia morska Bergudden

Źródło: marinas.com/view/lighthouse/52a3d3_Bergudden_Lighthouse_Holmon_Sweden, www.swedishtouristassociation.com/facilities/stf-berguddens-fyrvaktarbostader/images, dostęp dnia: 25.11.2024

Innym przykładem jest latarnia morska Sitka nazwana „prywatnym luksusem” (Private Luxury), zlokalizowana w miejscowości Sitka na Alasce w Stanach Zjednoczonych. Wieża przeznaczona dla 6 osób została zaadaptowana na dom mieszkalny, który można wynająć okresowo. Wewnątrz znajdują się 2 sypialnie zlokalizowane w górnej części wieży, w pełni wyposażona kuchnia, salon, jadalnia i łazienka, na zewnątrz teren piknikowy. Adaptacja dawnej latarni na sypialnie zapewnia panoramiczny widok na okolicę, a dodatkowo dostępne są kajaki, łódź motorowa, deski wioślarskie, jacuzzi. Ofertę można odnaleźć w popularnym serwisie internetowym umożliwiającym wynajem lokali od osób prywatnych Airbnb²⁴³.

Ilustracja 194: Latarnia morska Sitka na Alasce w Stanach Zjednoczonych

Źródło: www.airbnb.pl/rooms/41713129?search_mode=regular_search&adults=1&check_in=2025-0716&check_out=2025-07-21&children=0&infants=0&source_impression_id=p3_1750677465_P37khJYed4PD1HE&previous_page_section_name=1000&federated_search_id=9c4a64f8-3d22-41f6-b8ea-2254bdogod22. Dostęp: 07.12.2023

Czynna, portowa latarnia morska Molja Ålesund Harbour w Norwegii jest niewielką wolnostojącą wieżą należącą do Norweskiego Urzędu Wybrzeża, powstałą w 1858 r. W latarni morskiej poza urządzeniem optycznym znajdowała się niewielka stacja straży. Światło latarni

²⁴³ Airbnb (2025). *Sitka Lighthouse, Private Luxury* na Alasce.

Źródło: www.airbnb.pl/rooms/41713129?_set_bev_on_new_domain=1701965846_NjU2NjY4ZjZjZGVl&source_impression_id=p3_1701965971_W7Pq%2BUqpP59gewoG. Dostęp dnia: 07.12.2023.

morskiej jest zautoryzowane od roku 1889. Obiekt obecnie jest wynajmowany przez Hotel Brosundet oddalony o 5 min. od latarni, który zaadaptował wieżę na pokój hotelowy nr 47. Atrakcja jest reklamowana jako „wyselekcjonowany luksus w norweskim stylu”, a wnętrze obiektu zostało starannie zaprojektowane. Na parterze znajduje się w pełni wyposażona łazienka o średnicy 3 m, na piętrze sypialnia, której połowę przestrzeni zajmuje łóżko wykonane na indywidualne zamówienie. Śniadania dostarczane są przez obsługę hotelu w wiklinowym koszyku każdego ranka²⁴⁴.

Czynna od 1902 r. latarnia morska Flatflesa w gminie Ålesund w Norwegii w 2018 r. przeszła gruntowny remont oraz została przystosowana na potrzeby hotelu typu „Bed & Breakfast”. Na terenie obiektu mieści się niewielka wolnostojąca wieża oraz białe wolnostojące budynki przynależne, w których umieszczono 8 w pełni wyposażonych pokoi do wynajęcia. Na terenie obiektu znajduje się kuchnia, w której istnieje możliwość przygotowania posiłku wspólnie z szefem kuchni z produktów wcześniej samodzielnie złowionych w morzu. Dodatkowo na terenie obiektu do dyspozycji gości są opalana drewnem wanna z hydromasażem i sauna, basen ze słoną wodą z widokiem na morze. Czynna latarnia morska znajduje się na wyspie, na którą transport odbywa się za pomocą łodzi lub helikoptera²⁴⁵.

Ilustracja 195: Latarnia morska Flatflesa w gminie Ålesund w Norwegii

Źródło: cosy-places.com/flatflesa-lighthouse-by-classic-norway-hotels, dostęp dnia: 21.12.2023

Wspomniana w poprzednim rozdziale organizacja Trinity House działająca w Wielkiej Brytanii oferuje aż 12 nieruchomości w różnorodnych lokalizacjach, które zostały przekształcone z domków latarników w prestiżowe wakacyjne apartamenty na wynajem dla wczasowiczów. Wszystkie domki zostały odrestaurowane, wyposażone w niezbędne nowoczesne udogodnienia, w każdym znajduje się aneks kuchenny do samodzielnego przyrządzania posiłków²⁴⁶. Wnętrza obiektów są starannie zaprojektowane, utrzymane w jasnych kolorach w stylu klasycznym. Latarnie morskie oddalone od miejskiej zabudowy otaczają malownicze krajobrazy. Niektóre z obiektów to rozbudowane kompleksy, posiadające w ofercie kilka

²⁴⁴ Hotel Brosundet. *Molja Lighthouse*. Źródło: www.brosundet.no/en/rooms--suites/molja-lighthouse. Dostęp dnia: 21.12.2023.

²⁴⁵ Flatflesa Fyr. *Flatflesa Fyr -en helt egen øy midt i havet*. Źródło: flatflesafyr.no. Dostęp dnia: 21.12.2023.

²⁴⁶ The Corporation of Trinity House (2016). Źródło: www.trinityhouse.co.uk. Dostęp dnia 22.12.2023.

domków pod wynajem. Wśród nich znajduje się latarnia morska Lizard, położona na najbardziej wysuniętym na południe krańcu Wielkiej Brytanii, zespół składa się z 6 sąsiadujących ze sobą domków. Zaadaptowana na potrzeby mieszkalne została także dolna część wieży latarni. Najbardziej kameralnym obiektem – tzw. domkiem Sally Poet jest latarnia Św. Antoniego, położona w najdalszym miejscu półwyspu Roseland. Jest to pojedynczy domek bez publicznego dostępu, do którego prowadzi 300-metrowa stroma pieszka ścieżka wzdłuż skał wiodąca z parkingu w dół na sam cypel półwyspu.

Od 2011 r. w Chorwacji wdrażany jest projekt „Stone Lights”, wspierany ze środków publicznych, którego celem jest ochrona dziedzictwa latarni morskich oraz ich przystosowanie do potrzeb sektora turystycznego (Opačić i in. 2010; Perišić, 2009; Stanivuka i in., 2018). Wybrane obiekty udostępniono do zwiedzania, a niektóre z nich przekształcono w oryginalne obiekty noclegowe. Z uwagi na swoje położenie i specyfikę latarnie mogą przyciągać grono turystów o potrzebach odosobnienia i świadomego doświadczania samotności. Przykładem będącym na pograniczu funkcji hotelowej oraz mieszkalnej są obiekty utrzymane w charakterze turystyki robinsonowskiej (ang. robinson tourism), która polega na pobycie w odizolowanych, trudno dostępnych miejscach, z dala od cywilizacji i infrastruktury turystycznej. Latarnie morskie zlokalizowane na samotnych wyspach z dala od zabudowy miejskiej wydają się więc idealnym miejscem na uprawianie wspomnianej formy turystyki. Część chorwackich latarni morskich została zaadaptowana na funkcje tzw. turystyki eskapistycznej, umożliwiając turystom doświadczenie pobytu z dala od miejskiego zgiełku i codzienności. Obiekty stwarzają dogodne warunki dla osób twórczych – pisarzy czy artystów – poszukujących odosobnienia w otoczeniu dzikiej przyrody (Chylińska, 2019, s. 320–321). Jak podaje Šerić i in. (2023) wprowadzenie programu było wynikiem bardzo złego stanu technicznego obiektów. Co ciekawe, zdaniem autorów, chorwackie latarnie morskie, niezależnie od formy i lokalizacji, postrzegane są stereotypowo. Zdaniem autorów konieczne jest podejście indywidualne do każdej latarni morskiej oraz transformacja obecnego wizerunku turystyki latarnianej z prostego wypoczynku w izolacji w produkt „premium” oparty na wartościach dodanych – np. atrakcjach przyrodniczych, kulturowych, rekreacyjnych i edukacyjnych. Szczególny potencjał dostrzega się w turystyce nurkowej, działalnościach edukacyjnych związanych z morzem oraz tworzeniu centrów interpretacji dziedzictwa w większych obiektach.

5.3.4. Obiekty mieszkalne

Wskutek rosnącej liczby opuszczonych obiektów latarnie morskie stają się własnością prywatnych właścicieli, którzy znajdują dla nich zastosowania komercyjne lub adaptują na potrzeby własne. Wiele przykładów możemy odnaleźć na terenie Stanów Zjednoczonych. W 2000 r. rząd federalny USA uchwalił ustawę o ochronie latarni morskich należących

do państwa – National Historic Lighthouse Preservation Act²⁴⁷ i tym samym ustanowił prawo dające możliwość wystawienia na aukcję lub ofiarowania osobom prywatnym latarni morskich uznanych za „nadmierne w stosunku do potrzeb” będących własnością federalną, w celu ochrony obiektów przed zniszczeniem. Agencją zajmującą się administracją budynków federalnych USA jest Generalny Urząd ds. Usług (General Services Administration, GSA). Przy przygotowywaniu listy obiektów brane są pod uwagę historyczna i społeczna wartość oraz potencjał turystyczny²⁴⁸. W 2023 r. odnotowano rekordową liczbę historycznych, nawet 200-letnich obiektów (10 latarni morskich) wystawionych na licytację, w tym także latarni przekazywanych za darmo. Latarnie morskie znajdują się w 8 stanach i są to m.in. latarnia morska na wyspie w Stanie Nowy Jork czy Maine, latarnia na Wielkich Jeziorach Północnoamerykańskich, z panoramą na Long Island. Właścicielami obiektów mogą zostać osoby prywatne, agencje federalne, lokalne samorządy lub organizacje pożytku publicznego (Island Institute Rockland 2000). Stan techniczny obiektów jest bardzo zróżnicowany, większość wymaga generalnego remontu oraz dużej inwestycji finansowej. Od początku akcji oddanych i wylicytowanych zostało 150 obiektów, zebrano ponad 10 milionów dolarów, które zostały przekazane na poczet utrzymania systemu nawigacyjnego USA. Najwyższa osiągnięta cena podczas licytacji latarni morskiej wynosiła prawie 1 milion dolarów.

Ilustracja 196: Latarnia morska Fairport Harbor West w stanie Ohio w USA

Źródło: www.ideastream.org/news/community/2017-07-14/summering-at-the-beach-and-living-in-a-lighthouse, www.cNBC.com/2023/08/15/abandoned-lighthouse-fairpoint-west-ohio-unlocked.html, dostęp dnia: 07.12.2023

Latarnia morska Fairport Harbor West w stanie Ohio w USA została zakupiona przez 65-letnią kobietę Sheilę Consaul za kwotę 71 010 dolarów w 2011 r. Niska latarnia połączona z dwukondygnacyjnym budynkiem przynależnym została zbudowana w 1925 r., opuszczona natomiast w latach 40. ubiegłego wieku, wymagała więc po zakupie generalnego remontu,

²⁴⁷ U.S. General Services Administration. *National Historic Lighthouse Preservation Act*. Źródło: www.gsa.gov/about-us/gsa-regions/region-1-new-england/products-and-services/national-lighthouse-preservation-act-nhlpa. Dostęp dnia: 19.12.2023.

²⁴⁸ National Park Service U.S. Department of the Interior. *National Historic Lighthouse Preservation Act*. Źródło: www.nps.gov/maritime/nhlpa/intro.htm. Dostęp dnia: 19.12.2023.

który trwał ponad 10 lat²⁴⁹. Właścicielka latarni morskiej współpracuje ze Strażą Przybrzeżną Stanów Zjednoczonych, Narodową Służbą Meteorologiczną i Biurem Ochrony Zabytków Ohio, obiekt jest nadal czynnym znakiem nawigacyjnym. Od 2012 r. właścicielka okolicznościowo udostępnia obiekt dla zwiedzających²⁵⁰.

Ilustracja 197: Latarnia morska Henningsvær, Norwegia

Źródło: fot. autorka

Ze względu na ukształtowanie terenu na terenie Norwegii znajduje się bardzo duża liczba latarni morskich, którym współcześnie nadawane są zróżnicowane funkcje użytkowe. Latarnia morska (Henningsvær fyr) na malowniczej wyspie Hellandsøya w północnej części Norwegii na archipelagu Lofoty, została uruchomiona w 1857 r. Obiekt zbudowano wówczas jako tzw. stację rodzinną dla latarnika i jego rodziny, wieża została dobudowana do ściany szczytowej jednego z budynków. Wskutek budowy falochronu pomiędzy dwoma wyspami Heimøya i Hellandsøya oraz innej latarni morskiej w 1935 r. wieżę wygaszono i sprzedano, co spotkało się z dużym sprzeciwem mieszkańców²⁵¹. Wolnostojące białe budynki o prostej bryle stanowią obecnie wraz z terenem własność prywatną. Trudnodostępny obszar, do którego prowadzi niewielka pieszka ścieżka, został ogrodzony oraz oznakowany zakazem wstępu²⁵². Ze względu na swoją funkcję szczegółowe informacje o obiekcie są niedostępne.

²⁴⁹ Business Insider (2025). *65-latka zamieszkała w opuszczonej latarni morskiej*. Źródło: businessinsider.com.pl/nieruchomosci/zamieszkała-w-opuszczonej-latarni-morskiej-tak-ja-urzadzila/bem67jv. Dostęp dnia: 07.12.2023.

²⁵⁰ You Tube: CNBC Make It (2023). *I Bought An Abandoned Lighthouse For \$71K & Spent \$300K Making It A Home*. Źródło: youtu.be/3jL6LIUL5wE. Dostęp dnia 07.12.2023.

²⁵¹ Norsk Fyrforening. *Henningsvær fyrstasjon*. Źródło: fyr.no/fyr/henningsvaer-fyrstasjon. Dostęp: 19.12.2023.

²⁵² Źródło: własne badania terenowe.

5.3.5. Siedziby organizacji

Lokalizacje latarni morskich powodują, że często stają się różnorodnymi stacjami kontroli, punktami kontroli bezpieczeństwa żeglugi, platformami systemów radionawigacyjnych czy monitoringu środowiska naturalnego w czasie rzeczywistym. Dzięki zaawansowanym technologiom dostarczają dane na temat warunków atmosferycznych, wymagań nawigacyjnych, ruchu statków, środowiska naturalnego, jakości powietrza. Wiele latarni morskich na Antarktydzie stanowi siedziby instytutów i grup badawczych, są to m.in. Collings Point, Destacamento, Grunden Rock, Point Thomas, Primero de Mayo. Warto nadmienić również o 2 polskich obiektach wzniesionych przez polskich polarników na stacjach polarnych. Obiekty zlokalizowane są poza granicami kraju, a więc nie zostały objęte opracowaniem przy analizie obiektów polskich; są to latarnia morska Arctowski na Antarktydzie oraz latarnia morska Hornsund na Szpicbergenie w Norwegii (Komorowski i in. 2020).

Ilustracja 198: Latarnia morka Green Point (WC) w RPA

Źródło: irene-mccullagh.com/blog/2013/07/the-cape-of-storms-green-point-lighthouse, dostęp dnia: 19.12.2023

Latarnia morska Green Point (WC) w RPA jest czynnym znakiem nawigacyjnym, pomnikiem narodowym i bazą LNS (Lighthouses and Navigation Systems) oddziału Transnet National Ports Authority, który zajmuje się obsługą i bieżącą konserwacją wszystkich latarni morskich w Republice Południowej Afryki. Ponadto znajdują się tam przestrzenie konferencyjne, sklep z pamiątkami oraz centrum turystyczne.

Zautomatyzowana latarnia morska Skerries zlokalizowana w Carmel Head w Walii jest monitorowana i kontrolowana przez Centrum Planowania Trinity House w Harwich w hrabstwie Essex. Na co dzień obiekt użytkowany jest przez strażników Królewskiego Towarzystwa Ptaków (The Royal Society for the Protection of Birds)²⁵³. Organizacja współpracuje z rządem i jej zadaniem jest ochrona walijskiej przyrody, siedlisk i dbałość o zrównoważoną przyszłość.

²⁵³ The Corporation of Trinity House (2016). *Skerries Lighthouse*. Źródło: www.trinityhouse.co.uk/lighthouses-and-lightvessels/skerries-lighthouse. Dostęp dnia: 19.12.2023.

Skerries stanowi największą kolonię lęgową rybitwy popielatej w Walii²⁵⁴. Dostęp do obiektu jest możliwy jedynie dla personelu rezerwatu oraz pracowników konserwujących latarnię morską. Ruchem morskim kierują pracownicy rezerwatu, aby odbywało się to w sposób niezakłócający bezpieczeństwa ptaków lęgowych. Obiekt jest zlokalizowany na trudnodostępnej skalistej wyspie, a dotarcie do latarni możliwe jest tylko drogą morską.

Ilustracja 199: latarnia morska Skerries w Carmel Head w Walii

Źródło: coflein.gov.uk/en/site/41287/images, dostęp dnia 19.12.2023

Neoklasycystyczna latarnia morska Venustiano Carranza w Meksyku to obiekt o nietypowej jak dla latarni morskiej formie architektonicznej. Została zaprojektowana przez meksykańskich architektów Salvadora Echegaray i Ernesta Lattine²⁵⁵. Rozległy, horyzontalny, bogato zdobiony budynek, o ściśle symetrycznej bryle, przypominający ratusz miejski, w środkowej części elewacji frontowej posiada wieżę zegarową, na której szczycie umieszczono urządzenie optyczne. Wnętrze budynku oraz wieża latarni są niedostępne, cały obiekt jest wykorzystywany jako biura administracyjne sił zbrojnych La Armada de Mexico. Obiekt wraz z okoliczną zabudową tworzy Zakłady Portowe. Reprezentacyjny obiekt historycznie stanowił siedzibę prezydenta Venustiano Carranza.

Niemiecka Latarnia morska Westerheversand na wybrzeżu Morza Północnego od 1979 r. jest obiektem zautomatyzowanym, a jej pomieszczenia w dawnych budynkach latarników służą pracownikom Parku Narodowego Morza Wattowego oraz są placówką badawczą Uniwersytetu Chrystiana Albrechta w Kilonii. Wysoka strzelista wieża pomalowana w poziome szerokie pasy jest udostępniona dla zwiedzających, stanowi także popularne miejsce zawierania związków małżeńskich²⁵⁶.

²⁵⁴ The Royal Society for the Protection of Birds (RSPB). Registered charity: England and Wales no. 207076, Scotland no. SC037654. *Wales: How we help Welsh wildlife & habitats*. Źródło: www.rspb.org.uk/wales. Dostęp dnia: 22.12.2023.

²⁵⁵ Expedia. Carranza Lighthouse Tours. Źródło: www.expedia.com/Carranza-Lighthouse-Malecon.d6322569.Vacation-Attraction. Dostęp dnia: 23.12.2023.

²⁵⁶ Wasserstraßen- und Schifffahrtsverwaltung des Bundes. *Bauwerke leuchttürme*. Źródło: www.wsa-toening.wsv.de/bauwerke/leuchttuerme/westerhever/index.html. Dostęp dnia 04.01.2024.

5.3.6. Obiekty gastronomiczne

Kawiarnie, restauracje, bary, czy bufety to nie tylko lokale towarzyszące np. centrom turystycznym, bądź hotelom, wskazać można również wiele przykładów obiektów funkcjonujących samodzielnie. Różnorodność latarni morskich oraz ich ograniczenia kubaturowe prowadzą do niestandardowych rozwiązań przestrzennych, te natomiast stają się wartością będącą narzędziem promocyjnym, przyciągającym użytkowników otwartych na nowe doświadczenia. Podczas kulinarnych doznań goście spotykają się z dziedzictwem morskim, tradycją i historią.

Na terenie Stanów Zjednoczonych została utworzona organizacja The Lighthouse Preservation Society, której zadaniem jest ochrona latarni morskich na terenie kraju. Grupa została laureatem Nagrody Prezydenckiej Rządu Federalnego za wysiłki na rzecz ochrony dziedzictwa latarni morskich²⁵⁷. Organizacja oferuje możliwość wynajęcia latarni morskiej Newburyport Rear Range w Stanie Massachusetts na wyłączność dla 4-osobowej grupy na 5 godz. w porze śniadania, obiadu lub kolacji z obsługą kelnerską. W ofercie znajduje się kilka propozycji restauracji, w których można zamówić dania, następnie dostarczane do wieży. Posiłek jest spożywany w laternie pozbawionej dawnego urządzenia optycznego, adaptowanej na niewielką jadalnię, z której rozpościera się panoramiczny widok na okolicę. Atrakcja cieszy się dużą popularnością, a jej rezerwacji należy dokonać nawet z kilkumiesięcznym wyprzedzeniem.

Ilustracja 200: Latarnia morska Newburyport Rear Range w Stanie Massachusetts

Źródło: lighthousepreservation.org/product/dinner-at-the-lighthouse, www.lighthousefriends.com/light.asp?ID=600 dostęp dnia: 23.06.2024

Portowa latarnia morska Dyna ma długą i burzliwą historię sięgającą 1875 r. W latach 80. XX w. obiekt zlokalizowany w pobliżu Bygdøy był w złym stanie technicznym, a władze portu w Oslo rozważały jego rozbiórkę. W roku 1980 podjęto decyzję o zachowaniu latarni morskiej oraz rozpoczęto kompleksowy remont. Latarnia morska znajduje się na wyspie, transport odbywa się za pomocą łodzi i trwa około 25 min. Wygląd zewnętrzny został w pełni zachowany, wewnątrz natomiast przystosowano do potrzeb gastronomicznych i bankietowych. Obiekt jest udostępniany na potrzeby imprez okolicznościowych, konferencji, wesel i przystosowany dla 40 gości. W dobudówce, dawniej służącej jako mieszkanie latarników, umieszczono

²⁵⁷ The Lighthouse Preservation Society. *Keepers of the Light*. Źródło: lighthousepreservation.org. Dostęp dnia 04.01.2023.

kuchnię i niewielki bar, powiększono piwnicę, w której zlokalizowano toalety i przebieralnię. Główne pomieszczenia są wypełnione miejscami do siedzenia, z okien rozpościera się widok na fiordy oraz przepływające łodzie. Eleganckie i jasne wnętrza są utrzymane w morskiej stylistyce. Na zewnątrz odrestaurowano drewniany pomost, a na południowej stronie budynku umieszczono przestronne patio²⁵⁸.

Ilustracja 201: Latarnia morska Dyna

Źródło: www.dehistoriske.com/destinations-in-norway/oslo-area/restaurants/dyna-fyr, dostęp dnia 21.12.2023

Wybudowana z wapienia latarnia morska Hook w hrabstwie Wexford w Irlandii powstała w XIII w. i jest jedną z najstarszych istniejących latarni na świecie. Obiekt poza punktem widokowym, możliwością zwiedzania obiektu z przewodnikiem, sklepikiem z pamiątkami posiada cieszącą się dużym zainteresowaniem wielokrotnie nagradzaną kawiarnię. Lokal mieści się w dawnym głównym domu latarników i dobudowanym ogrodzie zimowym, z którego rozpościera się widok na wybrzeże. Na zewnątrz umieszczono dostępne latem miejsca do odpoczynku dla ponad 120 osób. Kawiarnia serwuje m.in. wypiekane na miejscu pieczywo, domowe ciasta, kawę, pizzę, produkty grillowane, zupę chowder (irlandzka zupa rybna), rybę z frytkami, krewetki. Latarnia morska jest również miejscem, w którym organizowane są wydarzenia, festiwale, warsztaty²⁵⁹.

Latarnia morska Folkestone w Wielkiej Brytanii to przykład adaptacji bardzo małego obiektu znajdującego się na końcu falochronu. Latarenka została przekształcona w 2015 r. w bar szampański, w jej wnętrzu oraz w wyższej części falochronu znajduje się niewielki lokal serwujący nagradzane angielskie wina musujące i szampany. Na zewnątrz ustawiono stoliki, a godziny otwarcia lokalu są uzależnione od warunków pogodowych. Hasłem przewodnim miejsca jest „Come quickly, I am tasting the stars!” (pol. „Chodź szybko, próbuję smaku gwiazd!”)²⁶⁰.

Latarnia morska South Foreland w Wielkiej Brytanii została przekształcona w herbarnię „Mrs Knott's Tea Room”. We wnętrzu dawnego domku latarników znajduje się przytulny lokal stylizowany na lata 50. XX w. z zabytkowymi chińskimi filiżankami. W lokalu poza ciepłymi

²⁵⁸ Fyrforening. *Nyheter fra Norsk Fyrforening*. Źródło: fyr.no. Dostęp dnia 21.12.2023.

²⁵⁹ Hook Lighthouse. Źródło: hookheritage.ie. Dostęp dnia 22.12.2023.

²⁶⁰ Folkestone Harbour Arm. *The Lighthouse Champagne Bar*. Źródło: folkestoneharbourarm.co.uk/outlets/the-lighthouse-champagne-bar. Dostęp dnia 06.01.2024.

napojami, serwowane są domowe wypieki, a czas umiła muzyka z lat 50. XX w. puszczana z gramofonu. Nazwa herbaciarni wywodzi się od dawnej rodziny latarników „Knott”, którzy wraz z 13 dziećmi zamieszkiwali latarnię. Poza herbaciarnią możliwe jest również zwiedzanie obiektu²⁶¹.

Latarnia morska Zonguldak, pochodząca z 1908 r. leżąca na terytorium Turcji i chroniona prawnie, jako zabytek jest użytkowana jako kawiarnia. Interesujący jest fakt przykrycia wieży transparentną kopułą wykonaną ze szkła i stali (Yücel 2023, s. 119).

5.3.7. Inne przykłady wykorzystania latarni morskich

Powstała w 1903 r. latarnia morska Barøya w gminie Narvik w Norwegii oferuje nietypową atrakcję turystyczną w postaci wypraw wędkarskich z przewodnikiem. Obiekt wygaszony od 2010 r. należy do Norweskiej Administracji Przybrzeżnej. Podczas wyprawy firma oferuje wypożyczenie profesjonalnego sprzętu, kombinezonu i ciepłego obuwia. Kuchnia w latarni morskiej jest wykorzystywana do przygotowywania własnoręcznie posiłków ze wcześniej samodzielnie złowionych ryb. W trakcie warsztatów można nauczyć się filetowania dorsza i mintaja oraz przygotowania posiłku północno-norweskiego. Podczas wycieczki turyści mogą także zwiedzić latarnię morską i zapoznać się z historią. Obiekt oferuje nocleg dla 9 osób, pole namiotowe oraz możliwość organizacji imprez okolicznościowych.

Ilustracja 202: Latarnia morska w Saint-Tropez we Francji i kościół Suomenlinna z latarnią morską w Helsinkach

Źródło: www.portsainttropez.com/en/corax-fractals-1-artwork-installed-on-the-wall-of-the-port-of-saint-tropez-lighthouse, suomenlinna.fi/en, dostęp dnia: 23.06.2025

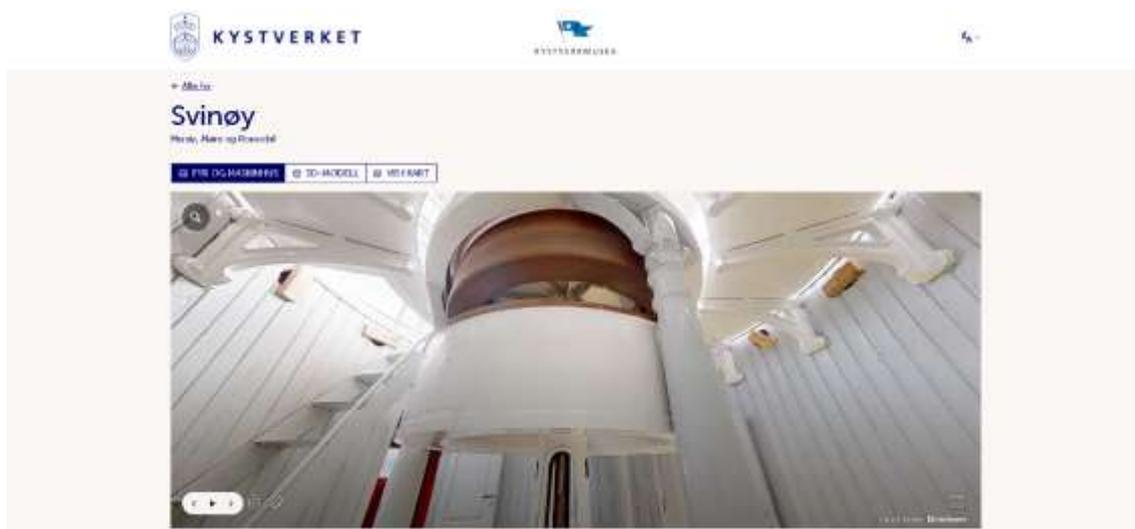
Latarnia morska w Saint-Tropez we Francji została przekształcona okresowo w instalację artystyczną „Coraux Fractals 1” autorstwa francuskiego artysty Miguela Chevaliera, podczas IV edycji Saint-tropez Couleur Bleu w 2021 r. Artysta zainspirowany kruchym ekosystemem koralowców przyszył elewację płótnem z nadrukowanymi fluorescencyjnymi wzorami UV świecącymi nocą, przypominającymi organizmy morskie z najgłębszych oceanów, żyjące poza

²⁶¹ National Trust. *South Foreland Lighthouse*. Źródło: www.nationaltrust.org.uk/visit/kent/south-foreland-lighthouse. Dostęp dnia 06.01.2024.

zasięgiem światła słonecznego. Dzieło artysty stanowiło manifest, w którym poruszone zostały kwestie związku między naturą i sztucznością oraz ich funkcjonowaniem równocześnie w otaczającym świecie. Jednocześnie nieopodal latarni prezentowana była wystawa czasowa 30 dzieł artysty pt. „Corauxllages – Miguel Chevalier” inspirowanych światem podwodnym²⁶².

Oryginalny przykład połączenia z funkcji stanowi neoklasycystyczny kościół Suomenlinna, będący jednocześnie latarnią morską w Helsinkach w Finlandii. Obiekt został wzniesiony w 1854 r. jako cerkiew prawosławna dla stacjonujących wtenczas w miejscowości wojsk rosyjskich. Budynek pierwotnie posiadał 5 cebulastych kopuł, które następnie zdemontowano wskutek przekształcenia w 1918 r. w kościół ewangelicko-luterański. W 1929 r. na szczycie jednej z kopuł umieszczono przeszkloną laternę z urządzeniem optycznym. Sygnał przesyłany przez obiekt to alfabet Morse’a oznaczający literę „H” dla Helsinek. Kościół jest popularnym miejscem ślubów oraz morskim punktem orientacyjnym²⁶³.

Ilustracja 203: Strona internetowa Kystverket umożliwiająca wirtualne zwiedzanie latarni morskich, na zajęciu przedsięwzięcia latarni morskiej Svinøy w Norwegii

Źródło: fyr.kystverket.no/no/svinoey/fyr-og-maskinhus, dostęp dnia: 24.06.2025

Norweska Administracja Wybrzeża wraz z Muzeum Norweskiej Administracji Przybrzeżnej zdecydowały o wykorzystaniu nowoczesnych technologii w stworzeniu cyfrowej bazy norweskich latarni morskich umożliwiającej zwiedzanie obiektów online. Na stronie internetowej fyr.kystverket.no/no odnajdziemy obecnie 12 zdigitalizowanych latarni morskich (Alnes, Åsvær, Feistein, Fugløykalven, Halten, Hekkingen, Jomfruland, Nordøyen, Oksøy, Skalmen, Stabben i Svinøy), po których można się poruszać wirtualnie zarówno na zewnątrz, jak i we wnętrzu wież, umożliwiając również zobaczenie pomieszczeń technicznych, magazynowych, czy mieszkalnych. Jakość modelu 3D pozwala na szczegółową obserwację.

²⁶² Designboom (2021). *Fluorescent corals wrap St Tropez's lighthouse to raise awareness of fragile ocean ecosystems*. Źródło: www.designboom.com/art/miguel-chevalier-fluorescent-corals-st-tropez-lighthouse-06-24-2021. Dostęp dnia 21.12.2023.

²⁶³ History of Suomenlinna. Źródło: fmedia.fi/suomenlinna/history_of_buildings.html. Dostęp dnia 21.11.2023.

W pierwszej kolejności podjęto decyzję o przygotowaniu modeli obiektów trudnodostępnych i rzadko odwiedzanych, wiele z zaprezentowanych obiektów znajduje się w złym stanie technicznym. Obiekty w dużym stopniu pozostały niezmiennie od lat, w ich wnętrzach można dostrzec dawne, autentyczne wyposażenie, narzędzia, zbiorniki na opał. Planowane jest stopniowe powiększanie zasobów.

Wysoka wieża latarni morskich to bardzo dobry punkt obserwacyjny, dodatkowo ich lokalizacja na terenach strategicznych sprzyja wykorzystaniu obiektów przez siły zbrojne i służby mundurowe. Latarnia morska Stella Maris Light zlokalizowana w Haifa w Izraelu od roku 1948 znajduje się na terenie bazy izraelskiej marynarki wojennej. Jest niedostępna dla turystów, można ją zobaczyć jedynie z większej odległości²⁶⁴. Na terenie Państwa Izraelskiego znajdują się także inne obiekty wykorzystane do celów wojskowych, są to latarnia morska Akka oraz Aszdod. Na terenie Kalifornii latarnia morska Yerba Buena stanowi siedzibę straży przybrzeżnej, która stacjonuje w dawnej kwaterze latarnika.

Ilustracja 204: Latarnia morska Stella Maris Light w Haifa w Izraelu oraz latarnia morska Yerba Buena w Kalifornii

Źródło: מאריס סטלה מגדלור – פיושי לשימוש שיתופי תמונות מאגר – פיקיוויקי, <https://noehill.com/sf/landmarks/nat1991001096.asp>, dostęp dnia: 11.08.2025

5.3.8. Podsumowanie, wnioski

Jeszcze do niedawna bardzo ważne elementy infrastruktury nawigacyjnej, jakimi są latarnie morskie, w obliczu postępu technicznego, tracą swoje znaczenie. Ich transformacja w obiekty o nowych i wartościowych funkcjach są próbą odpowiedzi na współczesne potrzeby społeczne i gospodarcze, pozostając przy tym ważnymi symbolami kulturowymi i elementami tożsamości miejscowości nadmorskich. Ich adaptacje i modernizacje powinny przebiegać w sposób szanujący ich historyczną wartość, jednocześnie wykorzystując nowoczesne rozwiązania, co może wpłynąć korzystnie na rozwój innych sektorów gospodarki. Poszanowanie dla ich wartości może sprawić, iż pozostaną istotnym świadectwem historii dla przyszłych pokoleń. Zdaniem Šerić i in. (2023) badania potwierdzają ekonomiczną opłacalność inwestycji w ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego przy zachowaniu zasad odpowiedzialnego

²⁶⁴ The Lighthouse Directory (2007). *Lighthouses of Israel*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/isr.htm. Dostęp dnia 08.01.2024.

marketingu. Latarnie morskie wraz z kompleksami zabudowań towarzyszących mają duży potencjał, co potwierdzają liczne interesujące i różnorodne przykłady adaptacji historycznych obiektów zarówno ze świata, jak i z basenu Morza Bałtyckiego. Wprowadzenie odpowiednich przekształceń, przy zachowaniu formy architektonicznej może sprawić, że w zależności od możliwości przestrzennych latarnie morskie mogą mieścić rozmaite funkcje, takie jak atrakcje turystyczne, miejsca edukacyjne, kulturalne. Magnani i Pistocchi (2017, s. 137) wyróżniają kraje takie jak: Australia, Stany Zjednoczone, Kanada, Holandia, Francja, Portugalia, Chorwacja, Grecja, jako przykłady państw, które promują politykę wspierającą gospodarkę lokalną poprzez promocję dziedzictwa latarni morskich z wykorzystaniem elementów zrównoważonego rozwoju.

Nowo nadana funkcja użytkowa jest zależna od wielu czynników, wśród nich najistotniejsze są lokalizacja oraz związane z nią potrzeby społeczne, organ zarządzający lub właściciel, poziom rozwinięcia gospodarczego regionu i kraju oraz przepisy prawne. Analiza umożliwiła dostrzeżenie powtarzalności nadanych latarniom funkcji w obrębie jednego regionu oraz organu zarządzającego. Prowadzone badania pozwoliły na wysunięcie następujących wniosków: najbardziej powszechną rolą współczesnych latarni morskich jest funkcja mieszana. Wiele obiektów nocą wciąż przesyła sygnały nawigacyjne, za dnia zmieniając swoje przeznaczenie. Wpływa to na większą użyteczność obiektów, elastyczność oraz zwiększenie zainteresowania odbiorców. Przedstawione powyżej różnorodne przykłady adaptacji latarni morskich, od obiektów kulturalnych poprzez mieszkalne, handlowe, gastronomiczne, a nawet sakralne i militarne, pokazują ich ogromny potencjał adaptacyjny oraz możliwość wykorzystania w niemal każdej dziedzinie gospodarki. Interesującą i ważną obserwacją jest obecność przykładów wykorzystania również niewielkich kubaturowo obiektów nieposiadających budynków przynależnych.

Obok licznych przykładów obiektów zmodernizowanych należy nadmienić, że na terenie całego świata znajdują się obiekty opuszczone, które w szybkim tempie niszczeją, wskutek braku konserwacji przy jednoczesnym zlokalizowaniu na terenach narażonych na silne wiatry, zmienne warunki atmosferyczne i duże zasolenie. Przykładem są latarnie morskie w Grecji, stopniowo porzucane, zautomatyzowane konstrukcje, stopniowo niszczeją, pomimo ochrony prawnej (Moirá i in. 2023, s. 455–456). Przyczyny braku przekształceń dawnych latarni morskich w obiekty współcześnie użyteczne są złożone. Niejednokrotnie dzieje się to z powodu usytuowania na odległych niedostępnych terenach, braku zainteresowania władz lokalnych, niskiego potencjału turystycznego, wysokich kosztów utrzymania, bardzo złego stanu technicznego i braku środków finansowych. Brak dozoru obiektów skutkuje zainteresowaniem złodziei i dewastatorów. Problem ten oraz zaprzestanie budowy nowych obiektów narzuca więc pytanie, czy część latarni morskich pozostanie jedynie wzmianką w tekstach historycznych?

Przeprowadzone badania pozwalają sformułować tezę, iż latarnie morskie znajdujące się w rękach prywatnych właścicieli cechują się lepszym stanem technicznym niż obiekty pozostające pod zarządem publicznym. Przykładem potwierdzającym tę tezę jest także Polska

(latarnia morska w Gdańsku Nowym Porcie), która jako jedyna jest własnością prywatną. W sytuacjach braku wystarczających środków finansowych na utrzymanie i remont obiektów, przekazanie ich w ręce prywatne może stanowić efektywną strategię zarządzania dziedzictwem technicznym. Praktyka taka jest z powodzeniem stosowana m.in. w Stanach Zjednoczonych, gdzie latarnie morskie przekazywane są nowym właścicielom za symboliczną opłatę.

6. Strategie rozwoju

6.1. Wprowadzenie

Strategie rozwoju gmin i miast to istotne dokumenty polityki regionalnej, dotyczące planowania perspektywicznego, precyzyjnie definiujące cele, kierunki postępu i konieczne do podjęcia działania wraz z oczekiwanymi rezultatami oraz terminem realizacji. Dodatkowo w ramach strategii wykonywane są liczne analizy, w tym określane są mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia (tzw. analiza SWOT) w różnych sferach, np. społecznej, gospodarczej, środowiskowej czy przestrzennej. Ich celem jest wspieranie rozwoju gminy w złożonych aspektach, m.in. turystycznym, socjalnym, inwestycyjnym i mieszkaniowym. Ponadto strategie zawierają zalecenia odnośnie polityki funkcjonalno-przestrzennej i kształtowania terenu. Dodatkowo dokumenty strategiczne są opracowywane przez zbiory jednostek, które dzięki współpracy pomiędzy różnymi podmiotami (np. miastami, gminami, instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi czy przedsiębiorstwami) działają w ramach określonego obszaru np. metropolitalnego. Strategie zazwyczaj są planowane na okres kilku lat, najczęściej występujące to strategie 10-letnie.

Dokumenty strategiczne stanowią ważną część badań w kontekście niniejszej pracy doktorskiej, gdyż pozwalają określić rolę latarni morskich i terenów portowych w strategiach rozwojowych miast, gmin, województw i obszarów nadmorskich. Administracją latarni morskich zajmują się Urzędy Morskie (Urząd Morski w Szczecinie oraz Urząd Morski w Gdyni) i to one odpowiedzialne są za podejmowanie kluczowych decyzji względem nieruchomości służących nawigacji²⁶⁵ oraz o stopniu udostępniania obiektów na potrzeby ruchu turystycznego²⁶⁶. Zważywszy na fakt, iż latarnie morskie stanowią symbole nadmorskie i są popularnymi atrakcjami turystycznymi, istotne są kwestie dotyczące rozwoju turystyki, dziedzictwa kulturowego, architektury i planowania przestrzennego. Autorka przeprowadziła analizę lokalnych dokumentów strategicznych, które pozwoliły na określenie planów rozwojowych lub ich braku względem latarni morskich przez władze regionalne i państwowe. Analizę rozpoczęto od dokumentów udostępnionych przez urzędy morskie, urzędy wojewódzkie, a następnie objęto badaniem dokumenty wszystkich powiatów, miast i gmin. Ponadto, zweryfikowano inne dokumenty strategiczne opracowane w ramach współpracy partnerów z sektorów publicznych, społecznych i gospodarczych. Szczególną uwagę poświęcono obszarom takim jak Kołobrzesko-Białogardzki Obszar Funkcjonowania, Nadmorski Obszar Funkcjonowania NORDA oraz Ziemia Pucka.

²⁶⁵ Na podstawie korespondencji z Zastępcą Naczelnika Wydziału Gospodarki Nieruchomościami Starostwa Powiatowego w Pucku, inspektora ds. urbanistyki, drogownictwa i zieleni miejskiej Urzędu Miasta Helu, Wydziału Nieruchomości Starostwa Powiatowego w Gryficach, Naczelnika Wydziału Budownictwa i Nieruchomości Starostwa Powiatowego w Wejherowie w dniach: 15–19.07.2024.

²⁶⁶ Na podstawie korespondencji z gł. specjalistą ds. gospodarki gruntami Urzędu Gminy Ustka dnia 18.07.2024.

6.2. Dokumenty strategiczne województw nadmorskich

Na terenie Polski znajdują się 2 województwa mające dostęp do Morza Bałtyckiego, są to województwo pomorskie, którego stolicę stanowi miasto Gdańsk oraz województwo zachodniopomorskie ze stolicą w Szczecinie.

Tabela 19: Analiza dokumentów strategicznych województw nadmorskich

WOJEWÓDZTWO	NAZWA DOKUMENTU	LATA ²⁶⁷	LICZBA WZMIANEK ²⁶⁸	SKRÓCONA TREŚĆ
województwo zachodniopomorskie	<i>Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2030.</i>	do 2030	—	—
	<i>Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom I. Uwarunkowania kształtowania polityki przestrzennej województwa.</i>	2020–2030	4 wzmianki	– „Latarnie morskie należą do dziedzictwa kulturowego regionu, stanowią walor przyrodniczy i kulturowy i wyznacznik pozycji województwa zachodniopomorskiego w krajowej i europejskiej przestrzeni”. – „W granicach województwa znajduje się siedem latarni morskich wraz z budynkami towarzyszącymi. Obiekty zabytkowe stanowią elementy dziedzictwa kulturowego decydujące o cechach krajobrazu”. – „Latarnie morskie o funkcjach wypoczynkowych znajdują się w obszarze kulturowo-krajobrazowym, tj. latarnia morska w Niechorzu (OKK19 „Rewalska Wąskotorówka”) oraz latarnia morska w Dałowie, Kołobrzegu, Świnoujście (OKK30 „Zachodniopomorski Pas Nadmorski”)”. – „Latarnia morska w Świnoujściu została objęta ochroną, stanowi dziedzictwo kulturowe i należy do zabytków techniki obszaru objętego planem SOM (Szczeciński Obszar Metropolitalny)” ²⁶⁹
	<i>Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom II. Cele i kierunki kształtowania polityki przestrzennej województwa.</i>	2020–2030	1 wzmianka	„Wprowadzenie nowych funkcji użytkowych o wysokim standardzie do obiektów historycznych (tj. wieże ciśnieni, latarnie morskie, pałace, dworki, forty), w tym funkcji hotelowych na terenie całego województwa za pomocą terytorializacji polityki rozwoju i działań programowych, w celu wspierania wzrostu gospodarczego przez rozwój turystyki” ²⁷⁰ .
województwo pomorskie	<i>Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030.</i>	do 2030	—	—
	<i>Regionalny Program Strategiczny w zakresie gospodarki, rynku pracy, oferty turystycznej i czasu wolnego.</i>	do 2030	—	—

Źródło: opracowanie własne

²⁶⁷ Okres obowiązywania dokumentu strategicznego.

²⁶⁸ Liczba wzmianek dotyczących latarni morskich, jedna wzmianka traktowana jest jako jeden wątek, akapit, pozycja w tabeli.

²⁶⁹ Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego (2020). *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom I. Uwarunkowania kształtowania polityki przestrzennej województwa*. Szczecin: Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, s. 15, 104, 109, 110.

Źródło: rbgp.pl/pzpwz-2020/. Dostęp dnia: 22.07.2022.

²⁷⁰ Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego (2020). *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom II. Cele i kierunki kształtowania polityki przestrzennej województwa*. Szczecin: Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, s. 47. Źródło: rbgp.pl/pzpwz-2020. Dostęp dnia: 22.07.2022.

Wszystkie dokumenty strategiczne zostały opracowane w perspektywie do roku 2030. W strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego nie odnajdujemy wzmianek dotyczących latarni morskich, podobna sytuacja ma miejsce w strategii rozwoju województwa pomorskiego. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego wzmiankowane są latarnie morskie, jednak obejmują one jedynie określenie ich liczby, wskazanie na ochronę prawną oraz zdefiniowanie ich wartości w kontekście wojewódzkim i europejskim. Interesującą informację można odnaleźć w Tomie II, zawierającym cele i kierunki kształtowania polityki przestrzennej województwa zachodniopomorskiego, gdzie czytamy, iż założeniem jest wprowadzenie nowych funkcji do obiektów historycznych, w tym do latarni morskich. Proponowaną rolą jest funkcja hotelowa w obiektach zlokalizowanych na terenie całego województwa, która ma wspierać rozwój turystyki i tym samym prowadzić do wzrostu gospodarczego. W zakresie działań samorządu województwa związanych z latarniami morskimi znajdują się głównie inicjatywy związane z budowaniem szlaku turystycznego latarni morskich²⁷¹.

Ilustracja 205: Mapa województw nadmorskich, stan na dzień 30.01.2025

Źródło: opracowanie własne

Podczas wywiadu z II Wiceprezesem TPNMM Apoloniuszem Łysejko dnia 14.10.2024 r. pozyskano nowe informacje na temat zmian w organizacji ruchu turystycznego w pobliżu latarni morskiej Świnoujście. Dnia 1 kwietnia 2023 r. Wojewoda Zachodniopomorski Zbigniew Bogucki na wniosek Urzędu Ochrony Państwa (Morskiego Oddziału Straży Granicznej, po zasięgnięciu opinii Delegatury Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Gdańsku) od 13 kwietnia 2023 r. wprowadził zakaz przebywania i utworzenie strefy „200 metrów” wokół terminala gazowego LNG w Świnoujściu oraz Portu Zewnętrznego (w odległości do 200 m od granicy nieruchomości). Decyzja ta miała na celu zwiększenie bezpieczeństwa i zapobieganie zagrożeniom, w tym atakom terrorystycznym²⁷², jednak wykluczyła ruch oraz utrudniła

²⁷¹ Na podstawie korespondencji z Magdaleną Bulikowską, Kierownikiem Biura ds. turystyki Wydziału Współpracy Terytorialnej i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego dnia 02.08.2024.

²⁷² ROZPORZĄDZENIE NR 8/2023 WOJEWODY ZACHODNIOPOMORSKIEGO z dnia 12 kwietnia 2023 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w Świnoujściu.

zwiedzanie latarni morskiej Świnoujście²⁷³, fortu Gerharda i Falochronu Centralnego. Początkowo nawet istniało ryzyko zamknięcia popularnych atrakcji²⁷⁴. Latarnia w Świnoujściu jest usytuowana w odległości około 700 m od terminalu LNG, jednak w bezpośrednim sąsiedztwie terminala przebiegają drogi dojazdowe, w tym ul. Ku Morzu²⁷⁵, których zamknięcie uniemożliwia dostęp do popularnych atrakcji. Rada Miasta Świnoujście wyraziła sprzeciw wobec rozporządzenia oraz wystosowała prośbę o ponowną analizę zasadności zamknięcia terenu i znalezienie rozwiązania, które pozwoli na dostęp do terenów. Radni sprzeciwili się podjęciu decyzji bez przeprowadzenia konsultacji społecznych oraz wskazali na jej negatywny wpływ na funkcjonowanie mieszkańców, turystów i lokalnych przedsiębiorców²⁷⁶. Wojewoda, w porozumieniu z władzami Świnoujścia, spółką Gaz-System, Urzędem Morskim, mieszkańcami prawobrzeżnych osiedli i innymi instytucjami poszukiwał alternatywnych rozwiązań dojazdu do plaży i zabytków. Ze względu na brak drogi lądowej zaproponowano transport drogą wodną. Stąd organizowane są regularne kursy do latarni morskiej i Fortu Gerharda, Gaz-System ma wesprzeć modernizację nabrzeża, a dojazd do plaż został zapewniony drogami leśnymi²⁷⁷.

6.3. Dokumenty strategiczne Urzędów Morskich

Badania przeprowadzone przez autorkę wykazały, że urzędy morskie w różny sposób podchodzą do zagadnienia latarni morskich. Jednocześnie ustalono, iż dokumenty publiczne Urzędu Morskiego w Gdyni nie zawierają opisów planów dotyczących obiektów. W ramach strategii ochrony środowiska i rozwoju infrastruktury, opracowane zostały jedynie plany zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych w okolicach Zatoki Gdańskiej, Zalewu Wiślanego oraz portów morskich w Rowach i Łebie. Urząd w najbliższych latach nie przewiduje większych modernizacji obiektów latarni morskich oraz ich zespołów. Planowana jest przebudowa ciągu komunikacyjnego oraz budowa instalacji oświetlenia terenu i małej architektury na terenie latarni morskiej Hel. Informacje uzyskane w drodze korespondencji w dniu 5 sierpnia 2024 r. dotyczyły planowanego generalnego remontu latarni morskiej na Górze Szwedów. W późniejszym okresie zamierzenia te zostały jednak zmienione. Ustalono natomiast dalszą modernizację źródeł światła nawigacyjnych w latarniach podległych urzędowi (w tym wymiana żarówek żarowych na ledowe) oraz adaptację urządzeń nawigacyjnych do systemu monitorowania oznakowania nawigacyjnego²⁷⁸.

²⁷³ Miasto Świnoujście. *Wprowadzenie strefy ochronnej wokół terminalu LNG w Świnoujściu*. Źródło: www.swinoujście.pl/pl/artykul/126/18879/wprowadzenie-strefy-ochronnej-wokol-terminalu-lng-w-swinoujściu. Dostęp dnia 28.01.2025.

²⁷⁴ Latarnie.com.pl. *Droga do latarni morskiej w Świnoujściu zamknięta*. Źródło: latarnie.com.pl/droga-do-latarni-morskiej-w-swinoujściu-zamknieta. Dostęp dnia 30.01.2025.

²⁷⁵ Latarnie.com.pl. *Świnoujście – aktualności*. Źródło: latarnie.com.pl/6854. Dostęp dnia: 30.01.2025.

²⁷⁶ UCHWAŁA NR LXXVII/604/2023 RADY MIASTA ŚWINOUJŚCIE z dnia 20 kwietnia 2023 r. w sprawie oświadczenia do Komendanta Głównego Straży Granicznej i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

²⁷⁷ Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie. *Informacja urzędowa*. Źródło: szczecin.uw.gov.pl/bip/?type=article&action=view&id=17027. Dostęp dnia: 30.01.2025.

²⁷⁸ Na podstawie korespondencji z Dariuszem Stasiakiem, Kierownikiem Oddziału Bazy Oznakowania Nawigacyjnego Urzędu Morskiego w Gdyni dnia 05.08.2024.

Dokumenty strategiczne Urzędu Morskiego w Szczecinie nie zawierają konkretnych planów względem latarni morskich jako indywidualnych obiektów (np. modernizacyjnych, konserwacyjnych, budowlanych). Wzmiankowane są jedynie obiekty punktowe jako te znajdujące się na terenie portu lub objęte ochroną prawną. Urząd koncentruje się na planowaniu przestrzennym w kontekście portów i tras wodnych oraz ogólnym zarządzaniu infrastrukturą nawigacyjną. Urząd Morski w Szczecinie w miarę możliwości finansowych przeprowadza regularne remonty administrowanych przez siebie obiektów w celu utrzymania ich należytego stanu technicznego. Prace przeprowadzane są w porozumieniu z miejscowymi konserwatorami zabytków. Nie są planowane zmiany funkcjonalne oraz przebudowy latarni morskich i należących do nich budynków przynależnych²⁷⁹. Natomiast ważne decyzje dotyczące m.in. organizacji ruchu turystycznego zostały przekazane organizacjom zajmującym się tym zagadnieniem w danej latarni morskiej²⁸⁰.

6.4. Dokumenty strategiczne powiatów nadmorskich

Na terenie Polski dostęp do morza ma 14 powiatów, w tym 4 miasta na prawach powiatu. Na terenie województwa zachodnio-pomorskiego są to zaczynając od zachodniej granicy: Świnoujście (miasto na prawach powiatu), powiat kamiński, powiat gryficki, powiat kołobrzegi, powiat koszaliński oraz powiat sławieński. Kolejno (zaczynając od zachodu) na terenie województwa pomorskiego znajdują się: powiat słupski, powiat lęborski, powiat wejherowski, powiat pucki, Gdynia, Sopot, Gdańsk (miasta na prawach powiatu), powiat nowodworski. Poniżej zaprezentowano dostępne strategie poszczególnych powiatów z wyłączeniem miast na prawach powiatu, które ujęto w osobnym rozdziale pracy. W strategii powiatu sławieńskiego nie wzmiankowano latarni morskich. W przypadku powiatu gryfickiego ujęto opracowaniem, poza strategią, także Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gryfickiego, oba dokumenty posiadają 1 informację dotyczącą ochrony prawnej latarni morskiej w Niechorzu.

Gmina Miasta Puck planuje realizację inwestycji związanej z budową wieży widokowej umożliwiającej podziwianie Zatoki Puckiej wraz z Półwyspem Helskim oraz panoramą Miasta Puck. Realizacja ma łączyć funkcję turystyczną z funkcją nawigacyjną – utworzeniem dodatkowego punktu nawigacyjnego portu w Pucku. Wieża ma powstać wraz z infrastrukturą towarzyszącą, tj. małą architekturą i oświetleniem²⁸¹. Powiat nowodworski nie posiada żadnych planów ani dokumentów strategicznych uwzględniających tematykę latarni morskich²⁸².

²⁷⁹ Na podstawie korespondencji z dnia 30.08.2024 z Zastępcą Dyrektora Urzędu Morskiego w Szczecinie.

²⁸⁰ Na podstawie korespondencji z Apoloniuszem Łysejko (II Wiceprezesem TPNMM) dnia 14.10.2024.

²⁸¹ Na podstawie korespondencji z Katarzyną Osińską, Referentem ds. Planowana Przestrzennego Urzędu Morskiego w Pucku dnia 19.07.2024.

²⁸² Na podstawie korespondencji z Lubomirem Głowackim, Wicestarostą Powiatowym w Nowym Dworze Gdańskim, z dnia 19.07.2024.

Tabela 20: Analiza dokumentów strategicznych powiatów nadmorskich²⁸³

POWIAT	NAZWA DOKUMENTU	LATA	LICZBA WZMIANEK	SKRÓCONA TREŚĆ
powiat kamiński	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Kamińskiego na lata 2014–2020, brak aktualnych strategii</i>	2014–2020	—	—
powiat gryficki	<i>Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gryfickiego na lata 2017–2020 z perspektywą do 2024 roku.</i>	2017–2024	1 wzmianka	Na terenie gminy Rewal (Niechorze) znajduje się zespół latarni morskiej wpisany do rejestru zabytków, nr rej.: A-1608 z 23.09.1997, zabytki znajdujące się na terenie powiatu wpływają na atrakcyjność turystyczną rejonu ²⁸⁴ .
	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Gryfickiego na lata 2020–2030.</i>	2020–2030	1 wzmianka	Latarnia morska Niechorze ujęta w liście zabytków wpisanych do wykazu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
powiat kołobrzeski	<i>Strategia promocji powiatu kołobrzeskiego na lata 2012–2020, brak aktualnych strategii</i>	2012–2020	—	—
powiat koszaliński	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Koszalińskiego na lata 2017–2020, brak aktualnych strategii</i>	2017–2020	1 wzmianka	Latarnia morska w Gąskach wymieniona wśród zabytków gminy Mielno.
	<i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Koszalińskiego 2022–2025</i>	2022–2025	4 wzmianki	Latarnia morska w Gąskach wymieniona wśród zabytków powiatu.
powiat sławieński	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego na lata 2024–2030</i>	2024–2030	—	—
powiat słupski	<i>Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Słupskiego na lata 2023–2030</i>	2023–2030	—	—
powiat lęborski	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego na lata 2021–2027</i>	2021–2027	—	—
powiat wejherowski	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Wejherowskiego 2021–2030</i>	2021–2030	—	—
powiat pucki	Patrz Ziemia Pucka i Gmina Puck	—	—	—
powiat nowodworski	<i>Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015–2024, brak aktualnych strategii</i>	2015–2024	—	—

Źródło: opracowanie własne

Celem „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Koszalińskiego 2022–2025” jest stworzenie zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, obejmującego działania konserwatorskie, promocję turystyczną, kształtowanie ładu przestrzennego, edukację historyczną i obywatelską, wzmacnianie tożsamości kulturowej mieszkańców oraz wsparcie rozwoju gospodarczego regionu. Główne, dostrzeżone problemy ochrony zabytków w powiecie koszalińskim to: pogarszający się stan techniczny wielu obiektów, ograniczone wsparcie finansowe i programowe, brak wiedzy o możliwościach pozyskiwania funduszy oraz niekontrolowane modernizacje prowadzące do utraty walorów zabytkowych. Dodatkowo podkreślono

²⁸³ Analiza przeprowadzona w lipcu 2022, następnie przegląd nowych dokumentów w czerwcu 2023 r., lipcu 2024, ostatnia aktualizacja miała miejsce w styczniu 2025.

²⁸⁴ Gryfice (2017). *Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gryfickiego na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku*. S. 22. Źródło: spow.gryfice.ibip.pl/public. Dostęp dnia: 13.07.2024.

także niską świadomość społeczną na temat dziedzictwa kulturowego obiektów oraz niewystarczającą edukację i zaangażowanie społeczne w opiece nad zabytkami. Planowane działania podzielono na 3 priorytetowe obszary: rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu (prace remontowo-konserwatorskie, pozyskiwanie funduszy, edukacja i promocja, monitorowanie i doradztwo), ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego (ochrona przestrzeni zabytkowych), wspieranie działań społeczności lokalnej na rzecz ochrony środowiska kulturowego (edukacja i organizacja działań kulturalnych)²⁸⁵.

6.5. Dokumenty strategiczne miast i gmin nadmorskich

Najbardziej obszerną analizę stanowią dokumenty strategiczne gmin i miast nadmorskich. W przypadku tego rozdziału obszarem opracowania objęto jedynie miejscowości, na których terenie znajdują się latarnie morskie. Znaczna część dokumentów strategicznych nie posiada żadnych istotnych w kontekście niniejszej pracy informacji bądź całkowicie jest pozbawiona wzmianek obejmujących latarnie morskie, ich otoczenia, zagospodarowania i ochrony (7 obiektów). Poniżej przedstawiono tabelę z zestawieniem dokumentów strategicznych gmin i miast nadmorskich, najważniejsze treści zostały wyróżnione poprzez pogrubienie odpowiednich fragmentów.

Tabela 21: Analiza dokumentów strategicznych gmin i miast nadmorskich

GMINA, MIASTO	NAZWA DOKUMENTU	LATA	LICZBA WZMIANEK	SKRÓCONA TREŚĆ
Gmina Świnoujście	<i>Strategia Rozwoju Turystyki dla Miasta Świnoujście na lata 2019–2029 część diagnostyczna do konsultacji społecznych.</i>	2019–2029	—	—
Gmina Wolin	<i>Strategia Rozwoju Gminy Wolin na lata 2016–2026.</i>	2016–2026	1 wzmianka	Pomysł rekonstrukcji pierwszej latarni morskiej (Wineta), znajdującej się przy ujściu Odry w Wolinie oraz wprowadzenie jednego biletu turystycznego umożliwiającego wejście na wszystkie atrakcje w gminie Wolin²⁸⁶.
	<i>Lokalny program rewitalizacji Gminy Wolin na lata 2017–2023, brak aktualnych strategii</i>	2017–2023	1 wzmianka	Brak podstawowej infrastruktury, takiej jak np. toalety skutkuje negatywnym postrzeganiem gminy, pomimo dużego potencjału turystycznego – w rodzaju latarni morskiej Kikut²⁸⁷.
Gmina Rewal	<i>Aktualizacja strategii rozwoju gminy Rewal do roku 2020, brak aktualnych strategii</i>	—	—	—
	<i>Strategia rozwiązywania problemów społecznych gminy Rewal</i>	2017–2025	1 wzmianka	Latarnia morska w Niechorzu wymieniona jako zabytek objęty ochronie w podrozdziale: „Dane podstawowe o gminie”.

²⁸⁵ Uchwała nr Ix/379/22 Rady Powiatu w Koszalinie z dnia 27 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Programu opieki nad zabytkami powiatu koszalińskiego na lata 2022–2025.

²⁸⁶ Gmina Wolin (2016). Strategia Rozwoju Gminy Wolin na lata 2016–2026, s. 14.

Źródło: eregion.wzp.pl/gminy/wolin. Dostęp dnia: 22.07.2022.

²⁸⁷ Gmina Wolin (2018). Lokalny program rewitalizacji Gminy Wolin na lata 2017–2023, s. 81.

Źródło: eregion.wzp.pl/gminy/wolin. Dostęp dnia: 22.07.2022.

	<i>na lata 2017-2025</i>			
Gmina Kołobrzeg	<i>Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Kołobrzeg na lata 2016-2026.</i>	2016-2026	—	—
	<i>Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Kołobrzeg na lata 2018-2028.</i>	2018-2028	—	—
Gmina Mielno	<i>Strategia Rozwoju Gminy Mielno na lata 2014-2022, brak aktualnych strategii</i>	2014-2022	6 wzmianek	<p>– Latarnia morska w Gąskach wraz z budynkami gospodarczymi została wymieniona jako przykład zabudowy przemysłowej w rozdziale „Architektura gminy”.</p> <p>– Latarnia morska w Gąskach znajduje się na 2 szlakach rowerowych (Szlak Pałaców i Szlak Nadmorski) oraz na dwóch szlakach pieszych (Szlak nadmorski i Szlak latarni morskich).</p> <p>– Latarnia morska w Gąskach została wymieniona jako jedna z atrakcji oferty pobytowej w celu wspierania kooperacji przedsiębiorców, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy²⁸⁸.</p>
Gmina Darłowo	<i>Lokalna Strategia Rozwoju Gminy Darłowo na lata 2015-2025.</i>	2015-2025	—	—
Gmina Postomino	<i>Strategia Rozwoju Gminy Postomino na lata 2016-2025.</i>	2016-2025	3 wzmianki	<p>– Krótki opis latarni morskiej w Jarosławcu w rozdziale „Turystyka i zagospodarowanie turystyczne”.</p> <p>– Informacja o wpisie zespołu latarni morskiej w Jarosławcu (tj. latarnia, budynek gospodarczy i ogrodzenie) do rejestru zabytków województwa zachodniopomorskiego nr rej.: A/320/1-3, 30.08.1993.</p> <p>– Krótki rys historyczny latarni morskiej w Jarosławcu²⁸⁹.</p>
	<i>Lokalny program rewitalizacji gminy Postomino na lata 2016-2025.</i>	2016-2025	2 wzmianki	<p>– Ujęcie latarni morskiej w Jarosławcu w tabeli z wykazem zabytków.</p> <p>– Ocena stanu technicznego latarni morskiej w Jarosławcu na bardzo dobry (najwyższa ocena: 1- stan zadowolający, kryteria oceny bezpieczeństwo użytkowania, uszkodzenia i ocena wizualna). Stan elewacji bardzo dobry, latarnia po renowacji 5-6 lat temu (należy liczyć od roku 2016), obiekt wysoce bezpieczny.</p>
Gmina Ustka	<i>Strategia Rozwoju Gminy Ustka na lata 2017-2027.</i>	2017-2027	—	—
Gmina Smołdzino	<i>Strategia Rozwoju Gminy Smołdzino na lata 2016-2026.</i>	2016-2026	3 wzmianki	<p>– Latarnia morska w Czołpinie znajduje się na ścieżce przyrodniczej „Latarnia” o długości 1 km, ujęta w rozdziale „Turystyka i baza turystyczna”.</p> <p>– Krótki opis latarni morskiej w Czołpinie w rozdziale „Kultura” – „Obiekty zabytkowe” oraz informacja o wpisie zespół latarni morskiej wraz z osadą latarników (dom, stodoła i obora) do rejestru zabytków nieruchomych²⁹⁰.</p>
Gmina Choczewo	<i>Rozwoju Gminy Choczewo na lata 2022-2030, brak aktualnych strategii</i>	2022-2030	—	—
Gmina Władysławowo	<i>Strategia rozwoju gminy Władysławowo do roku 2030.</i>	do 2030	2 wzmianki	<p>– Konieczność rozwoju infrastruktury w okolicach plaż i atrakcji turystycznych w tym w okolicach kompleksu latarni morskich w celu przyciągnięcia zainteresowanych.</p> <p>– Jednym z kierunku działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych jest pielęgnacja lokalnej kultury kaszubskiej i żeglarskiej, jako przykład działań zostało wymienione m.in.</p>

²⁸⁸ Urząd Gminy w Mielnie (2014). *Strategia Rozwoju Gminy Mielno na lata 2014-2022*, s. 10, 33, 81.

Źródło: mielno.bip.net.pl/?c=1251#. Dostęp dnia: 22.07.2022.

²⁸⁹ Gmina Postomino (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Postomino na lata 2016-2025*, s. 62, 107, 110.

Źródło: eregon.wzp.pl/gminy/postomino. Dostęp dnia: 23.07.2022.

²⁹⁰ Gmina Smołdzino (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Smołdzino na lata 2016-2026*, s. 25, 28. Źródło: bip.smol-dzino.com.pl/artukul/strategia-rozwoju-gminy-smoldzino-na-lata-2016-2026. Dostęp dnia: 13.07.2024.

				pielęgnowanie dziedzictwa morskiego, w tym latarni morskiej, w celach osiągnięcia stabilnej gospodarki, funkcjonalnej przestrzeni i zadowolenia mieszkańców. – W okolicach latarni planowane są nowe formy ochrony przyrody, węzły integracyjne i przestrzenie publiczne ²⁹¹ .
Gmina Puck	Strategia Rozwoju Gminy Puck na lata 2021–2030.	2021–2030	—	—
Miasto Hel	Program opieki nad zabytkami dla miasta Helu na lata 2021–2024.	2021–2024	liczne wzmianki >10	– Liczne wzmianki dotyczące zespołu latarni morskiej na Helu w tym szlaki kulturowe, wykazy zabytków techniki, wpisy do gminnych ewidencji zabytków itp. – Wzmianka dotycząca konieczności konserwacji i renowacji obiektów latarniowych w celu poprawy ich stanu zachowania, w tym niedziałająca latarnia morska na Górze Szwedów. – Ocena stanu technicznego: zabudowa domu latarnika, bliźniaka z połowy XIX w. pomimo ochrony konserwatorskiej ulega dewastacji ²⁹² .
Miasto Gdańsk	Gdańsk 2030 Plus Strategia Rozwoju Miasta.	do 2030	—	—
Gmina Krynica Morska	Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015–2025.	2015–2025	1 wzmianka	Latarnia Morska administrowana przez Urząd Morski w Gdyni wymieniona jako instytucja i obiekt rangi państwowej znajdująca się na obszarze o charakterze centrum administracyjnego miasta. Rozdział „Analiza obszarów rozwojowych” ²⁹³ .

Zródło: opracowanie własne

W „Strategii Rozwoju Gminy Wolin na lata 2016-2026” odnajdujemy interesujący pomysł rekonstrukcji pierwszej latarni morskiej o nazwie „Wineta” znajdującej się w Wolinie przy ujściu Odry. Ponadto dodatkową koncepcją jest wprowadzenie wspólnego biletu na wszystkie atrakcje turystyczne na terenie gminy Wolin, jednak nie stanowi to istotnej informacji ze względu na brak czynnej turystycznie latarni morskiej na jej terenie. Udowadnia to wzmianka o latarni morskiej Kikut zamieszczona w „Lokalnym programie rewitalizacji Gminy Wolin na lata 2017–2023”, gdzie zauważono brak podstawowej infrastruktury pomimo dużego potencjału turystycznego, w tym w okolicy latarni morskiej Kikut.

Gmina Postomino, na której terenie usytuowana jest latarnia morska Jarosławiec w dokumencie „Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Postomino na lata 2016–2025” oceniła stan techniczny latarni na bardzo dobry i wysoce bezpieczny. Natomiast gmina Władysławowo (latarnie morskie Rozewie I i Rozewie II) w dokumencie „Strategia rozwoju gminy Władysławowo do roku 2030” wskazała na konieczność rozwoju infrastruktury w tym również w okolicy latarni morskich, ponadto planowane są nowe formy ochrony przyrody, węzły integracyjne i przestrzenie publiczne.

²⁹¹ Gmina Władysławowo (2021). *Strategia rozwoju gminy Władysławowo do roku 2030*, s 17, 41, 46.

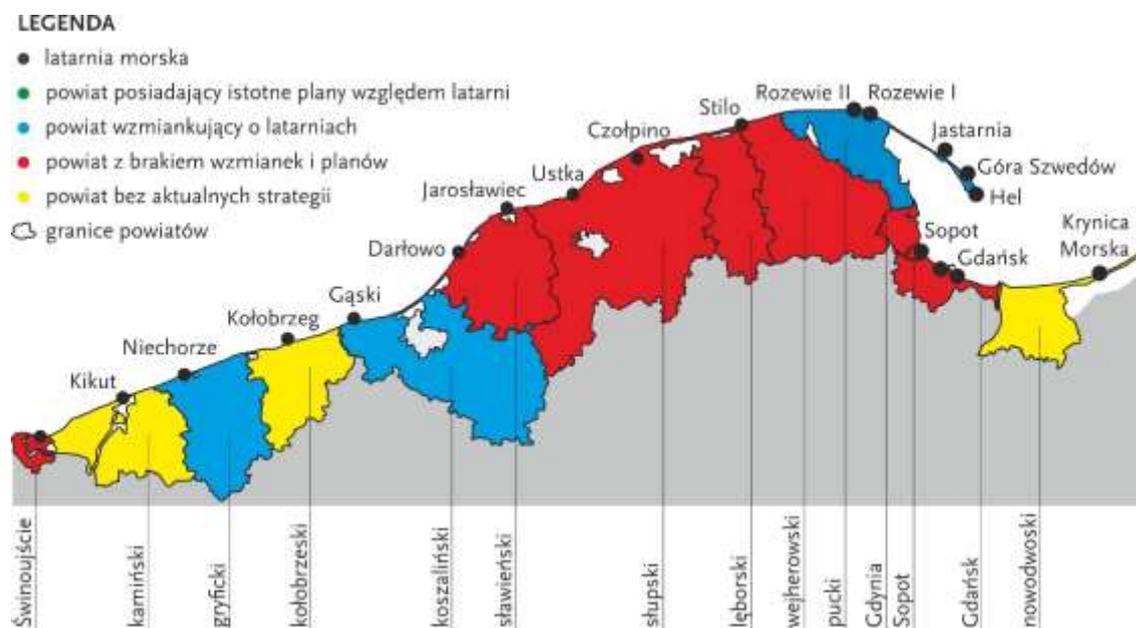
Źródło: wladyslawowo.pl/wiadomosci/4/wiadomosc/190372/konsultacje_spoeczne_nad_projektem_nowej_strategii_rozwoju_do_2. Dostęp dnia: 23.07.2022.

²⁹² Urząd Miasta Helu. *Prawo miejscowe. Program opieki nad zabytkami dla miasta Helu na lata 2021–2024*. S. 17, 20, 30, 42, 43, 44, 51, 63, 65, 66, 70. Źródło: www.prawomiejscowe.pl/UrządMiastaHelu/tabBrowser_/mainPage. Dostęp dnia: 29.09.2022.

²⁹³ Gmina Krynica Morska (2015). *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015–2025*. S. 29. Źródło: krynicamorska.bip.alfatv.pl/strony/menu/94.dhtml. Dostęp dnia: 23.07.2022.

Miasto Hel w „Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Helu na lata 2021–2024” podkreśla konieczność konserwacji i renowacji latarni morskich w celu poprawy ich stanu technicznego i zachowania, dotyczy to również nieczynnej latarni morskiej na Górze Szwedów, która pozostaje w bardzo złym stanie technicznym.

Ilustracja 206: Mapa powiatów nadmorskich

Źródło: opracowanie własne

6.6. Inne dokumenty strategiczne

Poza wymienionymi powyżej dokumentami województw, powiatów, miast i gmin analizą objęto także inne dokumenty strategiczne, które swoim zasięgiem obejmują obszary nadmorskie, w tym Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzki Obszar Funkcjonalny (KKBOF), Nadmorski Obszar Usługowy NORDA oraz Ziemię Pucką.

Zakres terytorialny Ziemi Puckiej obejmuje: powiat pucki, gminę miejską Puck, gminę miejską Hel, gminę miejską Jastarnia, gminę miejsko-wiejską Władysławowo, gminę wiejską Puck, gminę wiejską Krokowa oraz gminę wiejską Kosakowo. Strategia rozwoju wyznacza kierunki zmian w perspektywie 10 lat. Dokument nie zawiera jednak istotnych wpisów dotyczących latarni morskich, podobnie jak „Program Operacyjny w zakresie rozwoju przestrzennego i gospodarowania gruntami dla obszaru funkcjonalnego Nadmorski Obszar Usługowy NORDA 2020 z perspektywą 2050”.

Strategia rozwoju ponadlokalnego dla Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzkiego Obszaru Funkcjonowania na lata 2021–2030 posiada 1 wzmiankę dotyczącą latarni morskich w Gąskach i Kołobrzegu, jednak w dalszej części dokumentu, w rozdziale „Obszar z dużym potencjałem dla rozwoju turystyki nadmorskiej i potencjalnymi konfliktami środowiskowymi”

oraz „Zaplecze pasa nadmorskiego” znajduje się informacja „o zabytkach, jako elemencie potencjału rozwojowego, konieczności wspierania rozwoju atrakcji i działań podnoszących atrakcyjność obszaru także poza sezonem wakacyjnym oraz rozwoju infrastruktury”. Jednym z kierunków działań obszaru KKBOF jest „budowanie tożsamości regionu z wykorzystaniem lokalnych zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego” oraz „uporządkowanie ładu przestrzennego – zwiększenie dostępności, atrakcyjności i przyjazności przestrzeni publicznej, oraz zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” w tym na rzecz rozwoju turystyki. Wybrane projekty obszaru dotyczą „modernizacji i rozbudowy infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej związanej z punktowymi zasobami naturalnymi i kulturowymi obszaru KKBOF”, „tworzenie w pasie nadmorskim i na zapleczu pasa nadmorskiego komercyjnych atrakcji turystycznych”²⁹⁴.

Tabela 22: Analiza pozostałych dokumentów strategicznych

OBSZAR	NAZWA DOKUMENTU	LATA	LICZBA WZMIANEK	SKRÓCONA TREŚĆ
KKBOF	<i>Strategia Rozwoju Ponadlokalnego dla Koszalińskiego-Kołobrzesko-Białogardzkiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2021–2030.</i>	2021–2030	1 wzmianka	Latarnie morska w Kołobrzegu i Gąskach wymienione jako specyficzne dla rejonu portowego obiekty dziedzictwa kulturowego. Jednym z celów strategicznych obszaru KKBOF jest zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz ich wykorzystanie i zwiększenie atrakcyjności. Dodatkowo można odnaleźć wzmiankę dotyczącą wspierania różnych form turystyki, niewystarczającego finansowania zabytków ²⁹⁵ .
Nadmorski Obszar Usługowy Norda	<i>Program Operacyjny w zakresie rozwoju przestrzennego i gospodarowania gruntami dla obszaru funkcjonalnego Nadmorski Obszar Usługowy NORDA 2020 z perspektywą 2050.</i>	2020–2030	1 wzmianka	Trzy latarnie morskie (Stilo, Hel i Władysławowo) zostały wymienione jako główne walory turystyczno-kulturowe gmin obszaru ²⁹⁶ .
Ziemia Pucka	<i>Strategia rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016–2025.</i>	2016–2025	1 wzmianka	Latarnia morska wraz z towarzyszącą zabudową w Helu została wymieniona jako przykład zabytkowego zespołu przestrzennego, element dziedzictwa historycznego i kulturowego w rozdziale „Kultura” ²⁹⁷ .
Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot	<i>Strategia Rozwoju Ponadlokalnego do 2030 roku</i>	do 2030	—	—

Źródło: opracowanie własne

Istotne wzmianki dotyczące latarni morskich zawierał natomiast nieaktualny już oraz niezamieszczony w powyższym zestawieniu dokument „Strategie Rozwoju Lokalnego

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ Gmina Miasto Koszalin (2023). *Strategia Rozwoju Ponadlokalnego dla Koszalińskiego-Kołobrzesko-Białogardzkiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2021-2030*. Źródło: gmina.kolobrzeg.pl/aktualnosc-2724-strategia_rozwoju_ponadlokalnego_kkbof.html. Dostęp dnia: 26.10.2023.

²⁹⁶ Agencja Rozwoju Gdyni (2016). *Program Operacyjny w zakresie rozwoju przestrzennego i gospodarowania gruntami dla obszaru funkcjonalnego Nadmorski Obszar Usługowy NORDA 2020 z perspektywą 2050*, s. 15,16. Źródło: bip.um.gdynia.pl/ogloszenia-archiwalne,7225/ogloszenie-o-przyjeciu-programu-operacyjnego-w-zakresie-promocji-dla-obszaru-funkcjonalnego-nadmorski-obszar-uslugowy-norda-2020-z-perspektywa-2050,453824. Dostęp dnia: 23.07.2022.

²⁹⁷ Rady Powiatu Puckiego (2016). *Strategia rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016 – 2025*, s. 22. Źródło: gmina.puck.pl/strategia-rozwoju-ziemi-puckiej-na-lata-2016-2025/. Dostęp dnia: 23.07.2022.

Kierowanego przez Społeczność na lata 2014–2020 Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania (LGD) Siła w Grupie”. Dokument zawierał m.in. tabelaryczny opis powiązań między diagnozą, analizą SWOT i kryteriami wyboru, w których trzykrotnie odnajdujemy wzmianki o latarniach morskich. Podczas analiz LGD dokonano diagnozy wskazującej na niewykorzystany potencjał turystycznego obszaru, braki w infrastrukturze turystycznej, malejącej liczbie młodych turystów oraz dynamiczny wzrost liczby seniorów, określono wysoko zasoby lokalne, nisko oceniono turystykę w badaniu ankietowym, podczas gdy analiza SWOT pokazała wykorzystanie potencjału unikatowych atrakcji regionalnych, w tym latarni morskich²⁹⁸.

6.7. Plany stowarzyszeń i towarzystw obsługujących ruch turystyczny

Odpowiedzialność za kierowanie ruchem turystycznym i promocję latarni morskich w Polsce spoczywa głównie na organizacjach pozarządowych, co wynika z ograniczeń jednostek administracji państwowej w prowadzeniu działalności gospodarczej. W Polsce jest to: 5 stowarzyszeń, 1 park narodowy oraz 1 spółka cywilna. Wszystkie organizacje wspierają urzędy w utrzymaniu obiektów w należyłym stanie technicznym oraz ich ochronie. Zagadnienie zostało opisane szerzej przez autorkę w rozdziale „2.7. Latarnie morskie w Polsce – wprowadzenie”.

Jednym z największych stowarzyszeń jest Towarzystwo Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego, zdefiniowane w statusie jako „apolityczne, dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie o celach niezarobkowych”²⁹⁹. Najnowsze ustalenia Zarządu TPNMM dotyczą m.in. latarni morskiej na Górze Szwedów, która nie zostanie poddana adaptacji, a w przypadku ewentualnej realizacji prac remontowych, odbudowie podlegać będzie wyłącznie wieża wraz z latarnią. W Krynicy Morskiej zaplanowano uzupełnienie ubytków na powierzchni ścian wieży, malowanie elewacji oraz dalsze działania związane z ekspozycją fragmentów wieży z 1895 r., którą zniszczono z końcem II wojny światowej. Miasto Hel wyraziło zgodę na przeprowadzenie prac porządkujących teren wokół latarni morskiej, TPNMM rozpoczęło starania o budowę stacjonarnej toalety przy obiekcie³⁰⁰.

²⁹⁸ Europejski Fundusz Rolny na rzecz Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. (2019). *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2020 Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „Siła w Grupie”*. Aktualizacja. S. 52,54. Źródło: eregion.wzp.pl/gminy/kolobrzeg. Dostęp: 22.07.2022.

²⁹⁹ Towarzystwo Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego. *Statut*. Źródło: tpnmm.pl/statut. Dostęp dnia 19.12.2024.

³⁰⁰ Na podstawie korespondencji z Apoloniusze, Łysejko (II Wiceprezesem TPNMM) z dnia 25.09.2024 po posiedzeniu Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego w dniu 8 października 2024 r., którego celem było rozpatrzenie kwestii dotyczących dalszych planów m.in. względem latarni morskich.

6.8. Podsumowanie i wnioski

Administracją latarni morskich zajmują się Urzędy Morskie, które odpowiadają za podejmowanie kluczowych decyzji dotyczących obiektów nawigacyjnych. To skutkuje ograniczoną liczbą odniesień do latarni morskich w dokumentach strategicznych tworzonych na poziomie miast, gmin oraz województw nadmorskich. Zdecydowano jednak o ujęciu powyższych dokumentów w analizie, mając również na uwadze istotność terenów oraz infrastruktury wokół latarni morskich, w celu przedstawienia szerszego kontekstu, w tym wpływu rozwoju przestrzennego i gospodarczego obszarów nadmorskich na latarnie morskie.

W dokumentach strategicznych rozwoju gmin i miast w Polsce, pomimo szerokiego zakresu poruszanych kwestii, latarnie morskie są wspominane rzadko i powierzchownie, zazwyczaj w kontekście ich ochrony prawnej jako zabytków. Wybrane dokumenty zawierają interesujące i ważne w kontekście niniejszej pracy kwestie. W dokumencie dotyczącym planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego podkreślono potencjalne nowe funkcje obiektów, takie jak przekształcenie ich w hotele w celu wsparcia rozwoju turystyki. W niektórych gminach, takich jak Wolin i Władysławowo, pojawiają się pomysły na rozwój infrastruktury wokół latarni morskich, co może przyczynić się do zwiększenia ich atrakcyjności turystycznej. Natomiast w gminie Hel zwrócono uwagę na konieczność renowacji latarni morskich, w tym także nieczynnej latarni na Górze Szwedów. Analiza strategii rozwoju ponadlokalnego dla Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzkiego Obszaru Funkcjonowania wskazuje na potrzebę wykorzystania dziedzictwa kulturowego, w tym latarni morskich, dla budowania tożsamości regionu i zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej. Dokumenty opracowane przez lokalne grupy działania (LGD) podkreślają niewykorzystany potencjał turystyczny oraz braki w infrastrukturze.

Pomimo jednostkowych i mało obszernych wzmianek, ogólny brak szczegółowych planów rozwojowych związanych z latarniami morskimi w dokumentach strategicznych sugeruje, że ich potencjał nie jest w pełni wykorzystywany, a ich rola w politykach regionalnych jest często marginalizowana. Należy jednak zauważyć, że określanie latarni morskich, jako zabytków i ważnych punktów regionu, dbałość o ich stan techniczny, świadczą o świadomości władz dotyczącej ich wartości kulturowej, historycznej, turystycznej oraz ich wpływie na postrzeganie atrakcyjności miejscowości i regionu.

Na świecie obserwuje się rosnący trend sprzedaży dawnych latarni morskich prywatnym właścicielom. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w Stanach Zjednoczonych, gdzie każdego roku kolejne obiekty trafiają na aukcje. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy są względy ekonomiczne, w tym brak wystarczających środków finansowych na remont i bieżące utrzymanie historycznych budowli przez instytucje państwowe. W efekcie latarnie morskie, które prześcigają pełnić pierwotne funkcje nawigacyjne, stają się zbędnym obciążeniem finansowym dla władz, a dla prywatnych nabywców potencjalnym przedmiotem inwestycji. Podobna sytuacja miała miejsce w Polsce w przypadku latarni morskiej Gdańsk Nowy Port. Obiekt sprzedany

prywatnemu właścicielowi dzięki jego staraniom został odrestaurowany i obecnie funkcjonuje jako atrakcja turystyczna, dostępna dla zwiedzających od 2004 r.

Jednocześnie jednak jak podkreśla Apoloniusz Łysejko: „Liczba zwiedzających we wszystkich latarniach osiągnęła górną granicę określoną przez komórki bezpieczeństwa i higieny pracy”³⁰¹. Pomimo powtarzalnego charakteru atrakcji oferowanych przez obiekty, braku regularnych działań prowadzących do utrzymania odpowiedniego stanu technicznego, latarnie cieszą się znaczną popularnością w sezonie wakacyjnym. Wysokie obłożenie wskazuje na utrzymujące się zainteresowanie turystów, co może wynikać z usytuowania, symbolicznego znaczenia oraz ograniczonej dostępności alternatywnych form spędzania wolnego czasu w regionie.

Warto tu również zacytować Chylińską (2019, s. 338), której zdaniem choć latarnie morskie stanowią interesujący element oferty turystycznej, ich podobna forma zwiedzania oraz niewielkie odległości między obiektami mogą ograniczać motywację turystów do odwiedzania większej liczby latarni, co sugeruje potrzebę urozmaicenia oferty i lepszego zróżnicowania atrakcji towarzyszących. Cytując inny fragment „(...) wydaje się, że w przypadku polskich latarni morskich, hobbyści i turyści dostrzegli ich komercyjny potencjał, ale sam rynek turystyczny i w pewnym stopniu samorządy jeszcze nie zdały sobie z tego sprawy” (Chylińska 2019, s. 336). Podobne wnioski wskazuje Pietkiewicz (2011, s. 211), autorka podkreśla konieczność zmiany podejścia do promocji turystyki latarnianej – obecne działania skupiają się głównie na samych obiektach, pomijając potrzebę rozbudowy infrastruktury wspierającej turystykę kwalifikowaną³⁰². Brakuje spójnych szlaków, kompleksowych przewodników oraz zróżnicowanych wydarzeń tematycznych, co ogranicza potencjał rozwojowy obiektów. Zdaniem Pietkiewicz zintensyfikowanie działań stowarzyszeń, władz, organizacji dałoby pozytywne rezultaty w postaci popularyzacji latarni morskich, rozwoju regionów, wydłużenie sezonu, tworzenia miejsc pracy.

³⁰¹ Na podstawie korespondencji z Apoloniuszem Łysejko (II Wiceprezesem TPNMM) z dnia 14.10.2024.

³⁰² Turystyka kwalifikowana – forma aktywnej turystyki, która wymaga od uczestników określonych umiejętności, wiedzy, czy przygotowania fizycznego. Przykłady turystyki kwalifikowanej: trekking, wspinaczka, kajakarstwo, żeglarsztwo, speleoturystyka (zwiedzanie jaskiń), jeździectwo, inne.

7. Możliwości adaptacyjne

7.1. Wprowadzenie

Proces rewitalizacji, renowacji, a w szczególności adaptacji budynków zabytkowych wymaga od projektantów wyjątkowej staranności i wrażliwości. Wyzwanie stanowi pogodzenie współczesnych oczekiwań i potrzeb z poszanowaniem wartości zabytku. Kluczowe znaczenie ma indywidualne podejście do każdego obiektu, pomimo obowiązujących norm, regulacji prawnych czy wytycznych międzynarodowych. Przy projektowaniu nowego przeznaczenia dla budynków o wartości zabytkowej należy zachować równowagę, unikając przekształceń, które mogłyby prowadzić do zniszczenia historycznej substancji architektonicznej, utraty jej charakteru i spójności stylistycznej. Ważnym działaniem przed rozpoczęciem prac jest dokonanie szczegółowych analiz obejmujących architekturę i wartość historyczną obiektu, przeprowadzone prace konserwatorskie oraz wprowadzane zmiany architektoniczno-budowlane (Janowski, Janowski 2009).

Zaprezentowane przez autorkę przykłady adaptacji latarni morskich w rozdziale „5. Obiekty zagraniczne” z różnych części świata, w tym Morza Bałtyckiego, ukazują że nawet niewielkie powierzchniowo obiekty, pozornie trudne do przekształcenia, mogą zostać zaadaptowane w sposób wykorzystujący ich potencjał, przynosząc tym samym nowe wartości użytkowe i kulturowe.

Dokonana przez autorkę analiza wszystkich latarni morskich zlokalizowanych na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego, gdzie brano pod uwagę m.in. lokalizację, dostępność, wartość historyczną i architektoniczną, analizę wewnątrz zespołów budynku, pozwoliły na zebranie niezbędnych danych potrzebnych do dalszych prac, prowadzących do określenia ich możliwości adaptacyjnych do nowych funkcji użytkowych.

W niniejszym rozdziale autorka przeprowadziła analizę trendów adaptacyjnych, występujących w obiektach zabytkowych, wskazując aktualne, zaobserwowane kierunki rozwoju. Następnie szczegółowo omówiła szeroki zakres funkcji użytkowych, dokonując selekcji tych, które stały się przedmiotem dalszego opracowania. W kolejnym etapie dokonała oceny potencjału polskich obiektów zabytkowych, klasyfikując je według wybranych i najważniejszych kryteriów, takich jak: lokalizacja, możliwości przestrzenne, regulacje prawne oraz wartość kulturowa. Ocena ta została przeprowadzona na podstawie danych aktualnych na pierwszy kwartał 2025 r. W dalszej części zidentyfikowała kluczowe czynniki wpływające na wybór nowej funkcji użytkowej obiektów, spośród których wyodrębniła te, które są możliwe do określenia. Ostatecznie zdefiniowała, jakie nowe funkcje użytkowe mogą zostać wdrożone w danej lokalizacji, uwzględniając postęp technologiczny, potencjalne zmiany regulacji prawnych, transformacje terenowe oraz inne przewidywane zmiany w przyszłości.

7.2. Trendy w adaptacji zabytków: fasadyzm a ochrona dziedzictwa

Fundamentem współczesnych przepisów krajowych oraz międzynarodowych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego są Karta Ateńska (1931 r.) oraz Karta Wenecka (1964 r.). Założeniem dokumentów była regulacja ochrony prawnej zabytków, w tym ochrona autentyczności i integralności obiektów, bez dodawania nowych struktur, które mogłyby wpływać na fałszywy obraz ich historii, ponadto odwracalność ingerencji oraz poszanowanie dla poszczególnych warstw historycznych. Według kart wszelkie prowadzone prace należy przeprowadzać zgodnie z najwyższą wiedzą specjalistyczną, a jedynie w wyjątkowych przypadkach dopuszczalna jest rekonstrukcja historycznych obiektów. Pomimo tego, że Karta Ateńska i Karta Wenecka nie stanowią przepisów prawnych ich zasady i dobre praktyki są odzwierciedlane w wytycznych UNESCO, zaleceniach ICOMOS czy europejskich konwencjach dotyczących dziedzictwa kulturowego. W Polsce ich zasady są zawarte w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Kontrowersyjną praktyką w architekturze, którą obserwuje się na świecie, jest przekształcanie historycznych budynków, zachowujące oryginalne elewacje, lecz proponujące gruntowną modernizację wnętrza. Istnieją liczne przykłady rozwiązań, gdzie elewacje frontowe objęte ochroną prawną zostają w pełni zachowane i zestawione ze współczesnym wnętrzem, które zostaje przebudowane, bądź całkowicie usunięte i zbudowane od nowa, dostosowując przestrzeń do obowiązujących przepisów prawnych oraz standardów. Zachowaną elewację historyczną wspiera się na czas budowy stalową konstrukcją. Obserwuje się także nowoczesne obiekty zbudowane wewnątrz obiektów historycznych, tworząc podwójną fasadę. Popularny trend zwany „fakadyzm” (facadism)³⁰³ lub fasadyzmem można zaobserwować w Toronto w Kanadzie, gdzie przykładem takiego rozwiązania są liczne kamienice³⁰⁴ oraz w stolicy Luksemburga³⁰⁵. Innymi przykładami zastosowanego rozwiązania są: budynek Olderfleet na Collins Street w Melbourne, dom studencki London School of Economics w Londynie, fasada kościoła św. Anny zestawiona z nowym akademikiem Uniwersytetu Nowojorskiego w Nowym Jorku. Zwolennicy tej metody argumentują, że umożliwia ona zachowanie wizualnych cech zabytkowych budynków, jednocześnie integrując je z nowoczesnymi strukturami. Z kolei przeciwnicy podkreślają, że fasadyzm ogranicza ochronę dziedzictwa kulturowego do czysto wizualnego aspektu, co prowadzi do utraty autentyczności historycznej. Działania w rzeczywistości często prowadzą do powierzchownego podejścia do dziedzictwa, pominięcie głębszego szacunku dla historycznego i kulturowego kontekstu budynków. Fasadyzm nazywany pozornym kompromisem jest skutkiem szybkiej urbanizacji, rosnącego zapotrzebowania na nowoczesne przestrzenie, chęcią wybrania łatwiejszego rozwiązania i szybkich zysków finansowych,

³⁰³ Wielki Słownik Języka Polskiego. *Fasadyzm*. Źródło: wsjp.pl/haslo/podglad/107473/fasadyzm. Dostęp dnia: 24.01.2025.

³⁰⁴ Boldera (2024). *The Problem with Facadism in Toronto*. Źródło: boldera.ca/the-problem-with-facadism-in-toronto. Dostęp dnia: 29.11.2024.

³⁰⁵ Obserwacje własne w okresie 23–27.09.2024 r.

maksymalizacji powierzchni użytkowej np. przez deweloperów. Praktyka prowadzi do niespójnych realizacji, powodując dysonans między nową strukturą a kontekstem architektonicznym. Choć fasadyzm jest zjawiskiem dobrze udokumentowanym w architekturze miejskiej, w przypadku latarni morskich nie odnotowano jego zastosowania wobec samych wież. Zdarzały się natomiast próby podobnych działań wobec budynków towarzyszących, co tłumaczy ich mniejsza funkcjonalna i konstrukcyjna zależność od wnętrza. Warto jednak zaznaczyć, że w odniesieniu do nowszych, nieobjętych ścisłą ochroną obiektów, ingerencje tego typu mogłyby być technicznie możliwe, choć budzą kontrowersje w środowisku architektonicznym. W przypadku niektórych polskich latarni morskich i budynków przynależnych, ich wnętrza oraz układy pomieszczeń są objęte ochroną prawną, co obecnie uniemożliwia podobne działania.

Adaptacje budynków zabytkowych, które zostały wyłączone z eksploatacji w związku z postępującym rozwojem technologicznym i urbanistycznym, a także dynamicznie zmieniającymi się potrzebami społeczeństwa stanowią powszechne zjawisko. Przekształcanie dawnych fabryk w centra handlowe, historycznych kościołów w lokale gastronomiczne czy wyłączonych z użytku dworców w galerie sztuki to przykłady kompromisu pomiędzy współczesnymi potrzebami i jednocześnie integracją obiektów z nowoczesną tkanką miejską a ochroną dziedzictwa kulturowego. Cytując francuskiego oficera marynarki, reżysera, badacza mórz i podróżnika Jacquesa Yvesa Cousteau „Dziedzictwo kulturowe to wspólna pamięć ludzkości, most między przeszłością a przyszłością”. Interesującymi przykładami, które ilustrują możliwość adaptacji wież, są m.in. kawiarnia oraz punkt widokowy w wieży ciśnień w Malborku, Carboneum – centrum wiedzy o węglu w Zabrzeńskiej wieży ciśnień, a także koncepcja Leszczyńskiego Centrum Nauki. Zmiany przeznaczenia różnorodnych obiektów na całym świecie stanowią dowód na możliwość efektywnego wykorzystania istniejących struktur w nowych kontekstach funkcjonalnych, a ich skuteczne przekształcanie w przestrzenie użyteczności publicznej może łączyć wartości historyczne ze współczesnymi trendami.

7.3. Dobór funkcji

W celu szerokiego spojrzenia na potencjalne przyszłe, pełnione przez obiekty latarniowe funkcje, zdecydowano rozpocząć prace od analizy oraz podziału na kategorie różnych funkcji użytkowych, biorąc pod uwagę zarówno ich użyteczność publiczną, jak i prywatną. Następnie z zestawienia wybrano funkcje o największym potencjale i szansach zaistnienia w danych lokalizacjach, biorąc równocześnie pod uwagę transformacje potrzeb społecznych. Popularne kilkadziesiąt lat temu funkcje użytkowe tracą na aktualności, a ich miejsce zastępują nowe, których nazwy i definicje zostały zdefiniowane za sprawą wygenerowanej potrzeby społecznej. Można zatem przypuszczać, że dynamiczny rozwój technologiczny, zmiany w sposobie funkcjonowania społeczeństwa w nadchodzących latach, doprowadzą do powstania nowych potrzeb oraz ukształtowania nowej rzeczywistości, których charakter i zakres pozostają obecnie poza granicami naszej wiedzy i wyobraźni. Współczesne obiekty, takie jak muzea, galerie czy kina, zachowują wiele tradycyjnych funkcji, takich jak edukacja, rozrywka

i popularyzacja nauki, jednak postęp technologiczny wpływa na sposób ich działania. Przykładem mogą być interaktywne muzea, które dzięki zastosowaniu technologii takich jak rozszerzona rzeczywistość (AR), wirtualna rzeczywistość (VR), projekcje, interaktywne ekspozycje umożliwiają zróżnicowane i angażujące doświadczenia, które są w stanie zainteresować osoby w każdym wieku. Tradycyjne biblioteki przekształcają się w mediateki, oferując interaktywne platformy dostępu do zasobów cyfrowych. Innym przykładem są kina 5D, które redefiniują sposób odbioru sztuki filmowej i urozmaicają seanse o dodatkowe efekty sensoryczne (ruch, zapach, dotyk). Powyższe przykłady pokazują, iż tradycyjne, znane od pokoleń funkcje nie znikają, a zyskują nowy wymiar dostosowany dla współczesnego, wymagającego odbiorcy.

Niezmienny pozostaje fakt, że niezależnie od postępu, obiekty historyczne mają szczególną wartość, a dzieje, historia, kultura i dawne obyczaje stanowią źródło zainteresowania społecznego. Cechą odróżniającą człowieka od maszyn są emocje, wrażliwość oraz potrzeba budowania i podtrzymywania relacji międzyludzkich. W związku z tym niezmiennie istotna pozostaje konieczność istnienia przestrzeni kulturalnych oraz pielęgnowania kontaktów społecznych. Można zatem wnioskować, że niezależnie od postępu technologicznego i transformacji współczesnego świata pewne, znane nam obecnie funkcje takie jak instytucje kulturalne czy lokale gastronomiczne nadal będą odgrywać kluczową rolę w życiu społecznym.

Jak podaje Šerić i in. (2023) turyści odwiedzający latarnie poszukują autentycznych doświadczeń, kontaktu z naturą oraz dziedzictwem kulturowym. Wyróżniają oni dwie główne grupy odbiorców: zwykłych turystów zainteresowanych otoczeniem i ogólną ofertą rekreacyjną oraz pasjonatów, dla których kluczowe są techniczne i historyczne aspekty samych latarni. Sugerują, aby dla każdej z tych grup należało opracować odrębne programy turystyczne.

Poniższe zestawienie przedstawia różnorodny oraz pełen zakres funkcji użytkowych, w celu kompleksowego spojrzenia na analizowany temat, ukazania szerokich możliwości oraz przeprowadzenia pogłębionej analizy. Następnie, (za pomocą oznaczenia gwiazdką), wskazano funkcje o największym potencjale, wybrane do dalszych analiz, dotyczących możliwości adaptacyjnych latarni morskich.

Tabela 23: Funkcje użytkowe z podziałem na grupy

GRUPA:	FUNKCJA:	DODATKOWE INFORMACJE, ZAKRES, PRZYKŁADY:
kulturalna	muzeum tematyczne z ekspozycją stałą lub czasową*	świat podwodny, praca latarnika, Akwen Morza Bałtyckiego, sztuka regionalna, rękodzieło, urządzenia nawigacyjne, najbardziej nietypowe latarnie morskie świata, archeologia podwodna, historia regionu, tradycja i kultura regionu, folklor, przyroda polska, zmiany geograficzne, bezpieczeństwo morskie, żegluga morska, skamieniałości i muszle morskie, fauna i flora, inne
	galeria artystyczna z ekspozycją stałą lub czasową*	sztuka świata, sztuka polska, sztuka współczesna, rzeźba ceramiczna, sztuka miniatur, promocja lokalnych twórców, współpraca ze związkami artystycznymi, ośrodkami i placówkami twórczymi, wystawy pokonkursowe, inne
	atrakcje wirtualne*	wirtualna rzeczywistość, interaktywne ekspozycje, centrum światła, pokazy laserowe, efekty dźwiękowe, złudzenia optyczne, symulator pracy latarnika, interaktywna ściana LED do działań twórczych, biblioteka historyczna z symulacjami z epok, eksploracja wszechświata dzięki interaktywnym wizualizacjom, warsztaty z programowania, robotyki czy tworzenia multimediiów itp.

	centrum tematyczne*	z warsztatami, wydarzeniami tematycznymi np. regionalne, rzemieślnicze i rękodzielnicze, nawigacyjni wybrzeża, przyrodnicze, marynistsyczne, żeglarskie, ochrony mórz i oceanów, DIY ³⁰⁶ , artystyczne, kulinarne, aktorskie, organizacji turniejów dla dzieci, młodzieży i dorosłych
	pracownie artystyczne*	pracownia dla lokalnych twórców, ogólnodostępne, czasowe lub do wynajęcia długoterminowego
	siedziba*	siedziba lokalnego stowarzyszenia, związku artystycznego lub kulturalnego
	przestrzeń teatralna	wstępy i próby teatralne, warsztaty tematyczne, teatr awangardowy*
	przestrzeń filmowa	sala kinowa, pokazy kina plenerowego*, wydarzenia tematyczne, festiwale filmowe, wystawa historii kinematografii (np. filmy zrealizowane w latarniach morskich świata)*
	przestrzeń muzyczna	sala koncertowa*, opera, operetka, filharmonia, występy plenerowe*, festiwale muzyczne, wystawy tematyczne*
	biblioteka*	biblioteka z czytelnią tematyczną, mediateka ³⁰⁷ , zielone przestrzenie czytelnicze, strefy relaksu, książki zintegrowane z technologią, zorganizowane słuchowiska, spotkania z twórcami, wykłady, kabiny dźwiękoszczelne wyposażone w sprzęt do słuchania audiobooków, muzyki, nagrywania podcastów
	instalacja artystyczna*	monumentalny zegar słoneczny, obiekt będący dziełem artystycznym, wpływający na odbiorców, poruszający wybrany problem np. kontemplacja zmienności otoczenia, zmiany klimatyczne, uświadamianie interakcji między ludźmi i technologią, ukazanie zbiorowych emocji społeczności itp.
rozrywkowa	klub tematyczny*	harcerski, plastyczny, przyrodniczy, muzyczny, wędkarski, gospodyń wiejskich, klub bilardowy, jogi, zdrowego stylu życia itp.
	przestrzeń taneczno-muzyczna	dyskoteka, sale taneczne, koncertowe, szkoła tańca, pokazy*, miejsce organizacji festiwali
	przestrzeń dla dzieci	sala zabaw*, zewnętrzny plac zabaw
	wypożyczalnia*	wypożyczalnia gier edukacyjnych, planszowych, komputerowych,
	salon gier*	gry komputerowe, planszowe, pokój streamingowy ³⁰⁸ , AR ³⁰⁹ z informacjami o grach i eksponatach w galerii, warsztaty i maratony gamingowe ³¹⁰ , zajęcia z technik gry, salon VR ³¹¹ /AR
	escaperoom ³¹² *	gry miejskie, centrum łamigłówek i zagadek (np. z tematem przewodnim pracy latarnika, żegluga, z wykorzystaniem światła, dźwięków i map nawigacyjnych, poszukiwanie skarbu, piraci)
	obserwatorium*	ogólnodostępne obserwatorium ornitologiczne, astronomiczne, meteorologiczne
	wesołe miasteczko	wesołe miasteczko, w tym pojedyncza atrakcja, np. dom strachu*
	ogród	ogród zewnętrzny*, botaniczny, palmiarnia, szklarnia w tym tzw. ogród pionowy*
	przestrzeń ascetyczna*	centrum medytacji, pustelnia, centrum duchowego wyciszenia, powrotu do korzeni, połączenia z naturą, mindfulness ³¹³

³⁰⁶ DIY („do it yourself” – z ang. zrób to sam) – rodzaj działania, polegającego na samodzielnym wykonaniu prac i przedmiotów użytkowych na własny użytek, bez posiadania wiedzy specjalistycznej.

³⁰⁷ Mediateka – nowoczesne centrum kultury łączące tradycyjne zbiory biblioteczne i nowe technologie. W zbiorach mediatek mogą znajdować się m.in.: płyty DVD, CD, partytury muzyczne, gazety, gry.

³⁰⁸ Streaming – technologia pozwalająca użytkownikom na przesyłanie i odbieranie danych w czasie rzeczywistym wykorzystując Internet, bez konieczności pobierania zawartości.

³⁰⁹ AR – (Augmented Reality, z ang. rozszerzona rzeczywistość) technologia łącząca świat rzeczywisty z elementami wirtualnymi.

³¹⁰ Gaming – określenie stosowane dla o aktywność związanej z graniem w gry wideo, gry komputerowe lub gry na urządzeniach mobilnych, konsolach.

³¹¹ VR – (Virtual Reality z ang. wirtualna rzeczywistość) technologia oparta na tworzenia i eksploracji trójwymiarowych przestrzeni symulowanych komputerowo.

³¹² Escape room – (pokój zagadek) forma rozrywki, podczas której uczestnicy zostają zamknięci w zaaranżowanym pomieszczeniu, współpraca uczestników prowadzi do rozwiązania zagadek, a następnie wydostania z pomieszczenia, lub osiągnięcia innego określonego celu.

³¹³ Mindfulness – praktyka tzw. uważnej obecności, która polega na świadomym skupieniu uwagi na bieżącej chwili, wyciszenia w celu zwiększenia świadomości siebie i świata.

	inne	tunel aerodynamiczny* (tunel do swobodnego latania dla ludzi), paintball*, ASG ^{314*} , NERF ^{315*} , lasertag ^{316*} , ogrody zoologiczne i parki zwierząt* (w tym motylarnia, papugarnia itp.), pole golfowe, mini golf, strzelnica, kasyno, kręgielnia
gastronomiczna	mała gastronomia*	niewymagająca obszernego zaplecza i dużej przestrzeni użytkowej lub serwująca posiłki „na wynos” np. kawiarnia z dodatkową funkcją np. book-crossingu ³¹⁷ , lodziarnia, cukiernia, fast food, bar, lokal tematyczny tj. piekarnia regionalna, pączkarnia, herbaciarnia, food truck ³¹⁸
	duża gastronomia*	restauracja, bar, kawiarnia, pub, pizzeria, stołówki, kantyny, jadłodajnie, lokal tematyczny itp.
turystyczna	centrum informacyjne*	punkt informacji turystycznej, większy ośrodek turystyczny
	punkt widokowy*	tradycyjny punkt widokowy, tematyczny punkt widokowy połączony z elementami edukacyjnymi, efektami dźwiękowymi, nowoczesne technologie itp.
	obiekt zakwaterowania turystycznego	pokoje gościnne*, domki letniskowe*, schronisko turystyczne*, hotel, motel, hostel, gospoda, pensjonat o określonym motywie przewodnim* (np. ekoturystyka, średniowieczna latarnia morska, żeglarstwo, przemysł itp.) <ul style="list-style-type: none"> • zespół mieszkalny – pobytowy* • zespół gastronomiczny (żywieniowy) • zespół wielofunkcyjny (powiększony o pion rozrywkowy, kongresowy, specjalny) • zespół rekreacyjny (powiększony o dodatkowe atrakcje w czasie wolnym)
handlowa	obiekty handlowe (duży handel)	supermarkety, hipermarkety, galerie handlowe, sieci handlowe, centra sprzedaży detalicznej, duże obiekty handlowo-usługowe, market spożywczy, dom towarowy, sklep z wyposażeniem wnętrz, sklep z materiałami budowlanymi, sklep RTV i AGD itp.
	mniejsze lokale handlowe (średni i mały handel)*	niewielki sklep spożywczy, drogeria, punkt z pamiątkami, z rękodziełem, butik, sklep z lokalnymi wyrobami, jubiler, sklep obuwniczy
	sklepy specjalistyczne*	apteki, księgarnie, zielarnie, sklep plastyczny, zoologiczny, optyk, sklep ogrodniczy, rowerowy, z instrumentami muzycznymi, z grammi planszowymi, komputerowy
	strefy handlowe i bazarowe	pasáže handlowe, bazar, obiekty targowe, markety czasowe* (np. jarmarki świąteczne), hala targowa
usługowa	medyczne i opiekuńcze	duży obiekt (szpitale, większe przychodnie, kliniki, sanatoria, domy opieki, hospicja, centrum rehabilitacyjne) lub niewielki lokal ochrony zdrowia* (przychodnia lekarska, dentystyczna, gabinet terapeutyczny), leczenia uzależnień, centrum wsparcia zdrowia psychicznego, centrum odnowy biologicznej,
	gabinet	mały zakład kosmetyczny*, fryzjer*, spa, termy, masaż*, inny niewielki lokal*
	lokal serwisowy*	np. sprzętów do sportów wodnych, jachtów i okrętów, rowerowy, sprzętu elektronicznego, rowerów itp.
	wypożyczalnia*	sprzętu sportowego, w tym do sportów wodnych (np. paddleboard, kajaki, kitesurfing), sprzętu kempingowego itp.
	niewielkie działalności gospodarcze*	biuro projektowe, kwaciarnia, salon optyczny, działalność doradcza, porady prawne itp.

³¹⁴ ASG (AirSoftGun – z ang. broń AirSoft) aktywność polegająca na użyciu repliki broni palnej w realnej skali wykorzystujące najczęściej plastikowe kulki w rozgrywkach.

³¹⁵ NERF (Non-Expanding Recreational Foam – z ang. pianka rekreacyjna nierozprężana) – aktywność polegająca na strzelaniu do siebie lub do celów z wyrzutni NERF przez uczestników

³¹⁶ Lasertag – aktywność drużynowa polegająca trafieniu przez uczestnika w czujnik w kamizelce przeciwnika za pomocą replik broni wyposażonych w technologię podczerwieni.

³¹⁷ Book-crossing (z ang. krzyżowanie książek) – ruch polegający na swobodnej wymianie książek z innymi ludźmi w celu wymiany wiedzy i promowania czytelnictwa.

³¹⁸ Food truck – rodzaj mobilnego punktu gastronomicznego, zazwyczaj w formie przekształconego pojazdu.

edukacyjna	centrum szkoleniowe*	ogólne lub tematyczne np. szkolenia nurkowe, żeglarskie, centrum zbiórki i recyklingu odpadów morskich itp.
	ścieżki tematyczne*	ogród ze ścieżkami tematycznymi edukacyjnymi np. przyrodnicze, historyczne
	miejsca kultury*	dom kultury, ognisko pracy pozaszkolnej, miejskie centra kultury
	szkoły	placówka oświatowa (żłobek, budynek przedszkolny lub szkolny), szkoły tematyczne* np. językowa, muzyczna, kulinarna, warsztatownie* (warsztaty tematyczne), budynek kształcenia specjalistycznego, uczelnie wyższe
	specjalistyczne ośrodki naukowe	obiekt stacji badawczych*, laboratorium* (np. morskie), instytuty badawcze, centra technologiczne
	centrum aktywacji*	osób niepełnosprawnych, osób starszych, osób niedowidzących, osób z rodzin alkoholowych itp.
biurowo-szkoleniowa	przestrzeń coworkingowa*	coworking tematyczny, przestrzeń hybrydowa, community-driven design ³¹⁹
	lokale biurowe*	lokale biurowe do stałego lub czasowego wynajmu, biura korporacyjne
	przestrzeń konferencyjna*	centrum konferencyjno-wypoczynkowe, sale konferencyjne
	centrum rozwoju przedsiębiorczości*	mentoring, regularne spotkania networkingowe ³²⁰ , warsztaty i prelekcje, klub przedsiębiorców, spotkania networking np. BNI ³²¹
sportowa	ściana wspinaczkowa*	tradycyjna, ścianka tematyczna, do wspinaczki boulderowej ³²² z układem trójwymiarowym, ze zmiennym nachyleniem, ścianka połączona z innymi aktywnościami sportowymi, inne
	centrum sportów ekstremalnych*	budynki wykorzystane do wspinaczki z wewnętrznymi i zewnętrznymi trasami, park wielowymiarowy, modułowe tory sportowe, aktywności nocne (np. glow-in-the-dark ³²³ skatepark), strefa wodna z przeszkodami, relacje z ekstremalnych aktywności, runmageddon ³²⁴ , tory przeszkód, triathlon, maraton
	klub sportowy*	siedziba klubu, związku sportowego, w tym szachowego, miejsce organizacji warsztatów i turniejów
	hala sportowa	boiska do koszykówki, korty tenisowe, kryte baseny, hale gimnastyczne, sztuczne lodowiska itp.
	centrum fitness*	klub fitness, siłownia, zajęcia fitness, warsztaty zdrowego stylu życia, strefy tematyczne (np. strefa kobiet, strefa wolnych ciężarów itp.), treningi indywidualne, personalne
	inne	zewnętrzne boisko sportowe* i trybuna dla widzów, stadnina koni*, ośrodek jeździecki*, tory wyścigowe
transportu i łączności	dworzec	kolejowy, autobusowy, tramwajowy (w tym kolejek turystycznych*), centrum przesiadkowe
	stacja*	stacja kontroli ruchu morskiego, prądów morskich, stacje meteorologiczne i hydrologiczne, budynki obserwatoriów, stacja nadawcza radio i telewizji
	inne	latarnia morska*, budynek portowy morski i rzeczny*, centrala telefoniczna*, centrum telekomunikacyjne, lotniska, garaże, parkingi wielopoziomowe, dyżurki kolejowe
przemysłowa i magazynowa	zakłady produkcyjne:	fabryki, hale montażowe, zakład produkcyjny
	przestrzeń magazynowa	centra logistyczne, składy hale magazynowe, garaże
	budynki gospodarstw rolnych*	stodoły, obory, chlewnie, kurniki, silosy, spichlerze, szklarnie, cieplarnie

³¹⁹ Community-driven design (z ang. projektowanie zorientowane na społeczność) – podejście, w którym społeczność uczestniczy w procesie tworzenia i rozwijania przestrzeni w celu stworzenia miejsca odpowiadającego na realne potrzeby grupy docelowej.

³²⁰ Networking (z ang. „sieciowanie”) – aktywność polegająca na wymianie i utrzymaniu kontaktów biznesowych oraz osobistych w celu utrzymania relacji, wzajemnego wsparcia, wymiany informacji, usług, dóbr.

³²¹ BNI – (Business Network International) międzynarodowa organizacja biznesowa, której celem jest wspieranie przedsiębiorców, wymiana rekomendacjami biznesowymi i budowanie relacji.

³²² Wspinaczka boulderowa– forma aktywności polegająca na pokonywaniu krótkich i trudnych tras wspinaczkowych bez użycia zabezpieczeń

³²³ glow-in-the-dark (z ang. świecący w ciemności) – termin powstały do opisu cech obiektów emitujących światło w warunkach częściowej lub całkowitej ciemności.

³²⁴ Runmageddon – ekstremalny bieg przeszkodowy łączący elementy przygodowe, sportowe, wytrzymałościowe.

budynki mieszkalne	jednorodzinne*	dom wolnostojący, bliźniak, szeregowiec
	wielorodzinne*	kamienica, blok mieszkalny, apartamentowiec
	specjalistyczne*	budynek zamieszkania zbiorowego: internat, dom studencki, dom spokojnej starości, hotel robotniczy, dom dziecka, dom dla osób bezdomnych, schronisko młodzieżowe
budynki infrastruktury technicznej	stacje*	uzdatniania wody, oczyszczalnie ścieków, stacja odsalania wody morskiej
	budynki energetyczne*	elektrownie, elektrownie wodne, wytwarzanie energii wiatrowej, słonecznej, geotermalnej, fal morskich, budynki obsługujące sieci energetyczne (np. rozdzielnie prądu).
	inne	lądowisko helikoptera*, budynki telekomunikacyjne* (wieże lub maszty antenowe, urządzenia transmisyjne, serwerownie i centra danych, systemy zasilania awaryjnego, systemy chłodzenia i wentylacji)
inne	obiekt kultu religijnego*	większy obiekt kultu religijnego (np. kościół, cerkiew, synagoga, mecz, klasztor, obiekt cmentarny, mauzoleum itp.), mniejszy (np. kaplica itp.)
	funkcja administracyjna*	bank, urząd pocztowy, urząd miejski, gminny, ministerstw, urząd morski, archiwum, sąd, parlament, inne instytucje publiczne
	obronne i bezpieczeństwa	Resort Obrony Narodowej (zabudowania koszarowe, poligony), budynek więzienny, schron, bunkier, budynek policji*, staży pożarnej*, straży miejskiej*, straży granicznej*
	miejsce ceremonii*	celebracja ważnych wydarzeń, przyjęć okolicznościowych np. zaręczyny, śluby, obiekt do wynajęcia przez osobę prywatną lub firmę
	weterynaryjne	schronisko dla zwierząt, kliniki i przychodnie* dla zwierząt, hotele dla zwierząt*, centra szkoleniowe np. nosework ³²⁵ *
	tyczasowe	baraki, kontenery mieszkalne, namioty, pawilony wystawowe, mobilne punkty usługowe (np. mobilne gabinety lekarskie)
	budynki wielofunkcyjne*	złożone centra, obiekty mieszane (np. biurowo-handlowe, mieszkalno-usługowe, sportowo-szkoleniowe, kulturalno-oświatowe), centra kongresowe, kompleksy sportowo-rekreacyjne, inne.

Zródło: opracowanie własne

7.4. Potencjał adaptacyjny polskich latarni morskich

Poniżej zaprezentowano wykaz polskich latarni morskich, usystematyzowany zgodnie z kluczowymi kategoriami wpływającymi na możliwość ich adaptacji do nowych funkcji użytkowych. Analizowane przesłanki obejmują: lokalizację, potencjał przestrzenny, regulacje prawne oraz wartości kulturowe. Przy opracowywaniu zestawienia uwzględniono aktualne uwarunkowania.

Dla poniższego zestawienia przyjęto legendę:

- – mały potencjał adaptacyjny,
- – umiarkowany potencjał adaptacyjny,
- – duży potencjał adaptacyjny.

Gdzie wartość „1” przypisano lokalizacjom charakteryzującym się najniższym potencjałem adaptacyjnym, obejmującym obszary trudnodostępne, położone w znacznej odległości od centrów miejscowości turystycznych, w rejonach obecnie pozbawionych portów, o niskim natężeniu ruchu turystycznego, a także na terenach niewyposażonych w infrastrukturę

³²⁵ Nosework – sport kynologiczny, podlegający szkoleniu psów do wykrywania zapachów (cynamon, pomarańcza, goździk) oraz jak najszybszym wskazaniu zapachu przez psa, trzymając się ściśle określonych reguł.

drogową oraz publiczne środki komunikacji. Wartość „3” otrzymały obiekty zlokalizowane w centralnych częściach miast, w pobliżu promenad, na obszarach popularnych miejscowości turystycznych, charakteryzujące się rozwiniętą infrastrukturą oraz bogatą ofertą atrakcji w bliskim otoczeniu. Natomiast wartość „2” przypisano lokalizacjom o potencjale adaptacyjnym, lecz znajdującym się w parkach narodowych, mniejszych miejscowościach, rejonach przemysłowych oraz portowych.

Wartość „1” w kontekście możliwości przestrzennych wskazuje na niski potencjał adaptacyjny, wynikający z istotnych ograniczeń przestrzennych, niewielkiej kubatury oraz braku budynków przynależnych. Obiekty będące elementami bardziej złożonych kompleksów zabudowań, posiadające budynki przyległe, oceniono na wartość „3”. Natomiast wartość „2” przypisano obiektom o średnich powierzchniach, wyposażonym w budynki przynależne o niewielkich rozmiarach.

Regulacje prawne oznaczone liczbą „1” wskazują, że dany obiekt ma zabytkowy charakter i jest objęty najbardziej restrykcyjną ochroną prawną, obejmującą często także ochronę układu przestrzennego wnętrza. Wartość „2” wskazuje, że obiekt jest wpisany do ewidencji zabytków, przy czym przepisy prawne pozwalają na większą ingerencję w strukturę obiektu. Natomiast wartość „3” oznacza brak objęcia obiektu ochroną prawną i możliwość najbardziej ingerencyjnych działań.

Wysoko oceniana wartość kulturowa obiektu zależy od jego historii, pozycji w regionie, a także znaczenia obiektu dla lokalnej społeczności. Istotnym elementem jest również forma architektoniczna obiektu, w tym detale architektoniczne. Wysoka wartość („3”) oznacza dużą wartość kulturową obiektu, podczas gdy wartość „1” świadczy o jej niższym poziomie.

Tabela 24: Określenie potencjału adaptacyjnego latarni morskich w Polsce

LATARNIA MORSKA	LOKALIZACJA	MOŻLIWOŚCI PRZESTRZENNE	REGULACJE PRAWNE	WARTOŚCI KULTUROWE
Krynica Morska	●●●	●●●	●●	●●
Gdańsk N. Port	●●	●	●	●●●
Gdańsk Port Płn.	●	●●●	●●●	●
Sopot	●●●	●●●	●	●●●
Jastarnia	●●	●●	●●●	●
Góra Szwedów	●	●	●●	●
Hel	●●●	●●●	●	●●
Rozewie I	●●●	●●●	●	●●●
Rozewie II	●●●	●●●	●	●●●
Stilo	●●	●●●	●	●●●
Czołpino	●●	●●●	●	●●●
Ustka	●●●	●●	●	●●●
Jarosławiec	●●●	●●●	●	●●●
Darłowo	●●●	●●	●	●●●

Gąski	●●●	●●●	●	●●●
Kołobrzeg	●●●	●●	●	●●●
Niechorze	●●●	●●●	●	●●●
Kikut	●	●	●●	●
Świnoujście	●	●●●	●	●●●

Zródło: opracowanie własne

W powyższym zestawieniu autorka brała pod uwagę wszystkie budynki przynależne do latarni morskich, w tym także te należące do latarni historycznie, a będące obecnie wykorzystywane w innych niż pierwotnie celach. Są to następujące obiekty:

- Krynica Morska i dawny budynek latarników, będący pozostałością po wcześniejszej, zniszczonej latarni morskiej, obecnie pełniący funkcję zamieszkania zbiorowego;
- Hel oraz okoliczne budynki obecnie pełniące nowe funkcje użytkowe, dawniej stanowiące część zespołu;
- Stilo wraz z budynkiem znajdującym się poniżej wydmy, należący dawniej do kompleksu zabudowań;
- Czołpino wraz z dawnymi zabudowaniami latarników, które obecnie stanowią Muzeum Słowińskiego Parku Narodowego w Czołpinie.

Latarnia morska w Kołobrzegu, ze względu na usytuowanie na terenie historycznego fortu, stanowiąca spójną całość funkcjonalno-architektoniczną z zabytkową strukturą, została zaklasyfikowana jako wieża z przyległym budynkiem towarzyszącym.

7.5. Kryteria oceny

Zmiana funkcji użytkowej budynków jest zależna od wielu czynników, takich jak: aspekty techniczne, przestrzenne, ekonomiczne, prawne, czy społeczne. Dokładna analiza obejmująca uwzględnienie wszystkich czynników ma kluczowy wpływ na sukces adaptacji, w tym opłacalność, odpowiedź na potrzeby społeczne i efektywność rozwiązania. Poniżej przedstawiono z podziałem na kategorie wszystkie czynniki i ograniczenia wpływające na skuteczną adaptację.

Tabela 25: Czynniki wpływające na dobór nowych funkcji użytkowych

CZYNNIKI:	KATEGORIA:	DODATKOWE INFORMACJE:
techniczne	konstrukcja	możliwość modyfikacji konstrukcji, nośność i trwałość
	stan techniczny	stopień uszkodzenia i zużycia materiałów zastosowanych do budowy oraz systemów instalacyjnych
	systemy instalacyjne, sieci	dostępność infrastruktury, uzbrojenie terenu
	elastyczność i ograniczenia przestrzenne	stopień trudności przebudowy istniejącego układu przestrzennego, możliwe zmiany w układzie ścian działowych i nośnych
przestrzenne	układ pomieszczeń	funkcjonalność istniejącego układu przestrzennego względem nowych wymagań, możliwość wprowadzenia zmian w układzie, analiza ciągów komunikacyjnych

	lokalizacja	kontekst urbanistyczny i krajobrazowy, topografia terenu, funkcje użytkowe dostępne w okolicy, atrakcyjność terenu, dostępność, odległość od infrastruktury, w tym transportu publicznego, miejsc pracy, baz noclegowych, innych
	powierzchnia, kubatura, wysokość pomieszczeń	odpowiednia powierzchnia użytkowa i wysokość pomieszczeń względem nowych wymagań
	bariery architektoniczne	utrudniona dostępność: różnice poziomów, niewystarczająca wielkość otworów drzwiowych, ciągów komunikacyjnych, schody, brak przestrzeni manewrowych, złe nawierzchnie
	otoczenie	potencjalna możliwość rozbudowy i połączenia z okoliczną infrastrukturą, analiza zagospodarowania terenu wokół obiektu ze szczególnym uwzględnieniem stref wejściowych, ciągów komunikacyjnych
prawne i regulacyjne	oboznienia planistyczne	miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy
	zabytkowy charakter	wartość historyczna, ochrona prawna zabytku: wpis do rejestru lub ewidencji zabytku, ograniczenia, ramy dopuszczalnej ingerencji w oryginalną substancję zabytku, określenie możliwości zakresu jego kolejnych przekształceń. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
	lokalizacja	ograniczenia wynikające z położenia budynku, np. park narodowy
	normy i przepisy budowlane	ustawa o prawie budowlanym, rozporządzenie w sprawie warunków technicznych, przepisy przeciwpożarowe, przepisy BHP, normy dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, normy energetyczne i środowiskowe, specjalne przepisy dla określonych rodzajów budynków (np. placówki oświatowe, medyczne, obiekty sportowe, teatry)
społeczne i kulturowe	zapotrzebowanie społeczne	określenie realnych potrzeb przyszłych użytkowników, w tym funkcji sezonowych (turystycznych)
	historia i symbolika obiektu	znaczenie kulturowe, regionalne i historyczne, wartość sentymentalna, emocjonalna, pełnione funkcje (pierwotnie i obecnie (np. czynny znak nawigacyjny))
	akceptacja społeczna	ocena lokalnej społeczności wobec planowanych zmian przeznaczenia obiektu
ekonomiczne	koszty adaptacji	koszt przystosowania budynku, materiałów, robocizny, projektów, zezwoleń
	koszty eksploatacyjne	efektywność energetyczna, koszty utrzymania obiektu, pracowników
	wartość rynkowa	potencjalny wzrost wartości obiektu, zysk z inwestycji

Źródło: opracowanie własne

Ze względu na konieczność uwzględnienia perspektywy przyszłościowej oraz dynamicznego rozwoju technologicznego, który prowadzi do zmian społecznych i modyfikacji potrzeb społeczeństwa, istotne jest przyjęcie założenia, iż wymagania użytkowników ulegają transformacji. Przyszłe funkcje użytkowe mogą zatem różnić się od obecnie znanych i w pełni odpowiadających współczesnym oczekiwaniom. W celu precyzyjnego określenia potencjalnych możliwości adaptacyjnych, prace rozpoczęto od przedstawienia oraz szczegółowej analizy wszystkich istotnych czynników mających wpływ na dobór funkcji użytkowych, następnie wyselekcjonowano kryteria, które staną się podstawą dla dalszych etapów badań.

Z uwagi na brak specjalistycznych narzędzi oraz dostępnych ekspertyz, czynniki takie jak trwałość konstrukcji czy jej aktualny stan techniczny nie były przez autorkę brane pod uwagę. Przyjęto także założenie, że przyszły rozwój technologiczny umożliwi

wprowadzenie nowoczesnych, małoinwazyjnych metod wzmocnienia konstrukcji budynków, co pozwoli na realizację różnorodnych zmian adaptacyjnych bez konieczności znaczącej ingerencji w ich strukturę.

Ograniczenia prawne stanowią istotny czynnik, który może ulegać zmianom w miarę upływu czasu. Polskie prawo przewiduje jednak możliwość uzyskania odstępstwa od obowiązujących norm w uzasadnionych przypadkach, szczególnie wtedy, gdy spełnienie określonych wymagań nie jest możliwe ze względu na specyficzne uwarunkowania techniczne. Po uzyskaniu zgody odpowiednich organów, takich jak nadzór budowlany czy architektoniczny, dopuszczalne staje się odstępstwo niektórych wymagań, takich jak minimalna wysokość przestrzeni, dostępność dla osób z niepełnosprawnościami czy normy dotyczące oświetlenia w obiektach o określonym przeznaczeniu. Podczas określenia możliwości adaptacyjnych autorka uwzględniła także potencjalne zmiany w zagospodarowaniu okolicznych terenów, w tym obszarów obecnie niedostępnych z uwagi na ich specyficzne przeznaczenie, na przykład obszary wojskowe lub tereny pod zarządem kapitanatu portu. Dodatkowym wyzwaniem są czynniki ekonomiczne, takie jak koszty adaptacji oraz rentowność planowanych inwestycji, które mogą być trudne do precyzyjnego określenia.

7.6. Określenie możliwości adaptacyjnych latarni morskich

Poniżej przedstawiono wybrane funkcje, które wykazują największy potencjał oraz szansę na realizację w latarniach morskich. W związku z różnorodnością form obiektów zdecydowano się na rozróżnienie 3 kategorii: wież latarni morskich, budynków przynależnych, przyległych do wież, a także budynków lub budynku przynależnego, wolnostojącego. Każdemu z tych obiektów przypisano określony kolor oraz symbol, który pojawia się w tabeli w kontekście możliwej adaptacji danego obiektu do określonej funkcji użytkowej. W przypadku braku budynków przynależnych lub niemożności adaptacji wnętrza, symbol nie występuje w zestawieniu, jego miejsce zastępuje znak typograficzny: „-”.

Dla określenia możliwości adaptacyjnych przyjęto legendę:

- – wieża latarni morskiej,
- ◐ – budynek przyległy, wpisany w wieżę,
- ◑ – budynek lub budynki przynależne wolnostojące,
- ⦿ – połączenie całego zespołu.

Połączenie całego zespołu oznacza możliwość adaptacji w przypadku wykorzystania wieży wraz ze wszystkimi budynkami kompleksu, dotyczy obszerniejszych funkcji, takich jak centra tematyczne, większe obiekty sportowe i rekreacyjne, duże muzeum i placówki kulturalne itp. W przypadku pojawienia się symbolu „⦿” wraz z innymi symbolami, oznacza to, że funkcja może zaistnieć zarówno w całym kompleksie, jak i w poszczególnych, wskazanych budynkach. Pojawienie się symboli oznaczających: „połączenie całego zespołu” wraz z „budynek przyległy wpisany w wieżę”, jednak bez symbolu „wieża latarni morskiej” oznacza,

iz funkcja mogłaby zaistnieć również w wieży tylko wtedy, gdy wykorzystywane są także pozostałe budynki zespołów.

Podobnie jak w przypadku określenia potencjału adaptacyjnego polskich latarni morskich autorka wzięła pod uwagę także budynki wolnostojące, należące historycznie do latarni morskich. Przy ocenie przyjęto hipotezę zakładającą, że dzięki nowoczesnym rozwiązaniom pewne obecne ograniczenia w przyszłości być może nie będą stanowić przeszkody dla proponowanych adaptacji.

Tabela 26: Określenie możliwości adaptacyjnych

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																		
		KRYNICA MORSKA	GDAŃSK NOWY PORT	GDAŃSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOŁPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	ŚWINOUJŚCIE
KULTURALNA	większe muzeum tematyczne	●	—	●	●	—	—	●	●	●	●	●	—	●	—	●	—	●	—	●
	niewielka wystawa tematyczna stała lub czasowa ³²⁶	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	galeria artystyczna z ekspozycją stałą lub czasową ³²⁷	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	atrakcje wirtualne	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	centrum tematyczne	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	pracownie artystyczne ³²⁸	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	siedziba instytucji kulturalnej ³²⁹	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●

³²⁶ Niewielka wystawa tematyczna stała lub czasowa, np. dowolna ekspozycja dotycząca latarnictwa, historii obiektu, pracy na morzu, latarni morskich ze świata, fauny i flory morskiej

³²⁷ Galeria artystyczna z ekspozycją stałą lub czasową, przyjęte założenia: tradycyjne sztuki piękne, wymagania: ściany do ekspozycji, przestrzeń na podziwianie sztuki z dystansu, miejsce do zawieszenia dzieł (np. pusta przestrzeń wewnątrz wieży), co najmniej jedna kondygnacja z dostępną pustą przestrzenią (np. kondygnacja poprzedzająca laternę).

³²⁸ Pracownie artystyczne, przyjęte założenia: co najmniej jedna kondygnacja z dostępną pustą przestrzenią (np. kondygnacja poprzedzająca laternę) na indywidualną pracownię artystyczną lub/ oraz większa laterna, która po potencjalnym wyłączeniu z użytkowania i demontażu urządzenia optycznego, mogłaby pełnić wspomnianą funkcję.

³²⁹ Siedziba instytucji kulturalnej, przyjęte założenia dotyczące wieży w przypadku adaptacji reszty kompleksu: co najmniej jedna kondygnacja z dostępną pustą przestrzenią (np. kondygnacja poprzedzająca laternę).

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																		
		KRYNICA MORSKA	GDAŃSK NOWY PORT	GDAŃSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOŁPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁOBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	SWINOUJŚCIE
	teatr awangardowy ³³⁰	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	przestrzeń muzyczna ³³¹	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	—	—	—	—	●	●	●	—	●
	biblioteka ³³²	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	instalacja artystyczna	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
ROZRYWKOWA	klub tematyczny	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	—	●
	przestrzeń taneczno-muzyczna	●	—	●	●	—	—	●	●	●	●	—	—	—	—	●	—	●	—	●
	przestrzeń dla dzieci	●	—	●	●	●	—	●	●	●	●	●	●	●	●	—	—	—	—	●
	salon gier ³³³	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	escaperoom	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	obserwatorium	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	wesołe miasteczko (np. dom strachu)	●	●	●	●	—	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	ogród pionowy wewnętrzny ³³⁴	●	—	●	●	—	—	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

³³⁰ Teatr awangardowy – miejsce prób lub/oraz miejsce występów, dopuszczalna niestandardowa przestrzeń teatralna, brak sceny oraz klasycznej widowni. Założenia: miejsce występów dla co najmniej 1 aktora, możliwa nieduża przestrzeń na potrzeby prób teatralnych, widownia usytuowana tradycyjnie, bądź nie, będąca częścią widowiska, rozmieszczona w ciągach komunikacji pionowej (spektakl oglądany z góry, bądź z dołu).

³³¹ Przestrzeń muzyczna – klasyczne sale koncertowe oraz przestrzeń do koncertów kameralnych i awangardowych.

³³² Biblioteka, założenia: przestrzeń do przechowywania na terenie kompleksu, np. w budynkach przynależnych. Dopuszczalne podzielenie funkcji względem budynków zespołu, np. miejsce składania zamówień, oddzielne strefy np. strefa ciszy, czytelnia.

³³³ Salon gier – w tym także pokoje streamingowe, przestrzeń indywidualne do czasowego wynajęcia.

³³⁴ Ogród pionowy wewnętrzny, wymagania: komunikacja pionowa o szerokości biegu min. 130 cm, pusta kondygnacja w wieży, dystans pomiędzy komunikacją pionową a ścianą, pusta przestrzeń w środku wieży (brak trzonu), dostęp do światła naturalnego lub zastosowanie oświetlenia roślinnego (LED, fitolampy).

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																		
		KRYNICA MORSKA	GDAŃSK NOWY PORT	GDAŃSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOLPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁOBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	ŚWINOUJŚCIE
	przestrzeń ascetyczna	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	tunel aerodynamiczny ³³⁵	●	-	●	●	-	●	-	-	-	●	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	parki zwierząt (motylarnia, papugarnia itp.) ³³⁶	●	-	●	-	-	●	-	-	●	●	●	-	●	-	-	●	-	-	-
GASTRONOMICZNA	mała gastronomia	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
	duża gastronomia	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	●
TURYSTYCZNA	centrum informacyjne ³³⁷	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
	punkt widokowy ³³⁸	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	obiekt zakwaterowania turystycznego (pokoje gościnne, domki letniskowe, schronisko turystyczne)	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
HANDLOWA	mniejsze lokale handlowe (średni lub mały handel)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	sklepy specjalistyczne	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
USŁUGOWA	niewielki lokal ochrony zdrowia	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●	-	●
	niewielki gabinet (mały zakład kosmetyczny, fryzjer, masaż, inne)	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
	lokal serwisowy	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	-	-	●
	wypożyczalnia	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●

³³⁵ Tunel aerodynamiczny, wymagania: min. wys.: 15–20 m, średnica dla tuneli rekreacyjnych min. 4 m, przestrzeń na zaplecze techniczne, sterownię i miejsca dla widzów, oddalenie od terenów mieszkalnych z uwagi na hałas generowany przez systemy napędu powietrza. Uwzględniono znaczące zmiany w układzie wnętrza.

³³⁶ Parki zwierząt, wymagania: wys. pom. min. 3–5 m dla swobodnego latania motyli, odpowiedni mikroklimat, roślinność, dostęp do światła dziennego lub sztuczne UVB. Uwzględniono potencjalne zmiany w układzie wnętrza. W przypadku Góry Szwedów uwzględniono zabudowę wieży.

³³⁷ Centrum informacyjne, w tym także punkt informacji turystycznej.

³³⁸ Punkt widokowy – uwzględnia niewielkie zmiany architektoniczno-budowlane, np. w komunikacji pionowej lub punkt widokowy z koniecznością rezerwacji dla osób indywidualnych (z ograniczoną przepustowością).

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																			
		KRYNICA MORSKA	GDAŃSK NOWY PORT	GDAŃSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOŁPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁOBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	SWINOUJŚCIE	
	niewielkie działalności gospodarcze	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
EDUKACYJNA	centrum szkoleniowe	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	ścieżki tematyczne	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	miejsca kultury	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	warsztatownie, szkoły tematyczne	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	obiekt stacji badawczych, laboratorium (np. morskie)	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	centrum aktywacji	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
BIUROWO-SZKOLENIOWA	przestrzeń coworkingowa	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	lokale biurowe	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	przestrzeń konferencyjne	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	centrum rozwoju przedsiębiorczości	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
SPORTOWA	ścianka wspinaczkowa ³³⁹	●	-	●	●	-	●	-	●	-	●	●	-	-	-	-	●	-	-	-	-
	centrum sportów ekstremalnych	●	-	●	●	-	●	●	●	●	●	●	-	●	-	●	●	●	●	●	●
	klub sportowy	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	centrum fitness	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	●	●
	stadnina koni, ośrodek jeździecki ³⁴⁰	-	-	●	-	-	-	-	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	-	-

³³⁹ Ścianka wspinaczkowa, wymagania: wysokość pomieszczenia min. 4 m dla początkujących, optymalnie 6-12 m, szerokość ok. 2,5-4 m na jedną linię wspinaczkową, gł. strefy asekuracyjnej min. 2,5 m od ściany. Po wprowadzeniu zmian architektoniczno-budowlanych we wnętrzu. W przypadku Góry Szwedów założono zabudowę kratownic, lub atrakcję sezonową na wolnym powietrzu.

³⁴⁰ Stadnina koni, ośrodek jeździecki, wymagania: dawne budynki gospodarcze, tj. stodoły, budynki inwentarskie lub obiekty posiadające budynki przynależne, możliwe do adaptacji po wprowadzeniu niewielkich zmian architektoniczno-budowlanych w zakresie wnętrza.

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																		
		KRYNICA MORSKA	GDAŃSK NOWY PORT	GDAŃSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOŁPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁOBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	ŚWINOUCJĘCIE
TRANSPORTU I ŁĄCZNOŚCI	stacja	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	latarnia morska, budynek portowy morski i rzeczny, centrala telefoniczna	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
PRZEMYSŁOWA I MAGAZYNOWA	niewielki zakład produkcyjny	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●
	budynki gospodarstw rolnych ³⁴¹	-	-	●	-	-	-	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	-
BUDYNKI MIESZKALNE	jednorodzinne	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	wielorodzinne	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	●
	specjalistyczne	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	●
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	budynki energetyczne	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	budynki telekomunikacyjne ³⁴²	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
INNE	obiekt kultu religijnego	●	-	●	●	●	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●
	funkcja administracyjna	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●	-	●
	obronne i bezpieczeństwa (policja, OSP, staż pożarna, miejska, graniczna)	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	●	●	●	●	●	-	●	-	●
	miejsce ceremonii	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
INNE	weterynaryjne (niewielkie kliniki i przychodnie, hotele, centra szkoleniowe)	●	-	●	●	-	-	●	●	●	●	-	●	-	●	-	●	-	●	

³⁴¹ Budynki gospodarstw rolnych, wymagania: dawne budynki gospodarcze, tj. stodoły, budynki inwentarskie lub obiekty posiadające budynki przynależne, możliwe do adaptacji po wprowadzeniu niewielkich zmian architektoniczno-budowlanych w zakresie wnętrza.

³⁴² Wytoczne określa: Rozporządzenie Ministra Cyfryzacji 1 z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać telekomunikacyjne obiekty budowlane i ich usytuowanie.

GRUPA	FUNKCJA	LATARNIA MORSKA																		
		KRYNICA MORSKA	GDANSK NOWY PORT	GDANSK PORT PŁN.	SOPOT	JASTARNIA	GÓRA SZWEDÓW	HEL	ROZEWIE I	ROZEWIE II	STILO	CZOŁPINO	USTKA	JAROSŁAWIEC	DARŁOWO	GĄSKI	KOŁBRZEG	NIECHORZE	KIKUT	SWINOUJŚCIE
	budynki wielofunkcyjne	●	—	●	●	—	—	●	●	●	●	—	●	—	●	—	—	●	—	●

Źródło: opracowanie własne

Niektóre obszary przynależące do latarni umożliwiają organizację wydarzeń plenerowych, takich jak kina plenerowe, występy na świeżym powietrzu, niewielkie festiwale tematyczne, koncerty oraz czasowe markety (np. jarmarki świąteczne). Dodatkowo wybrane tereny stwarzają warunki do organizacji gier terenowych, zespołowych, takich jak paintball, ASG, NERF, lasertag, a także umożliwia zagospodarowanie przestrzeni pod niewielkie boiska sportowe, mini golf czy inne formy aktywności na świeżym powietrzu. Ze względu na skoncentrowanie na przestrzeniach wewnętrznych, zewnętrzne tereny latarni morskich nie były brane pod uwagę. Duży teren przynależny, który może wspierać wymienione funkcje, to Gdańsk Port Północny, Jastarnia, Rozewie (2 latarnie usytuowane na 1 działce), Stilo, Czołpino, Gąski, Niechorze. Wokół latarni morskiej Kikut znajduje się duży obszar leśny, jednak teren należący do obiektu pozostaje niewielki (tj. 0,0229 ha). Należy również zaznaczyć, że obecna koncepcja nie uwzględnia ewentualnych zmian, jakie mogłyby zostać wprowadzone po rozbudowie istniejącej infrastruktury, która umożliwiłaby realizację dodatkowych funkcji.

7.7. Podsumowanie i wnioski

Proces rewitalizacji, renowacji i adaptacji budynków zabytkowych wymaga kompleksowego podejścia, gdzie wyzwaniem stanowi znalezienie równowagi pomiędzy zachowaniem oryginalnej substancji zabytkowej a dostosowaniem obiektu do nowych funkcji użytkowych. Niezbędne jest także często zastosowanie wzmocnień konstrukcyjnych, jednak wszelkie decyzje dotyczące przekształceń przestrzennych powinny być podejmowane z rozwagą na etapie renowacji (Ciritci 2020). Nowe elementy wprowadzane w procesie adaptacji powinny wykorzystywać współczesne materiały i technologie, które harmonizują z historycznym kontekstem, jednocześnie będąc rozpoznawalne poprzez odmienność formy i tworzywa – należy unikać bezpośredniego naśladownictwa. Interwencje te powinny być wynikiem interdyscyplinarnej współpracy. Przy ustalaniu hierarchii priorytetów działań w zabytkowym obiekcie należy uwzględnić m.in. autentyczność i stopień integralności obiektu, pilność działań wynikającą z poziomu zniszczeń, unikatowość zasobu oraz społeczne znaczenie i oczekiwania (Başğaç, Altınöz 2018, s. 155). Każda latarnia morska stanowi unikatowy obiekt, powiązany z lokalnym

krajobrazem i kontekstem historycznym (Stovanovic i in. 2019). Wybór funkcji wpływa na zakres wymaganych interwencji konserwatorskich (Yücel 2023, s. 120).

Na podstawie analizy polskich latarni morskich dokonano oceny ich potencjału adaptacyjnego, uwzględniając kluczowe czynniki, a wyniki analizy pozwoliły na wyodrębnienie funkcji o największym potencjale użytkowym. Przedstawione wyniki opierają się na określonych założeniach, które różnią się w zależności od analizowanej grupy i kategorii. W pewnym stopniu stanowią one subiektywną ocenę autorki. Każda funkcja wymaga indywidualnego podejścia w danej przestrzeni oraz ścisłej współpracy architektów, inżynierów, konserwatorów zabytków oraz inwestorów. Projektowanie nowej funkcji użytkowej w dawnym budynku, w szczególności w obiekcie zabytkowym, wymaga złożonego podejścia i stanowi proces wieloetapowy. Przed przystąpieniem do realizacji projektu konieczne byłoby przeprowadzenie szczegółowych analiz i diagnoz, uwzględniających nie tylko badania architektoniczne, historyczne, ekspertyzy techniczne, analizy urbanistyczne i kontekstowe, przestrzenne, ekonomiczne, ograniczenia prawne, ale także badania jakościowe oraz wywiady z inwestorem i przyszłymi użytkownikami. Pozwoliłyby one na określenie oczekiwań i potrzeb, a także precyzyjne zdefiniowanie celu projektu oraz kluczowych założeń³⁴³. Ocena potencjału adaptacyjnego latarni morskich wynika więc z indywidualnych interpretacji, różnorodności czynników analizy, przyjętych kryteriów, specyficznych potrzeb i perspektyw potencjalnych inwestorów i użytkowników, a także wielo-wariantowych możliwych rozwiązań przestrzennych.

W kontekście badania możliwości adaptacyjnych szczególną uwagę poświęcono identyfikacji przyszłościowych trendów oraz wykorzystaniu nowoczesnych technologii, celowo abstrahując od aktualnych ograniczeń, takich jak trudna dostępność związana z lokalizacją w obszarach portowych czy restrykcje wynikające z obowiązujących regulacji prawnych. Uwzględniono również możliwość odstępstwa od obowiązujących norm prawnych. Podejście to umożliwiło sformułowanie innowacyjnych rozwiązań adaptacyjnych, które mogą znaleźć zastosowanie w zróżnicowanych warunkach i przyczynić się do trwałego zachowania dziedzictwa architektonicznego, przy jednoczesnym dostosowaniu do współczesnych potrzeb.

Powyższe analizy potwierdziły hipotezę, iż latarnie morskie mają ogromny potencjał adaptacyjny, który sprawia, że ich funkcję mogą być zróżnicowane. Badania przeprowadzone przez autorkę wskazują, że nawet obiekty o ograniczonej powierzchni mogą być skutecznie zaadaptowane. Obiektami o największych możliwościach są złożone kompleksy bądź latarnie posiadające budynki przynależne wolnostojące lub przyległe, natomiast tymi o najmniejszych

³⁴³ Konieczne byłoby opracowanie projektu koncepcyjnego, który obejmowałby m.in. różne warianty podziału przestrzeni i układu funkcjonalnego, które – jeśli wymagane i możliwe – mogłyby obejmować zmiany w podziale pomieszczeni, ścian działowych i nośnych, układzie komunikacji poziomej i pionowej oraz konstrukcji stropów. Kolejny etap projektu koncepcyjnego obejmowałby zagadnienia estetyczne, w tym także analizę integracji nowej struktury z zabytkową tkanką, planując ewentualne rekonstrukcje oraz zachowanie oryginalnych elementów. Na tym etapie wartościowe są konsultacje z konserwatorem zabytków w celu określenia dopuszczalnego zakresu ingerencji. Po zakończeniu powyższych czynności następuje projekt wykonawczy obejmujący m.in. rysunki architektoniczne, konstrukcyjne, instalacyjne, dobór odpowiednich technologii, materiałów, wyposażenia, w uzgodnieniu z odpowiednimi instytucjami, takimi jak konserwator zabytków, sanepid, nadzór budowlany, straż pożarna, a także pozyskanie stosownych pozwoleń.

możliwościach są wolnostojące, samotne wieże. Autorka podjęła próbę szerokiego ujęcia problematyki, uwzględniając różnorodne, w tym nawet mniej oczywiste funkcje użytkowe. Dążyła również do nieszablonowego podejścia do znanych już funkcji, proponując ich alternatywne formy. Przykładem takiego podejścia jest koncepcja przeniesienia tradycyjnej przestrzeni teatralnej (teatr awangardowy) lub miejsca widowiskowego do wnętrza wieży latarni morskiej, gdzie użytkownicy zostaliby rozmieszczeni w układzie pionowej komunikacji, zamiast w standardowym układzie widowni. Inną koncepcją jest prezentacja dzieł sztuki zawieszonych w pustej przestrzeni wewnętrznej wieży, np. w Krynicy Morskiej. Zapotrzebowanie na przestrzenie o charakterze rekreacyjnym i gastronomicznym może stanowić także istotny kierunek adaptacji latarni morskich. Tradycyjne instytucje, takie jak muzea czy biblioteki, ewoluują w kierunku interaktywnych centrów edukacyjnych i kulturalnych, a przestrzenie publiczne, takie jak kina czy galerie, przekształcają się w nowoczesne ośrodki multimedialne. Współczesne technologie oraz zmiany w sposobie funkcjonowania społeczeństwa otwierają nowe możliwości dla wykorzystania historycznych budynków. Pomimo postępu technologicznego, niezmiennie istotne pozostają wartości kulturowe i historyczne, które stanowią kluczowy element tożsamości społecznej.

8. Wnioski końcowe

Rozdział ten stanowi podsumowanie przeprowadzonych analiz oraz stanowi syntetyczne ujęcie kluczowych wniosków wynikających z realizowanych badań. W toku działań autorka zastosowała zróżnicowane metody badawcze, które umożliwiły zgromadzenie obszernego materiału teoretycznego i empirycznego. W niniejszym fragmencie zostały zawarte odniesienia do hipotezy badawczej, celu pracy oraz pytań badawczych wyodrębnionych przez autorkę w początkowej części dysertacji, a także zwięzły opis najistotniejszych, z perspektywy podjętej problematyki, zagadnień – w tym m.in. dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz znaczenia latarni morskich we współczesnym świecie.

Latarnie morskie stanowią integralny element krajobrazu kulturowego i historycznego wybrzeży, a ich obecność stanowi zapis rozwoju techniki nawigacyjnej. Chociaż ich udostępnianie niesie wartość edukacyjną i turystyczną, kluczowe jest, aby podejmowane działania sprzyjały zachowaniu spuścizny kulturowej zarówno materialnej, jak i niematerialnej, w tym także integralności i autentyczności. Upowszechnianie latarni morskich jako elementu dziedzictwa kulturowego można zatem postrzegać jako nie tylko wynik faktycznej atrakcyjności turystycznej (np. malowniczości czy unikalności), ale także jako efekt określonych uwarunkowań historycznych i ideologicznych. W obliczu ewoluujących oczekiwań współczesnego społeczeństwa, konieczne staje się ponowne zdefiniowanie funkcji oraz oferty proponowanej przez latarnie morskie. Tradycyjne podejście skupiające się wyłącznie na walorach historycznych i kulturowych przestaje wystarczać, by skutecznie przyciągać współczesnych odbiorców. Odpowiedzią na zmiany może być wzbogacenie programu o nowe elementy tematyczne i funkcjonalne. Poszukiwanie nowych, adekwatnych funkcji użytkowych wymaga w pierwszej kolejności przeprowadzenia szeregu analiz oraz weryfikacji możliwości realizacji w konkretnej lokalizacji. W przypadku latarni morskich należało uwzględnić specyficzną charakterystykę architektoniczną obiektów, która determinuje liczne ograniczenia w zakresie potencjalnych adaptacji.

W celu przedstawienia wyników i wniosków niezbędne staje się odniesienie do postawionych w pracy pytań badawczych, przyjętego celu badawczego oraz sformułowanej hipotezy. Poniższa sekwencja została uporządkowana w ujęciu chronologicznym, zgodnie z podejmowanymi przez autorkę niniejszej pracy etapami działań. W pierwszej kolejności autorka poszukiwała odpowiedzi na pytania pomocnicze, które stanowiły podstawę do sformułowania odpowiedzi na główne pytanie badawcze. Pozwoliło to na realizację celu badawczego, rozwiązanie zidentyfikowanego problemu oraz, w końcowym etapie, na weryfikację postawionej hipotezy. Warto zaznaczyć, że sformułowane pytania pomocnicze zostały podzielone na 4 grupy: pytania architektoniczne, pytania o lokalizację, pytania o funkcję użytkową oraz pytania o możliwości adaptacyjne.

Pomocnicze pytania badawcze z grupy pytań architektonicznych

Latarnie morskie należy zaliczyć do szczególnej grupy obiektów architektonicznych o znaczącej wartości kulturowej. Przeprowadzone analizy pozwoliły autorce odpowiedzieć na postawione

pytania badawcze z grupy pytań o architekturę. Autorka wyodrębniła cechy architektoniczne charakteryzujące wszystkie latarnie morskie w Polsce (materiał, kolorystyka, technologia, inne), a także zaobserwowała cechy wspólne i unikalne obiektów oraz dokonała ich klasyfikacji (forma, materiał, zespół towarzyszący, stan techniczny, czas powstania, detal architektoniczny, inne). Autorka zaobserwowała zależności pomiędzy czasem powstania i lokalizacją obiektu a dobozem materiałów budowlanych i przyjętą formą architektoniczną. Zebrane wyniki zostały przedstawione przez autorkę w sposób opisowy, graficzny, tabelaryczny, sporządzone zostały także karty obiektów oraz rysunki techniczne wszystkich latarni morskich w Polsce.

Pomocnicze pytania badawcze z grupy pytań o lokalizację

Autorka dokonała analizy dostępności i lokalizacji każdej latarni morskiej objętej opracowaniem, a także funkcji występujących w otoczeniu. W ramach badań autorka opracowała zestaw map, obejmujący zarówno uogólnione mapy poglądowe przedstawiające m.in. polską linię brzegową z lokalizacją wszystkich latarni morskich, ich zasięgiem nawigacyjnym, statusem funkcjonalnym (aktywne bądź nieaktywne), podziałem administracyjnym oraz dostępnością turystyczną, jak i indywidualne mapy dedykowane poszczególnym obiektom. Ponadto autorka określiła miejsce i znaczenie obiektów w strategiach rozwoju powiatów, miast i gmin położonych w strefie nadmorskiej odpowiadając w ten sposób na zadane pytanie badawcze o poziom integracji z otoczeniem lokalnym i regionalnym. Zebrane wyniki pokazały, że latarnie morskie w Polsce, mimo swojego potencjału są marginalnie uwzględniane w lokalnych i regionalnych dokumentach strategicznych, które poza ochroną jako zabytki rzadko uwzględniają coś więcej. Zauważalny jest brak spójnej polityki promującej turystykę latarnianą i rozwój infrastruktury towarzyszącej. Nie przewiduje się wprowadzenia zmian funkcjonalnych w żadnym z obiektów. Przyczyną obserwowanych trudności w zakresie zarządzania latarniami morskimi jest obowiązujący model administracyjny, zgodnie z którym obiekty pozostają w gestii urzędów morskich. Instytucje te, z racji swojej specyfiki oraz ograniczeń prawnych, nie są uprawnione do czerpania bezpośrednich korzyści finansowych z działalności turystycznej. W konsekwencji funkcje związane z udostępnianiem i obsługą ruchu turystycznego przejmują różnorodne podmioty zewnętrzne, w tym stowarzyszenia i organizacje lokalne, co skutkuje brakiem spójnej polityki oraz rozproszeniem decyzyjności.

Pomocnicze pytania badawcze z grupy pytań o funkcję użytkową

Działania prowadzące do uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze z grupy pytań o funkcję użytkową i sposób wykorzystania latarni morskich w Polsce wraz z towarzyszącymi im budynkami i otoczeniem urbanistycznym pozwoliły autorce na wyciągnięcie wniosku, iż polskie obiekty charakteryzuje powtarzalność funkcji i brak innowacyjności adaptacyjnej. Niedostateczne wykorzystanie latarni morskich w turystyce często wynika nie tyle z ograniczeń infrastrukturalnych, ile z niewielkiej świadomości społecznej dotyczącej ich potencjału jako wielowymiarowych atrakcji turystycznych, co potwierdza Chylińska (2019, s. 336) „Luki w turystycznym wykorzystaniu latarni morskich wynikają bardziej z braku świadomości (...)”. Tymczasem latarnie morskie mogą pełnić funkcję istotnych punktów w ramach różnych nurtów

turystyki tematycznej, takich jak turystyka dziedzictwa kulturowego, biograficzna, przygodowa i ekstremalna, industrialna, wodna, przyrodnicza, filmowa, katastroficzna, a nawet związana z tzw. „ciemną turystyką”. W zależności od kontekstu, latarnie morskie mogą być traktowane zarówno jako atrakcje turystyczne, jak i jako przestrzeń doświadczania miejsca – na przykład w charakterze punktów widokowych umożliwiających obserwację krajobrazu nadmorskiego, formacji geomorfologicznych, unikalnych ekosystemów czy innych elementów środowiska naturalnego. Idąc dalej turystyka to jedynie jedno z wielu potencjalnych zastosowań dla latarni morskich.

Pomocnicze pytania badawcze z grupy pytań o możliwości adaptacyjne

Uzupełnieniem rozważań jest wykonany przez autorkę przegląd wybranych przykładów obiektów z innych krajów, w tym nadbałtyckich, których celem jest ukazanie różnorodnych możliwości funkcjonalnych oraz wykazanie potencjału latarni morskich i tym samym odpowiedź na pytania badawcze z grupy pytań o możliwości adaptacyjne. Liczne przykłady zagraniczne potwierdziły, iż różnorodne adaptacje latarni są możliwe, nawet w przypadku ograniczonych przestrzeni użytkowych. Proces adaptacji wież do nowych funkcji bardzo często wymaga nie-szablonowego podejścia zarówno do projektowania, jak i do istniejącej struktury przestrzennej, a także licznych kompromisów oraz odstępstw od obowiązujących norm prawnych i społecznych. Paradoksalnie jednak, to właśnie innowacyjne rozwiązania projektowe oraz możliwość doświadczenia unikatowych wrażeń w historycznej i ograniczonej przestrzeni dawnej latarni morskiej stanowią czynnik przyciągający odbiorców.

Główne pytanie badawcze

Jakie współczesne funkcje użytkowe (kulturalne, turystyczne, edukacyjne i inne) mogą pełnić latarnie morskie w Polsce w kontekście zmieniających się potrzeb społecznych i technologicznych? Odpowiadając na zadane pytanie badawcze, można stwierdzić, że zdecydowana większość polskich latarni morskich, wraz z zespołami zabudowań towarzyszących, może zostać zaadaptowana do nowych funkcji użytkowych, uwzględniając potrzeby współczesnego użytkownika. Adaptacja ta może odbywać się przy zachowaniu bądź rezygnacji z ich tradycyjnych funkcji, z równoczesnym poszanowaniem wartości kulturowych, krajobrazowych i społecznych. Latarnicy, jako przedstawiciele ginącego zawodu, mogą zdobyć nowe kompetencje oraz wiedzę, umożliwiające ich zaangażowanie w procesy interpretacji, promocji, ochrony dziedzictwa kulturowego latarni morskich, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstów edukacyjnych. Autorka zaproponowała szereg funkcji użytkowych dokonując jednocześnie oceny ich potencjalnego zaistnienia w danej lokalizacji przy różnych konfiguracjach przestrzennych (sama wieża, budynki przynależne, zespół zabudowań). Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane przez autorkę w ujęciu opisowym, a zasadniczą formę ich prezentacji stanowi rozbudowana tabela, w której dokonano systematyzacji materiału badawczego poprzez wyodrębnienie grup funkcjonalnych. Podejście badawcze autorki obejmowało zarówno analizę funkcji powszechnie stosowanych, jak i poszukiwanie rozwiązań innowacyjnych, odpowiadających przyszłym potrzebom społecznym oraz możliwym zmianom cywilizacyjnym. Autorka zredefiniowała

tradycyjne sposoby wykorzystania obiektów, przenosząc je w struktury o charakterze wertykalnym, czego przykładem mogą być koncepcje awangardowego teatru czy ogrodu pionowego.

Cel rozprawy doktorskiej

W wyniku przeprowadzonych badań autorka osiągnęła cel założony w niniejszej pracy, jakim było przeprowadzenie analiz architektonicznych oraz funkcjonalnych latarni morskich zlokalizowanych na polskim wybrzeżu, ze szczególnym uwzględnieniem ich potencjału adaptacyjnego w obliczu dynamicznie zmieniających się potrzeb użytkowników oraz rozwoju nowoczesnych technologii nawigacyjnych.

Problem badawczy

Czy architektura istniejących polskich latarni morskich wraz z zespołami zabudowań towarzyszących może zostać zaadaptowana do nowych funkcji użytkowych, uwzględniając potrzeby współczesnego użytkownika, przy zachowaniu bądź nie ich tradycyjnych funkcji oraz jednoczesnym utrzymaniu ich wartości kulturowych, krajobrazowych i społecznych? Odpowiadając na postawiony problem badawczy, należy stwierdzić, że architektura polskich latarni morskich może być zaadaptowana do nowych funkcji użytkowych, przy czym sukces procesu zależy od równowagi między współczesnymi potrzebami użytkowników a ochroną ich wartości kulturowych, krajobrazowych i społecznych. Kluczowe znaczenie mają m.in. dobór nowych funkcji odpowiadających lokalnym potrzebom, respektowanie zasad ochrony konserwatorskiej oraz integracja obiektów z przestrzenią turystyczną i krajobrazową regionu. Ograniczeniem pozostaje jednak stopień ingerencji w strukturę historyczną oraz ryzyko utraty autentyczności obiektów przy nadmiernej komercjalizacji.

Hipoteza

Latarnie morskie stanowią zróżnicowaną typologicznie i architektonicznie grupę obiektów, których charakter w znacznym stopniu kształtowany jest przez kontekst historyczny, lokalizacyjny i technologiczny. Kompleksy zabudowań latarni zlokalizowane na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego wykazują wysoki potencjał adaptacyjny, umożliwiając ich przekształcanie w kierunku różnorodnych funkcji użytkowych, co istotnie może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności miast i gmin nadmorskich. Prowadzone przez autorkę niniejszej pracy działania badawcze pozwoliły na potwierdzenie hipotezy, zgodnie z którą latarnie morskie stanowią zróżnicowaną typologicznie i architektonicznie grupę obiektów, silnie uwarunkowaną kontekstem historycznym, lokalizacyjnym i technologicznym. Przeprowadzona autorska analiza wykazała, że latarnie zlokalizowane na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego cechują się wysokim potencjałem adaptacyjnym, co stwarza realne możliwości przekształcania ich w kierunku nowych funkcji użytkowych, przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności regionów nadmorskich. Realizacje powstałe na obszarze Polski dorównują przykładom światowym, odznaczając się różnorodnością form przestrzennych oraz czytelną tożsamością miejsca. Zintegrowanie różnorodnych form aktywności – takich jak wydarzenia artystyczne, działania edukacyjne, inicjatywy ekologiczne czy oferty turystyki przygodowej – może sprzyjać zwiększeniu zainteresowania odbiorców. Turystyka latarniowa może wpłynąć na wydłużenie sezonu turystycznego,

dywersyfikację ofert turystycznych, wzmocnienie pozycji Polski, jako destynacji na rynku międzynarodowym. Zdaniem autorki wielowymiarowe działanie nie tylko mogłoby podnieść walory rekreacyjne produktu turystycznego, ale także przyczynić się do aktywizacji lokalnych społeczności. Efektem może być poprawa sytuacji ekonomicznej regionów nadmorskich, tworzenie miejsc pracy i wspieranie lokalnych społeczności i przedsiębiorstw, rozwój infrastruktury.

Praca przedstawia nowatorskie podejście do adaptacji latarni do nowych funkcji (turystycznych, edukacyjnych, społecznych). Wnosi konkretne propozycje funkcjonalne, co ma praktyczne znaczenie dla projektantów i planistów – modele adaptacyjne mogą stanowić punkt wyjścia do tworzenia lokalnych strategii rozwoju. Należy również podkreślić ograniczenia niniejszych badań, wynikające z niepełnej dostępności źródeł archiwalnych dotyczących niektórych obiektów, braku kompletnej dokumentacji technicznej oraz ograniczonego dostępu do części wewnątrz i terenów zespołów zabudowy, co mogło mieć wpływ na uzyskane rezultaty.

Wyniki te wnoszą wkład do dyscypliny architektura i urbanistyka, rozwijając tematykę związaną z architekturą i adaptacją obiektów latarni morskich oraz planowaniem przestrzennym obszarów nadbrzeżnych. Praca akcentuje konieczność zintegrowanego podejścia do dziedzictwa kulturowego. Autorka podkreśla wielowymiarową wartość latarni morskich, traktując je jako istotny element dziedzictwa materialnego i niematerialnego, dokonując jednocześnie szczegółowej analizy ich walorów krajobrazowych oraz społecznych.

Dalsze rekomendacje, wpływ spodziewanych rezultatów na rozwój dyscypliny naukowej

Dotychczasowe badania koncentrowały się głównie na ogólnych aspektach historii latarni morskich w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem ich podstawowych funkcji nawigacyjnych oraz faktów historycznych. Przedstawione przez autorkę wyniki poszerzyły obraz wcześniejszych badań, dostarczając szczegółowych danych na temat polskich obiektów. Współczesna automatyzacja wywarła ogromny wpływ na zmiany techniczne w latarniach oraz transformację charakteru pracy latarników, który jest obecnie zawodem zanikającym. Ponadto autorka przedstawiła pozostałe wartości pozamaterialne latarni morskich, jakimi jest m.in. symbolika. Podjęte działania badawcze przyczyniają się do popularyzacji wiedzy o latarniach morskich jako elementach dziedzictwa kulturowego, wzmacniając świadomość społeczną w zakresie ich znaczenia oraz możliwości nowoczesnego wykorzystania.

Rezultaty przeprowadzonych przez autorkę analiz wnoszą wkład w rozwój wiedzy dotyczącej adaptacyjnych możliwości oraz technicznych ograniczeń zabytkowych latarni morskich w kontekście ich przekształceń na potrzeby współczesnych funkcji użytkowych. Badania umożliwiły identyfikację potencjału obiektów jako elementów wzmacniających atrakcyjność turystyczną i kulturową nadmorskich miejscowości. Szczegółowa analiza funkcjonalno-przestrzenna oraz ocena stanu technicznego latarni pozwoliły autorce na sformułowanie rekomendacji dotyczących ich potencjalnego zagospodarowania, uwzględniając przy tym dynamiczne

zmiany oczekiwań rynkowych oraz potrzeb społecznych. Wyniki badań mają zatem nie tylko walor poznawczy, ale także aplikacyjny – stanowią przesłankę do tworzenia świadomej polityki ochrony i adaptacji obiektów. Mogą być wykorzystane przez architektów, urbanistów oraz władze samorządowe przy opracowywaniu planów zagospodarowania terenów nabrzeżnych oraz koncepcji rewitalizacji. Tym samym badanie może przyczynić się do kształtowania nowego paradygmatu projektowania w strefie nadmorskiej, w którym dziedzictwo kulturowe nie jest jedynie obciążeniem konserwatorskim, lecz zasobem rozwojowym i czynnikiem wzmacniającym atrakcyjność przestrzenną regionu.

Autorka przeprowadziła wielowymiarową analizę potencjału adaptacyjnego oraz wygenerowała nowoczesne, nieszablonowe funkcje użytkowe, które mogą zostać potencjalnie przypisane latarniom morskim. Działania zostały przeprowadzone na podstawie analizy trendów społecznych, turystycznych i kulturowych; stworzono także autorskie hipotetyczne modele funkcjonalne oraz inspirowane przykładami zagranicznych obiektów. Praca zawiera autorskie opracowania graficzne, schematy, rysunki, w tym rysunki techniczne, analizy, które mogą stanowić narzędzie poznawcze i inspiracyjne dla przyszłych działań projektowych, naukowych, urbanistycznych czy konserwatorskich.

Unikalną cechą pracy jest nowe spojrzenie na latarnie morskie wraz z zespołami zabudowań jako niewykorzystany zasób, który dotąd nie został w pełni rozpoznany w praktyce urbanistycznej i architektonicznej. Przeprowadzona przez autorkę analiza ujawnia nie tylko wartość zabytkową, ale przede wszystkim potencjał innowacyjnego wykorzystania w kontekście zmieniających się potrzeb społecznych i technologicznych. Proponowane przez autorkę modele funkcjonalne (np. edukacyjne, społeczne, artystyczne, ekologiczne), a także strategia, polegająca na kreowaniu nowego segmentu rynku – np. turystyki tematycznej, „robinsonowskiej”, edukacyjnej, czy kulturowej otwierają zupełnie nowe, dotąd marginalizowane ścieżki użytkowania obiektów. Hipotetyczne propozycje adaptacyjne oraz zaprojektowany proces analizy przestrzenno-funkcjonalnej mogą stać się inspiracją dla dalszych działań planistycznych, rewitalizacyjnych i inwestycyjnych, w których dziedzictwo kulturowe jest narzędziem rozwoju przestrzennego i społecznego.

Proces wprowadzania nowej funkcji użytkowej do zabytkowego obiektu architektonicznego³⁴⁴, takiego jak latarnia morska, stanowi wyzwanie interdyscyplinarne, wymagające

³⁴⁴ W przypadku chęci adaptacji latarni morskiej do nowej funkcji użytkowej – np. turystycznej, edukacyjnej, gastronomicznej czy hotelarskiej – niezbędne jest przeprowadzenie szczegółowej analizy stanu istniejącego, obejmującej zarówno samą wieżę latarni, jak i zabudowania towarzyszące. Etap ten powinien zawierać kompleksową inwentaryzację architektoniczną i techniczną, dokumentującą aktualny stan obiektu w formie rzutów, przekrojów, elewacji oraz detali architektonicznych. Równoległe należy prowadzić ocenę stanu technicznego konstrukcji, instalacji i zastosowanych materiałów, a także identyfikację elementów objętych ochroną konserwatorską. Tak przeprowadzona diagnoza pozwala na zrozumienie ograniczeń wynikających z charakteru zabytku i stanowi punkt wyjścia do dalszych działań projektowych. Już na tym etapie zaleca się nawiązanie ścisłej współpracy z konserwatorem zabytków, którego opinia może warunkować dopuszczalny zakres interwencji, sposób prezentacji zachowanych elementów oraz możliwe kierunki przekształceń. Kolejnym krokiem jest opracowanie projektu koncepcyjnego. Powinien on obejmować różne warianty podziału przestrzeni oraz propozycje układów funkcjonalnych, uwzględniające nową funkcję obiektu. Nierzadko wiąże się to z koniecznością zaprojektowania zmian w układzie pomieszczeń, w tym w ścianach działowych, a niekiedy także nośnych, modyfikacjami w komunikacji poziomej (np. korytarze, przejścia)

pogłębionej wiedzy technicznej, konserwatorskiej oraz projektowej. Kluczowym aspektem procesu jest konieczność zachowania integralności historycznej i kulturowej obiektu przy jednoczesnym dostosowaniu go do współczesnych wymagań funkcjonalnych, użytkowych i normatywnych. Wszelkie działania muszą się odbywać pod ścisłym nadzorem autorskim i konserwatorskim. Każdy etap budowy – od prac rozbiórkowych, przez konstrukcyjne i instalacyjne, po wykończeniowe – wymaga skrupulatnej dokumentacji oraz zgodności z zatwierdzonym projektem. W przypadku latarni morskiej, gdzie często występują unikalne rozwiązania techniczne i konstrukcyjne, istotne jest także zabezpieczenie elementów oryginalnych na czas prowadzenia robót oraz opracowanie metod ich konserwacji i ekspozycji. Konieczna byłaby więc weryfikacja przyjętych w niniejszej dysertacji założeń w praktyce.

Przedstawiona praca może stanowić punkt wyjścia do interdyscyplinarnych badań obejmujących zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, procesami rewitalizacyjnymi, turystyką kulturową oraz polityką morską. W dalszej perspektywie badawczej zasadne byłoby rozszerzenie analiz o przykłady zagranicznych obiektów o zbliżonym charakterze, co umożliwiłoby przeprowadzenie studiów porównawczych. Rekomenduje się również systematyczną aktualizację stanu zachowania i funkcjonowania polskich latarni morskich, których status może ulegać zmianom w czasie wskutek złożonych czynników.

oraz pionowej (np. klatki schodowe, windy), jak również dostosowaniem konstrukcji stropów. Każda z tych interwencji musi być dokładnie przeanalizowana pod kątem możliwości jej realizacji w zabytkowej substancji budowlanej. Druga część projektu koncepcyjnego dotyczy zagadnień estetycznych oraz kwestii integracji nowoprojektowanych elementów z historyczną tkanką budynku. Projektant musi rozstrzygnąć, w jakim stopniu możliwe są działania rekonstrukcyjne, gdzie należy zachować oryginalne elementy, a gdzie można wprowadzić współczesne formy uzupełniające. Po zatwierdzeniu koncepcji projektowej przystępuje się do opracowania projektu wykonawczego. Dokumentacja ta zawiera szczegółowe rysunki architektoniczne, konstrukcyjne i instalacyjne, dobór odpowiednich materiałów i technologii, a także propozycje wyposażenia zgodnego z nową funkcją obiektu. W tym etapie niezbędna jest koordynacja z szeregiem instytucji nadzorujących – w tym także Państwową Inspekcją Sanitarną, Państwową Strażą Pożarną oraz organem nadzoru budowlanego. Dopiero po uzyskaniu wszelkich niezbędnych pozwoleń możliwe jest rozpoczęcie robót budowlanych.

9. Streszczenie

9.1. Streszczenie w języku polskim

W wyniku postępujących przemian społecznych oraz dynamicznego rozwoju techniki zachodzi konieczność ponownej oceny dotychczasowych funkcji latarni morskich oraz ich znaczenia, a także dostosowania ich do nowych uwarunkowań społeczno-kulturowych. Postępująca automatyzacja systemów nawigacyjnych powoduje, że tradycyjne funkcje latarni morskich tracą na znaczeniu, prowadząc na całym świecie do ich stopniowego wygaszania.

Latarnie morskie zlokalizowane na obszarze współczesnej Polski, ze względu na bogatą historię oraz specyfikę położenia geograficznego, charakteryzują się długą i zróżnicowaną tradycją funkcjonowania. Praca doktorska stanowi kompleksową analizę możliwości adaptacyjnych latarni morskich zlokalizowanych na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego, uwzględniając 19 obiektów, w tym także zespoły wyłączone z eksploatacji. Głównym celem badań było określenie potencjału przekształceń kompleksów latarni morskich w obiekty o nowych funkcjach użytkowych, przy jednoczesnym zachowaniu ich wartości kulturowych i historycznych; wpływając tym samym na zwiększenie atrakcyjności turystycznej i kulturowej nadmorskich miejscowości, dostosowując je do współczesnych realiów rynkowych i społecznych.

Zastosowane podejście badawcze miało charakter interdyscyplinarny i obejmowało analizy historyczne, urbanistyczne, architektoniczne, wnętrzarskie oraz funkcjonalne. Uwzględniono również strategie rozwoju przestrzennego terenów nadmorskich, badając miejsce i rolę latarni morskich w lokalnych politykach planistycznych. Aby uzyskać szerszą perspektywę przywołano liczne przykłady zagranicznych wież oraz towarzyszących im zespołów zabudowy. Celem było zbadanie, w jaki sposób inne kraje i kontynenty radzą sobie z problemem zmieniających się potrzeb społecznych oraz rozwoju systemów nawigacyjnych i technologii.

Wyniki badań podkreślają znaczenie latarni morskich jako nośników dziedzictwa materialnego i niematerialnego oraz wskazują na konieczność opracowania spójnych strategii modernizacji i ochrony, a także konieczność zwiększenia świadomości społecznej na temat obiektów. Autorka dowodzi, że skuteczna adaptacja wymaga ścisłej współpracy interdyscyplinarnej. Przeprowadzone analizy potwierdziły, że polskie latarnie morskie charakteryzują się dużym potencjałem adaptacyjnym, umożliwiającym zróżnicowanie funkcji. Wyniki badań autorki dowodzą, iż nawet obiekty o niewielkiej powierzchni mogą zostać skutecznie zaadaptowane.

9.2. Streszczenie w języku angielskim

As a result of ongoing social changes and dynamic technological development, it is necessary to reassess the existing functions of lighthouses and their significance, as well as to adapt them to new socio-cultural conditions. The ongoing automation of navigation systems means that the traditional functions of lighthouses are becoming less important, leading to their gradual phasing out worldwide.

Due to the rich history and unique geographical location of the Baltic Sea, lighthouses in what is now Poland have a long and varied tradition. This doctoral thesis is a comprehensive analysis of the adaptation possibilities of lighthouses located on the Polish coast of the Baltic Sea, taking into account 19 objects, including those that are no longer in operation. The main objective of the research was to determine the potential for transforming lighthouse complexes into facilities with new functional uses, while preserving their cultural and historical value, thereby increasing the tourist and cultural attractiveness of coastal towns and adapting them to contemporary market and social realities.

The research approach was interdisciplinary and included architectural, functional, historical, urban planning and interior design analyses. Spatial development strategies for coastal areas were also taken into account, examining the place and role of lighthouses in local planning policies. In order to gain a broader perspective, numerous examples of foreign towers and accompanying buildings were cited. The aim was to examine how other countries and continents are dealing with the problem of changing social needs and the development of navigation systems and technologies.

The results of the research emphasise the importance of lighthouses as carriers of tangible and intangible heritage and point to the need to develop coherent strategies for modernisation and protection, as well as the need to raise public awareness of these structures. The author argues that effective adaptation requires close interdisciplinary cooperation. The analyses confirmed that Polish lighthouses have great adaptive potential, allowing for a diversification of functions. The author's research results prove that even small-area structures can be effectively adapted.

10. Bibliografia

Książki i czasopisma naukowe

- 1) Alihodžić, R., Golovina, S. (2016). *Contribution to comprehending symbolism and meaning of architectural form*. MATEC Web of Conferences, 106, 01046. DOI: 10.1051/mateconf/201710601046.SPbWODCE-2016.
- 2) Baczyńska, R. (2011). *Polskie latarnie morskie i ich związek z gospodarką turystyczną*. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Gospodarki, Wydział Turystyki i Geografii.
- 3) Barelkowski, R. (2014). *Funkcja jako nośnik continuum w zabytku architektury*. Red. Szmygin, B. i Molski, P., [w:] *Wartość funkcji w obiektach zabytkowych*. Warszawa-Lublin: Politechnika Lubelska, Polski Komitet Narodowy ICOMOS. S. 57–66.
- 4) Başağaç, Ö., Altinöz G. B. (2018). *An Important Maritime Heritage: Lighthouses on the Aegean Coast of Turkey*. Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi. TÜBA-KED 17/2018. S. 141–158. DOI: 10.22520/tubaked.2018.17.008.
- 5) Bielecki, K., Czaplewski, K. (2004). *Szlakiem latarni morskich województwa zachodniopomorskiego*. Gdynia: Wydawnictwo Regon.
- 6) Bielecki, K., Czaplewski, K. (2002). *Szlakiem latarni morskich województwa pomorskiego, wyd. 1*. Gdynia: Wydawnictwo Regon.
- 7) Bielecki, K., Czaplewski, K. Warchhold, A. H. (1998). *Latarnie morskie na wybrzeżu polskim*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- 8) Bielecki, K., Ellwart J. (2019). *Latarnie morskie polskiego wybrzeża*. Gdynia: Regon.
- 9) Broadbent, G., Bunt, R., & Jencks, C. (1980). *Signs, symbols and architecture*. Chichester, England: J. Wiley & Sons.
- 10) Byrne, A. (2015). *The history of lighthouses*. The Australian Library Journal, 64 (3). S. 209-216. DOI: 1080/00049670.2015.1040367.
- 11) Ciritci, I. (2020). *Istanbul 19. Yüzyıl Konut Yapılarının Koruma Ve Yeniden Kullanım Kararları: Çemberlitaş-Emin Sinan Mahallesi*. Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 5(2). DOI: 10.26835/my.743893
- 12) Cole, E. (red.) (2002). *Architektura. Style i detale*. Warszawa: Arkady.
- 13) Czerner, M. (1986). *Latarnie morskie polskiego wybrzeża*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- 14) Chylińska, D. (2019). *Lighthouses as traditional coastal landscape heritage and the basis for lighthouse tourism development: the case of Poland*. Journal of Tourism and Cultural Change, 17(4), 403–423. DOI: 10.1080/14766825.2018.1502796.
- 15) Dyrz, Cz. (2021). *Bezpieczeństwo morskie a nawigacja*. Nautologia, (158). S. 12–16.
- 16) *Encyklopedia Geograficzna Świata: Europa* (1998). Kraków: Wydawnictwo OPRES.
- 17) Gerstmannowa, E. (2005). *Kierunki zmian w krajobrazie polskiego wybrzeża wynikające z rozwoju turystyki*. Gdynia: Turyzm.
- 18) Glasenapp, F. (1966). *Automatyczna latarnia morska Kikut*. Technika i Gospodarka Morska nr 3/1966.
- 19) Gomółka, M. (2021). *Geometryczne formy w krajobrazie – rola latarni morskich w tyczeniu lądowych szlaków turystycznych*. Space & FORM, (46). S. 101–114. DOI: 10.21005/pif.2021.46.C-04.
- 20) Grima, M. (2020). *The Tod Head lighthouse lantern: The conservation–restoration of a technical object that has been continuously modified over the years*. Architectus, 1(61). S9–16. DOI: 10.37190/arc200102.
- 21) Groat, L., & Wang, D. (2004). *Architectural research methods*. New York: John Wiley & Sons, 6(1). S. 51–53.
- 22) Gubańska, R., & Gubański, P. (2015). *Latarnie morskie w krajobrazie kulturowym polskiego wybrzeża*. Logistyka, (4), 10521–10530.
- 23) Hague, D. B., & Christie, R. (1975). *Lighthouses: Their architecture, history and archaeology*. Llandysul: Gomer Press.

- 24) Hełpa-Liszkowska, K. (2013). *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego*. Studia Oeconomica Posnaniensia, 1(1). S. 98–109.
- 25) Janowski, Z., & Janowski, M. (2009). *Problemy projektowe związane z adaptacją budynków zabytkowych na cele użyteczności publicznej*. Budownictwo. Czasopismo Techniczne, (9). S. 115–124. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej.
- 26) Jencks, C. (1987). *Ruch nowoczesny w architekturze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- 27) Jurdziński, M. (2003). *Podstawy nawigacji morskiej*. Gdynia: Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni.
- 28) Kakaroucha, P. (2021). *Revisiting Greek lighthouses: A new perspective in cultural tourism*. TIMS Acta, 15(1). S. 55–65.
- 29) Kamiński, K. (1999). *Gdzie latarnie morskie migocą*. Warszawa: Alma-Press.
- 30) Kolman R. (1998). *Poradnik dla doktorantów i habilitantów*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego sp. z o. o.
- 31) Komar, B., Pluszczewicz, A. (2023). *Nowe życie latarni morskiej Rozewie II – studium przypadku*. Builder Science, 5(27). S. 58–62. DOI: 10.5604/01.3001.0053.4089.
- 32) Komorowski, A. F., & Pietkiewicz, I. (2007). *Historia techniki nawigacyjnej. Gdańskie latarnie morskie 1482–2007*[w:] M. Bogacki, M. Franz, & Z. Pilarczyk (red.), *Kultura ludów Morza Bałtyckiego*. Tom 2: *Nowożytność i współczesność* (s. 157–165). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- 33) Leba, T. (1951). *Structural aspects of lighthouse design*. Coastal Engineering (26). S. 296–316.
- 34) Lerma, A., Bulteau, T., Lecacheux, S., Idier, D. (2015). *Spatial variability of extreme wave height along the Atlantic and channel French coast*. Ocean Engineering 97. S. 175–185. DOI: 10.1016/j.oceaneng.2015.01.015.
- 35) Lighthouse Digest (2003). *Canada: International Lighthouse Magazine*. September.
- 36) Łuszcz, P. (2021). *Sposób postrzegania dziedzictwa kulturowego*. Problems of Economics & Law, 15(1), 83–92. DOI: 10.24917/27199036.151.6.
- 37) Łysejko, A. (2006). *Stilo. 100-lecie Latarni Morskiej*. Gdynia: TPNMM.
- 38) Łysejko, A. (2007). *Historia latarni morskiej Hel*. Gdynia: TPNMM.
- 39) Łysejko, A. (2007). *Latarnia w Krynicy Morskiej*. Gdańsk: TPNMM.
- 40) Łysejko, A. (2008). *Latarnie Morskie w Rozewiu*. Gdańsk: TPNMM.
- 41) Łysejko, A. (2012). *Polskie latarnie morskie*. Wrocław: ZET.
- 42) Łysejko, A. (2016). *Ponowne narodziny latarni morskiej Rozewie II*. Gdynia: TPNMM.
- 43) Łysejko, A. (2019). *Polskie latarnie morskie na pocztówkach*. Gdańsk: TPNMM.
- 44) Nakajima, Y. (2013-2014). *Lighthouses in our Landscape. Lighthouse as a Symbol of Prince Edward Island*. MALA 2013-14. S.1–15.
- 45) Niezabitowska, E. (2014). *Metody i techniki badawcze w architekturze*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- 46) Nowack, I. M. (2012). *Heritage interpretation*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego.
- 47) Macias, G. (2021). *Światło na krańcach świata mały atlas latarni morskich*. Warszawa: Wielka Litera Sp. z o.o.
- 48) MacDonald, S. M. (2018). *Sentinels by the sea: keeping as an alternative tourism performance*. Taylor & Francis 38(1-2). S. 19-37. DOI: 10.1080/10462937.2018.1457172.
- 49) Magnani, E., Pistocchi, F. (2017). *The Role of Lighthouses in the Construction of Coastal Identities*. Almatourism 8(6): Via Francigena: the Long Way of Peace among the European Landscapes. S. 123–143. DOI: 10.6092/issn.2036-5195/6360.
- 50) Marczak, P. (2015). *Architektura latarni morskich wczoraj i dziś*. Logistyka, (4). S. 1741–1745.
- 51) Marek, A., & Olszak, I. J. (2017). *Geotourist assets of coastal zone between Władysławowo and Jastrzębia Góra*. Baltic Coast Zone: Journal of Ecology and Protection of the Coastline, 21. S. 73–90.
- 52) Mazur, E. (2012). *Latarnie morskie polskiego wybrzeża jako osobliwości turystyczno-krajoznawcze*. Szczecin: Przegląd Zachodniopomorski.
- 53) Mazur, E. (2010). *Latarnie morskie polskiego wybrzeża jako osobliwości turystyczno-krajoznawcze*. Szczecin: Przegląd zachodniopomorski Tom XXV (LIV), zeszyt 4 Rozprawy i Studia.

- 54) Mazurkiewicz B. (2006). *Morskie budowle hydrotechniczne. Zalecenia do projektowania i budowania*. Gdańsk: Fundacja Promocji Przemysłu Okrętowego i Gospodarki Morskiej. Z 1–Z 45.
- 55) Moira, P., Kakaroucha, P., Mylonopoulos, D. (2021). *Lighthouse Tourism: Suggestions for an Innovative and Sustainable Use of the Greek Traditional Lighthouses*. Polyxeni Moira's Lab, University of West Attica.
- 56) Moira, P., Kakaroucha, P., Mylonopoulos, D. (2024). „Lighthouse families” in Greece: their contribution to forming and preserving coastal cultural identities. Firenze University Press Best Practice in Scholarly Publishing. S. 448–458. DOI: 10.36253/979-12-215-0556-6.41.
- 57) Parzych, K. (2021). *The Polish Baltic coast as a tourist area in the light of tourism indicators*. Studia Periegetica 4(32). S. 71–87. DOI: 10.5604/01.3001.0014.6595.
- 58) Pielesz, M. (2011). *Latarnie morskie świata*. Bielsko-Biała: Dragon Sp. z o.o.
- 59) Pietkiewicz, I., Komorowski, A., Szulczewski, A. (2020). *Morskie drogowskazy Polskiego Wybrzeża*. Gdańsk: Fundacja Promocji Przemysłu Okrętowego i Gospodarki Morskiej. Na podstawie pracy doktorskiej autorstwa Iwony Pietkiewicz.
- 60) Pietkiewicz, I. (2011). *Ograniczenia i problemy eksploatacji latarni morskich jako obiektów turystycznych*. [W:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, & D. Matuszewska (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki* (8). S. 211–222. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- 61) Pietkiewicz, I. (2013). *Metoda rekonstrukcji niektórych wizerunków latarni morskich i latarniowców: Graficzna rekonstrukcja starych dokumentów*. Academica.
- 62) Pietkiewicz, I. (2007). *Ewolucja systemów świetlnych stosowanych w latarniach morskich*. Academica.
- 63) Pietkiewicz, I., Komorowski, A., Szulczewski, A. (2009). *Najstarsze latarnie morskie Zatoki Gdańskiej*. Gdańsk: Fundacja Promocji Przemysłu Okrętowego i Gospodarki Morskiej.
- 64) Pietkiewicz, I. (2009). *A mentoring of the smallest lighthouse of the Polish Coast*. Studia Martima, Uniwersytet Szczeciński.
- 65) Pietkiewicz, I. (2009). *Strażnicy światła – specyfika profesji latarnika*. Colloquium. Rocznik 1. Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej.
- 66) Pietkiewicz, I. (2008). *Gospodarka morska – a specyfika profesji latarnika*. Wolin: IV Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego.
- 67) Pluszczewicz-Fornal, A. (2025). *The complex cultural heritage of lighthouses – on the example of the objects Rozewie I and Rozewie II*. Architecture Civil Engineering Environment. 18 (3). S. 35–50. DOI: 10.2478/ACEE-2025-0030.
- 68) Praca zbiorowa (2000). *Latarnie morskie świata*. Warszawa: Wydawnictwo Muza.
- 70) Praca zbiorowa (1977). *Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich. Okręty i żegluga*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo – Techniczne.
- 71) Przyłęcki, M. (2006). *Dominanty w krajobrazie*. Architektura krajobrazu.
- 72) Rabiej, J. (2019). *Geneza i perspektywa relacji natury, architektury i kultury*, [w:] Jan Rabiej (red.), *Zagadnienia badawcze, projektowe i edukacyjne w architekturze*. Natura – architektura – kultura, tom 4, Wyd. Pol. Śl. Gliwice. S. 11–21.
- 73) Rajchowiak, M. (2001). *Darłowo latarnia morska*. Wrocław: Wydawnictwo ZET.
- 74) Rajchowiak, M. (2001). *Świnoujście latarnia morska*. Wrocław: Wydawnictwo ZET.
- 75) Rajchowiak, M. (1997). *Latarnie morskie wybrzeża zachodniego*. Szczecin: Arguss.
- 76) Ronowski, W. (2006). *Historia polskich latarni morskich i ich współczesna rola jako atrakcji turystycznych* [w:] St. Januszewski (red.), *Dziedzictwo morskie i rzeczne Polski*. Wrocław: Politechnika Wrocławska, Fundacja Otwartego Muzeum Techniki. S. 500–512.
- 77) Ronowski, W. (2001). *Od Aleksandrii do Rozewia*. Wrocław: ZET.
- 78) Rowlett, R. (2016). *Lighthouses of Lithuania*. The Lighthouse Directory. University of North Carolina.
- 79) Seppo, L. (2001). *Suomen majakat. Finnish lighthouses*. Helsinki: Gummerus Oy, Jyväskylä.
- 80) Šerić, N., Bagarić, L., Stojanović, A. J., Perišić, M., Pejić, J. (2023). *Repositioning of Lighthouse Tourism by Expanding Offer Content*. TOMS 12(2). DOI: 10.7225/toms.v12.n02.020.
- 81) Skrzypek, K. (1949). *Latarnia morska na Rozewiu*. Poznań: Wydawnictwo Zachodnie i Morskie.

- 82) Sokołowski, Z. (2006). *Latarnie Morskie, zarys dziejów i tradycje*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego -Współczesne Rynki Frachtowe.
- 83) Stovanovic, A. J., Seric, N. Perisic, M. (2019). *Marketing management of the lighthouse heritage in the function of strengthening the national identity on the global tourism market: stone lights (Croatia) and the art of the lighthouses (Montenegro)*. Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo (19). S. 83–98. DOI: 10.7251/ZREFIS1919083].
- 84) Szczepanik, P. (2008). *Latarnie morskie polskiego wybrzeża*. Kołobrzeg: Wydawnictwo Kamera.
- 85) Szubryt, A. (2022). *Redukcja funkcji i formy w obiekcie architektonicznym na przykładzie latarni morskiej. Space & FORM, (51)*. Szczecin: Wydawnictwo: ZUT. S. 103–132. DOI: 10.21005/pit.2022.51.B-05
- 86) Szubryt, A. (2023). *Kształtowanie obiektów infrastruktury technicznej na obszarach nadbrzeżnych w Polsce*. Wydział Architektury, Zachodniopomorski Uniwersytety Technologiczny w Szczecinie.
- 87) Szmygin, B. (red.). (2009). *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*. Warszawa–Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków, Politechnika Lubelska.
- 88) Talbot, F. A. (1913). *Lightships and lighthouses*. Wielka Brytania: Conquests of Science.
- 89) Thunman, D. (2000). *Szwedzkie latarnie morskie: dokumentacja historii budynków dawnych latarni morskich zbudowanych w czasach Administracji Pilotażu*. Norrköping: Szwedzka Administracja Morska. S. 92–93.
- 90) Trethewey, K. R. (2019). *Ancient Lighthouses*.
- 91) Trethewey, K. R. (2019). *The Oldest Lighthouse*.
- 92) Trethewey, K. R. (2019). *Ancient Lighthouses - 5: The Pharos of Alexandria*.
- 93) Trethewey, K. R. (2019). *Ancient Lighthouses - 1: The Literature*.
- 94) Trethewey, K. R. (2019). *Ancient Lighthouses - 7: A Catalogue*
- 95) Trethewey, K. R. (2019). *What Is A Lighthouse? A Modern Definition*.
- 96) Selvakumaran, P., Basir M. A. (2022). *Lighthouse maintenance management mobile apps system*. Universiti Malaysia Terengganu Journal of Undergraduate Research.
- 97) Witwicki, M. (2007). *Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków*. Ochrona Zabytków, 1/2007. S. 77–98.
- 98) Yücel G. (2023). *Conservation and Reuse of Lighthouses: An Example of the Lighthouse*. Architectural Sciences and Cultural Heritage Historic Matter. Rozdział 5. S. 115–135.
- 99) Zieliński, J. (2012). *Metodologia pracy naukowej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JP.
- 100) Żorawski, J. (1962). *O budowie formy architektonicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Arkady.

Dokumenty strategiczne, raporty, akty prawne

- 101) Agencja Rozwoju Gdyni (2016). *Program Operacyjny w zakresie rozwoju przestrzennego i gospodarowania gruntami dla obszaru funkcjonalnego Nadmorski Obszar Usługowy NORDA 2020 z perspektywą 2050*. S. 15,16.
- 102) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie. (2019). *Strategie Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2020 Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „Siła w Grupie”*. Aktualizacja. S. 52, 54.
- 103) Gmina Choczewo (2023). *Strategia Rozwoju Gminy Choczewo na lata 2022–2030*.
- 104) Gmina Darłowo (2015). *Lokalna Strategia Rozwoju Gminy Darłowo na lata 2015–2025*.
- 105) Gmina Kołobrzeg (2020). *Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Kołobrzeg na lata 2016–2026*.
- 106) Gmina Krynica Morska (2015). *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Miasta Krynica Morska na lata 2015–2025*. S. 29.
- 107) Gmina Miasto Koszalin (2023). *Strategia Rozwoju Ponadlokalnego dla Koszalińsko-Kołobrzesko-Biłgorajskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2021–2030*.
- 108) Gmina Postomino (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Postomino na lata 2016–2025*. S. 62, 107, 110.
- 109) Gmina Postomino (2016). *Lokalny program rewitalizacji gminy Postomino na lata 2016–2025*. S. 66, 67, 69.

- 110) Gmina Smołdzino (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Smołdzino na lata 2016–2026*. S. 25, 28.
- 111) Gmina Ustka (2017). *Strategia Rozwoju Gminy Ustka na lata 2017–2027*.
- 112) Gmina Władysławowo (2021). *Strategia rozwoju gminy Władysławowo do roku 2030*. S. 17, 41, 46.
- 113) Gmina Wolin (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Wolin na lata 2016–2026*. S. 14.
- 114) Gmina Wolin (2018). *Lokalny program rewitalizacji Gminy Wolin na lata 2017–2023*. S. 81.
- 115) Główny Urząd Statystyczny (2024). *Mały rocznik statystyczny Polski 2024*. S. 18.
- 116) Gmina Wolin (2016). *Strategia Rozwoju Gminy Wolin na lata 2016–2026*. S. 14.
- 117) Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego (2020). *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom I. Uwarunkowania kształtowania polityki przestrzennej województwa*. Szczecin: Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego.
- 118) Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego (2020). *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego. Tom II. Cele i kierunki kształtowania polityki przestrzennej województwa*. Szczecin: Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego.
- 119) Minister Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej (2020). *Rozporządzenie z dnia 15 stycznia 2020 r. w sprawie zniesienia Urzędu Morskiego w Słupsku*. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 96.
- 120) Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 1501, obiekt: latarnia morska, woj. zachodniopomorskie.
- 121) Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 7484, obiekt: latarnia morska.
- 122) Powiat Gryficki (2017). *Program ochrony środowiska dla Powiatu Gryfickiego na lata 2017–2020 z perspektywą do 2024 roku*. S. 22.
- 123) Rada Miasta Helu (2021). *Program opieki nad zabytkami dla miasta Helu na lata 2021–2024*. S. 17, 20, 30, 42, 43, 44, 51, 63, 65, 66, 70.
- 124) Rada Miasta Krynica Morska (2012). *Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Krynica Morska na lata 2013–2016*.
- 125) Rada Miasta Świnoujście (2023). *Uchwała nr LXXVII/604/2023 z dnia 20 kwietnia 2023 r. w sprawie oświadczenia do Komendanta Głównego Straży Granicznej i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*.
- 126) Rada Powiatu Puckiego (2016). *Strategia rozwoju Ziemi Puckiej na lata 2016–2025*. S. 22.
- 127) Rada Powiatu w Koszalinie (2022). *Uchwała nr LX/379/22 z dnia 27 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Programu opieki nad zabytkami powiatu koszalińskiego na lata 2022–2025*.
- 128) Radkowska B., Łopaciński K. (2008). *Krajowy ruch turystyczny w województwie pomorskim raport z badań*. Warszawa: Instytut Turystyki sp. z o.o.
- 129) Rząd Królestwa Szwecji. (2017). *Decyzja z dnia 7 grudnia 2017 r. Zabytkowy budynek stacji pilotowej Helsingborg, Hamnpaviljongen 5, gmina Helsingborg, okręg Skåne (nr Ku2015/02834/KL)*. Sztokholm: Ministerstwo Kultury, Urzędy Państwowe.
- 130) Spis latarni i sygnałów nawigacyjnych (2004). Gdynia: BHMW. T 1–3.
- 131) UNESCO (1972). *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego*, art. 1. Przyjęta przez Konferencję Generalną UNESCO dnia 16 listopada 1972 r.
- 132) Urząd Gminy w Mielnie (2014). *Strategia Rozwoju Gminy Mielno na lata 2014–2022*. S. 10, 33, 81.
- 133) Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego Departament Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego (2021). *Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030*.
- 134) Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego Departament Rozwoju Regionalnego i Przestrzennego (2021). *Projekt Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie gospodarki, rynku pracy, oferty turystycznej i czasu wolnego*.
- 135) Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego (2019). *Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2030*. Szczecin.
- 136) Urząd Miejski w Gdańsku (2014). *Gdańsk 2030 Plus Strategia Rozwoju Miasta*.
- 137) Urząd Miasta Krynica Morska, Wydział Budownictwa. (2022). Karta Gminnej Ewidencji Zabytków.

- 138) Urząd Miasta Krynica Morska. Karta Gminnej Ewidencji Zabytków nr 77, Krynica Morska.
- 139) Urząd Miasta Świnoujście (2019). *Strategia Rozwoju Turystyki dla Miasta Świnoujście na lata 2019-2029 część diagnostyczna do konsultacji społecznych*.
- 140) Wanagos M. (2004). *Program rozwoju produktów turystycznych województwa pomorskiego*. Gdańsk: Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego.
- 141) Wojewoda Zachodniopomorski. (2023). *Rozporządzenie nr 8/2023 z dnia 12 kwietnia 2023 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w Świnoujściu*.
- 142) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 193, obiekt: latarnia morska Stilo.
- 143) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 4718, obiekt: latarnia morska.
- 144) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa, woj. pomorskie nr 5087, obiekt: Zakład Balneologiczny.
- 145) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 6385, obiekt: latarnia morska.
- 146) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 916, obiekt: Zespół latarni morskiej w Helu.
- 147) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku. (2022). *Rejestr zabytków nieruchomości A – stan na dzień 25.07.2022* Źródło: view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ochronazabytkow.gda.pl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2022%2F07%2Frejestr-zabytk%C3%B3w-nieruchomych-A-stan-na-dzie%25%84-25.07.2022.xls. Dostęp 29.07.2022
- 148) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 1241, obiekt: latarnia morska.
- 149) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 3923, obiekt: latarnia morska.
- 150) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 5016, obiekt: latarnia morska.
- 151) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie. Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 5862, obiekt: latarnia morska z kompleksem zabudowań.
- 152) Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie (1997). Karta Ewidencji Zabytków Architektury i Budownictwa nr 7078, wpis A-1346, obiekt: latarnia morska z kompleksem zabudowań, zespół latarni morskiej w Świnoujściu.
- 153) Zespół ds. przygotowania gminnego programu rewitalizacji (2018). *Gminny Program Rewitalizacji dla Miasta Kołobrzeg na lata 2018-2028*.
- 154) Zespół projektowy PART SA (2007). *Koncepcja rozwoju produktów 4 szlaków turystyki kulturowej*. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A.

Netografia

- 155) Adnams Southwold. *Lighthouse Tour*. Źródło: adnams.co.uk/products/lighthouse-tour. Dostęp dnia 22.12.2023.
- 156) Advisor Travel. *Wieża Herkulesa*. Źródło: <https://pl.advisor.travel/poi/Wieza-Herkulesa-7261>. Dostęp dnia: 12.06.2025.
- 157) Arcari Cimini Architettura. *Project 17: Faro*. Źródło: www.arcariciminiarchitettura.com/project-17-faro. Dostęp dnia 09.01.2024.
- 158) Art and Cake LA (2017). *The Desert Lighthouse: A Mojave dream come true*. artandcakela.com/2017/09/22/the-desert-lighthouse-a-mojave-dream-come-true. Dostęp dnia 01.11.2023.
- 159) Airbnb (2025). *Sitka Lighthouse, Private Luxury na Alasce*. Źródło: www.airbnb.pl/rooms/41713129?_set_bev_on_new_domain=1701965846_NjU2NjY4ZjZjZGVl&source_impresion_id=p3_1701965971_W7Pq%2BUqpP5gewoG. Dostęp dnia: 07.12.2023.
- 160) Alnes fyr og opplevelsessenter. Źródło: www.alnesfyr.no. Dostęp dnia 23.12.2023.

- 161) Artesania y Museos de Fuerteventura. *Buscador de artesanos*. Źródło: www.artesianiaymuseosdefuerteventura.org/contenido/faro-de-la-punta-de-jandia-2. Dostęp dnia 22.12.2023.
- 162) Bebyggelseregistret Riksantikvarieämbetet. Źródło: www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/byggnad/visaLagskydd.raa?byggnadId=21400000699921&page=lagskydd. Dostęp dnia: 21.10.2024.
- 163) Bengtskär Lighthouse. *Home – Bengtskär*. Źródło: www.bengtskar.fi/en/home. Dostęp dnia: 26.11.2024.
- 164) BillBerry. *Lighthouses on the Baltic Sea*. Źródło: billberry-apartments.pl/en/blog/lighthouses-on-the-baltic. Dostęp dnia: 13.06.2025.
- 165) Boldera (2024). *The Problem with Facadism in Toronto*. Źródło: boldera.ca/the-problem-with-facadism-in-toronto. Dostęp dnia: 29.11.2024.
- 166) Book Lighthouse. Źródło: www.booklighthouse.com. Dostęp dnia: 18.05.2025, 05.06.2025.
- 167) Buisness Insider (2025). *65-latka zamieszkała w opuszczonej latarni morskiej*. Źródło: businessinsider.com.pl/nieruchomosci/zamieszkala-w-opuszczonej-latarni-morskiej-tak-ja-urza-dzila/bem67jv. Dostęp dnia: 07.12.2023.
- 168) Centrum Innowacji Gospodarczej. *Poradnik przedsiębiorcy – Łotwa*. Źródło: [Poradnik przedsiębiorcy – Łotwa, cig.wzp.pl/sites/default/files/poradnik_przedsiębiorcy_-_lotwa.pdf](http://Poradnik%20przedsiębiorcy%20-%20Łotwa.pdf). Dostęp dnia: 12.12.2024.
- 169) Desert Lighthouse. Źródło: www.desertlighthouse.org/images. Dostęp dnia: 10.06.2025.
- 170) Designboom (2021). *Fluorescent corals wrap St Tropez's lighthouse to raise awareness of fragile ocean ecosystems*. Źródło: www.designboom.com/art/miguel-chevalier-fluorescent-corals-st-tropez-lighthouse-06-24-2021. Dostęp dnia 21.12.2023.
- 171) Elsby M., Elsby L. (2022). *Svenska fyrplatser: Ölands Södra Udde*. Broszura informacyjna latarni morskiej. Źródło: fyr.org/assets/pdf/besokslogg.pdf. Dostęp dnia: 08.05.2025.
- 172) Europa-Park. *Hotel 4 Superior Bell Rock*. Źródło: www.europapark.de/en/accommodation/hotel-4-star-superior-bell-rock. Dostęp dnia 05.01.2024.
- 173) Dueodde Fyr. *Bornholm*. Źródło: www.bornholm-ferien.de/leuchttuerme-bornholm.php#dueodde_fyr. Dostęp dnia: 14.10.2024.
- 174) Dziennik Bałtycki (2024). *Minęło 50 lat od uruchomienia Portu Północnego. Wydarcie Morzu Bałtyckiemu Portu Północnego było ogromnym wyzwaniem*. Źródło: dziennikbałtycki.pl/minelo-50-lat-od-uruchomienia-portu-polnocnego-wydarcie-morzu-baltyckiemu-portu-polnocnego-bylo-ogromnym-wyzwaniem/ar/c3-18929073#google_vignette. Dostęp dnia: 13.06.2025.
- 175) Expedia. *Carranza Lighthouse Tours*. Źródło: www.expedia.com/Carranza-Lighthouse-Malecon.d6322569.Vacation-Attraction. Dostęp dnia 23.12.2023.
- 176) Fehmarn Tourismus. *Leuchtturm Flügge*. Źródło: www.fehmarn.de/poi/leuchtturm-fluegge. Dostęp dnia: 28.10.2024.
- 177) Förderverein Leuchtturm Bülk. *Leuchtturm Bülk*. Źródło: www.leuchtturm-fluegge.de/be-sichtigungen/kaffeegarten. Dostęp dnia: 28.10.2024.
- 178) Föreningen Sveriges Fyrskapp. *Ölands Södra Udde*. Źródło: fyr.org/wiki/index.php/%C3%96lands_S%C3%B6dra_Udde. Dostęp dnia: 26.10.2024.
- 179) Flatflesa Fyr. *Flatflesa Fyr -en helt egen øy midt i havet*. Źródło: flatflesafyr.no. Dostęp dnia: 21.12.2023.
- 180) Four Seasons Hotels and Resorts. *Lighthouse Lounge – Seychelles Desroches Island*. Źródło: www.fourseasons.com/seychellesdesroches/dining/lounges/lighthouse-lounge. Dostęp dnia 08.01.2024.
- 181) Folkestone Harbour Arm. *The Lighthouse Champagne Bar*. Źródło: folkestoneharbourarm.co.uk/outlets/the-lighthouse-champagne-bar. Dostęp dnia 06.01.2024.
- 182) Geoportal. *Mapa – GPO*. Źródło: mapy.geoportal.gov.pl/imap/lmgp_2.html?gpmmap=gpo. Dostęp dnia 18.05.2024.
- 183) Guinness World Records. *Most lighthouses in a country*. Źródło: www.guinnessworldrecords.com/world-records/718046-most-lighthouses-country. Dostęp dnia: 11.10.2024.
- 184) Hammeren Fyr. Źródło: hammerfyr.dk. Dostęp dnia: 14.10.2024.

- 185) Haradskärs Fyrplats. *Haradskärs fyr*. Źródło: haradskarsfyrplats.se/haradskars-fyr. Dostęp dnia: 25.10.2024.
- 186) Haradskärs Fyrplats. *Haradskärs fyr*. Źródło: haradskarsfyrplats.se/haradskars-fyr. Dostęp dnia 18.10.2024.
- 187) Helkamp. *Domek Latarnika – pokoje gošcinne*. Źródło: helkamp.com/domek-latarnika-pokoje-goscinne/?avia-element-paging=2. Dostęp dnia 09.02.2024.
- 188) Hiiumaa Tourist Info. *Kopu Lighthouse*. Źródło: hiiumaa.ee/en/object/kopu-lighthouse. Dostęp dnia 14.11.2024.
- 189) History of Suomenlinna. Źródło: fmedia.fi/suomenlinna/history_of_buildings.html. Dostęp dnia 21.11.2023.
- 190) Hook Lighthouse. Źródło: hookheritage.ie. Dostęp dnia 22.12.2023
- 191) Hotel Brosundet. *Molja Lighthouse*. Źródło: www.brosundet.no/en/rooms--suites/molja-lighthouse. Dostęp dnia: 21.12.2023.
- 192) IALA-AISM. *Heritage lighthouse network*. International Association of Marine Aids to Navigation and Lighthouse Authorities. Źródło: heritage.iala-aism.org. Dostęp dnia 26.10.2023.
- 193) Keri Lighthouse. *Keri tuletorn*. Źródło: ker.ee/pages/keri-tuletorn. Dostęp dnia: 14.11.2024.
- 194) Keri Lighthouse. *Keri tuletorn*. Źródło: ker.ee/blogs/keri-blogi/ulevaade-keri-tuletorni-renoveerimistoodest-2021-sugis. Dostęp dnia: 14.11.2024.
- 195) Keri Lighthouse (2021). *Ülevaade Keri tuletorni renoveerimistödest 2021 sügis*. Źródło: visitestonia.com/en/sorve-lighthous. Dostęp dnia: 14.11.2024.
- 196) Kylmäpihlaja Lighthouse Hotel. *Kylmäpihlaja – Lighthouse hotel and restaurant*. Źródło: www.kylmapihlaja.com/english.php. Dostęp dnia: 26.11.2024
- 197) Långe Jan – Ölands södra udde. Źródło: langejan.se. Dostęp dnia: 26.10.2024.
- 198) Latarnie.com.pl. *Opuszczone latarnie morskie*. Źródło: latarnie.com.pl/index.php/opuszczone-latarnie-morskie. Dostęp dnia 09.06.2023.
- 199) Latarnie.com.pl. *Zasadnicze kierunki w architekturze latarni morskich*. Źródło: latarnie.com.pl/index.php/zasadnicze-kierunki-w-architekturze-latarn-morskich/. Dostęp: 10.06.2023.
- 200) Latarnie.com.pl. *Zasadnicze kierunki w architekturze latarni morskich*. Źródło: www.bryla.pl/tak-będzie-wygladac-latarnia-morska-w-kompleksie-polskiej-stacji-antarktycznej-im-henryka-arctowskiego. Dostęp dnia 11.06.2023.
- 201) Latarnie.com.pl. *Latarnie morskie jako istotny element morskich tradycji*. Źródło: latarnie.com.pl/index.php/latarnie-morskie-jako-istotny-element-morskich-tradycji/. Dostęp dnia 11.06.2023.
- 202) Latarnie.com.pl. *Najbliższe zagraniczne latarnie morskie*. Źródło: latarnie.com.pl/index.php/najblizsze-zagraniczne-latarnie-morskie/. Dostęp dnia 11.06.2023.
- 203) Latarnia Gdańska. *Historia latarni morskiej – drugie życie*. Źródło: www.latarnia.gda.pl/historia-latarni-morskiej/#drugiezycie. Dostęp dnia 30.11.2023.
- 204) Latarnie.com.pl. *Droga do latarni morskiej w Świnoujściu zamknięta*. Źródło: latarnie.com.pl/droga-do-latarni-morskiej-w-swinoujsciu-zamkniete. Dostęp dnia 30.01.2025.
- 205) Latarnie.com.pl. *Świnoujście – aktualności*. Źródło: latarnie.com.pl/6854. Dostęp: 30.01.2025.
- 206) Latarnia Gdańska. *Kula czasu*. Źródło: www.latarnia.gda.pl/kula-czasu. Dostęp dnia 20.11.2023.
- 207) Latarnia Morska Sopot. Źródło: www.latarniamorskaspot.pl. Dostęp dnia 26.01.2024.
- 208) Leuchtturm Travemünde. Źródło: www.leuchtturm-travemuende.de/en. Dostęp dnia: 27.10.2024.
- 209) Leuchtturm Flügge. *Fragen über Fragen*. Źródło: www.leuchtturm-fluegge.de/besichtigungen /fragen-ueber-fragen. Dostęp dnia: 28.10.2024.
- 210) Lighthouse (PHL). *International Dictionary of Marine Aids to Navigation*. Źródło: www.iala.int/wiki/dictionary/index.php/Lighthouse_(PHL). Dostęp dnia: 12.08.2025.
- 211) Lighthouses South Africa. Źródło: www.lighthoussouthafrica.com/western-cape.html. Dostęp dnia 07.12.2023.
- 212) Miasto Kołobrzeg. *Fort Ujście*. Źródło: kolobrzeg.eu/251-kolobrzeg-fort-ujscie. Dostęp dnia 03.05.2024.

- 213) MiastoKołobrzeg.pl (2024). *Latarnia morska odzyska swój blask już za 280 dni [wideo]*. Źródło: miastokolobrzeg.pl/wiadomosci/31625-latarnia-morska-odzyska-swoj-blask-juz-za-280-dni-wideo.html. Dostęp dnia: 03.05.2024.
- 214) Miasto Świnoujście. *Wprowadzenie strefy ochronnej wokół terminalu LNG w Świnoujściu*. Źródło: www.swinoujście.pl/pl/artykul/126/18879/wprowadzenie-strefy-ochronnej-wokol-terminalu-lng-w-swinoujsciu. Dostęp dnia 28.01.2025.
- 215) Ministerstwo Edukacji i Nauki RP. *Środowisko przyrodnicze i gospodarka Federacji Rosyjskiej*. Źródło: www.leuchtturm-buelk.de/index.html. Dostęp dnia: 29.10.2024.
- 216) Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator ekonomiczny – Dania*. Źródło: www.gov.pl/web/dania/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.
- 217) Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator Ekonomiczny – Estonia*. Źródło: www.gov.pl/web/estonia/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.
- 218) Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. *Informator Ekonomiczny – Litwa*. Źródło: www.gov.pl/web/litwa/informator-ekonomiczny. Dostęp dnia: 12.10.2024.
- 219) Montauk Historical Society. Źródło: montaukhistoricalsociety.org. Dostęp dnia 22.12.2023.
- 220) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska w Świnoujściu*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/swinoujście-latarnia-morska. Dostęp dnia: 23.07.2022.
- 221) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Kikut*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/latarnia-morska-871330. Dostęp dnia: 24.07.2022.
- 222) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Niechorze*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/latarnia-morska-z-komple-870512. Dostęp dnia: 28.07.2022.
- 223) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Kołobrzeg*. Źródło: zabytki.kolobrzeg.eu/baza-zabytkow/item/10-budynki-uzytecznoscipublicznej/260-morska-10-fort-ujście. Dostęp dnia: 29.07.2022.
- 224) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Gąski*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/gaski-latarnia-morska. Dostęp dnia: 23.08.2022.
- 225) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Darłowo*. Źródło: [zabytek.pl/pl/obiekty/darlowo-latarnia-morska-\(z-budynkiem-pilotow\)](http://zabytek.pl/pl/obiekty/darlowo-latarnia-morska-(z-budynkiem-pilotow)). Dostęp dnia: 23.08.2022.
- 226) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Jarosławiec*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/g-239806. Dostęp dnia: 23.08.2022.
- 227) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Ustka*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/ustka-latarnia-morska-ustka. Dostęp dnia: 30.08.2022.
- 228) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Czołpino*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/czolzpino-latarnia-morska. Dostęp dnia: 30.08.2022.
- 229) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Stilo*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/g-265012. Dostęp dnia: 05.09.2022.
- 230) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Rozewie*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/rozewie-latarnia-morska. Dostęp dnia: 06.09.2022.
- 231) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska Hel*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/hel-zespol-latarni-morskiej. Dostęp dnia: 06.09.2022.
- 232) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Zakład Balneologii*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/sopot-zaklad-kapielowy. Dostęp dnia: 15.09.2022.
- 233) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska tzw. wieża pilotów*. Źródło: [zabytek.pl/pl/obiekty/gdansk-latarnia-morska-\(wieza-pilotow\)](http://zabytek.pl/pl/obiekty/gdansk-latarnia-morska-(wieza-pilotow)). Dostęp dnia: 16.09.2022.
- 234) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/g-218158. Dostęp dnia: 17.09.2022.
- 235) Narodowy Instytut Dziedzictwa. *Latarnia morska*. Źródło: zabytek.pl/pl/obiekty/latarnia-morska-869346. Dostęp dnia: 20.09.2022.
- 236) National Geographic Polska (2023). *Podobno miała aż 180 m wysokości. Dziś latarnia morska na Faros spoczywa na dnie morza*. Źródło: www.national-geographic.pl/historia/latarnia-morska-na-faros-jeden-z-siedmiu-cudow-swiata-starozytnego. Dostęp dnia 09.06.2025.

- 237) National Geographic Polska (2016). *W Grecji odbudują kolosa*. Źródło: www.national-geographic.pl/nauka/w-grecji-odbuduja-kolosa, dostęp dnia 09.06.2025.
- 238) National Park Service U.S. Department of the Interior. *National Historic Lighthouse Preservation Act*. Źródło: www.nps.gov/maritime/nhlpa/intro.htm. Dostęp dnia: 19.12.2023.
- 239) National Trust. *South Foreland Lighthouse*. Źródło: www.nationaltrust.org.uk/visit/kent/south-foreland-lighthouse. Dostęp dnia 06.01.2024.
- 240) Naturum Ottenby. Źródło: naturumottenby.se. Dostęp dnia: 27.10.2024.
- 241) Neringos muziejai. *Nidos švyturys*. Źródło: www.neringosmuziejai.lt/en/nidos-svyturys. Dostęp dnia 25.11.2024.
- 242) Neringos muziejai. *Neringa Museums – homepage*. Źródło: www.neringosmuziejai.lt/en. Dostęp dnia 25.10.2024.
- 243) NGO Estonian Lighthouse Society (2008). *Development plan for lighthouse tourism in Finland and Estonia 2008 – 2013*. Źródło: www.etts.ee/en/events/projects/tuleornide-arengukava. Dostęp dnia: 05.06.2025.
- 244) Norsk Fyrforening. *Henningsvær fyrstasjon*. Źródło: fyr.no/fyr/henningsvaer-fyrstasjon. Dostęp dnia 19.12.2023.
- 245) Norsk Fyrforening. *Nyheter fra Norsk Fyrforening*. Źródło: fyr.no. Dostęp dnia 21.12.2023.
- 246) Öland.se. *Långe Erik – Lighthouse*. Źródło: www.oland.se/en/lighthouse-lange-erik. Dostęp dnia: 21.10.2024.
- 247) Podróże Gazeta (2022). *Latarnie morskie w Europie: budowle, które przyciągają tłumy turystów*. Źródło: <https://podroze.gazeta.pl/podroze/7,182657,28575419,latarnie-morskie-w-europie-budowle-ktore-przyciagaja-tlumy.html>. Dostęp dnia: 12.06.2025.
- 248) Pofortam.ru. *СамыйстарыймаякРоссии*. Źródło: pofortam.ru/samiy-stariy-majak. Dostęp dnia: 02.11.2024.
- 249) Pofortam.ru. *МаякТолбухин*. Źródło: pofortam.ru/tolbuhin-majak. Dostęp dnia: 02.11.2024.
- 250) Port of Ventspils. *Bākas – Brīvosta sabiedrībai*. Źródło: www.portofventspils.lv/lv/brivosta-sabiedriba/bakas. Dostęp dnia: 25.11.2024.
- 251) Port of Ventspils. *Bākas – Brīvosta sabiedrībai*. Źródło: www.portofventspils.lv/lv/brivosta-sabiedriba/bakas. Dostęp dnia: 04.10.2024.
- 252) Pokoje gościnne u latarników. Źródło: ulatarnikow.gohel.pl. Dostęp dnia 09.02.2024.
- 253) PWN, Internetowa Encyklopedia PWN. *Morze Bałtyckie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Źródło: encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/morze%20ba%20C5%82tyckie;1.html. Dostęp dnia 04.10.2024.
- 254) Retkipaikka. Źródło: retkipaikka.fi/tarinoiden-ja-tunnelmien-uto. Dostęp dnia: 26.11.2024.
- 255) Rosala Viking Centre. *Bengtskär Hotel for groups*. Źródło: rosala.johku.com/en_US/destinations/bengtskar-lighthouse/bengtskar-hotel-for-groups. Dostęp dnia: 26.11.2024.
- 256) Rowlett, R. *The Lighthouse Directory*. University of North Carolina. www.ibiblio.org/lighthouse/index.htm. Dostęp dnia: 11.10.2024.
- 257) Russ Rowlett. *Lighthouses of Lithuania*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/ltu.htm. Dostęp dnia: 25.10.2024.
- 258) Russ Rowlett. *The Lighthouse Directory*. Źródło: zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-federacji-rosyjskiej/DKCiulPbV. Dostęp dnia: 12.10.2024.
- 259) Russ Rowlett. *The Lighthouse Directory*. Źródło: www.unc.edu/~rowlett/lighthouse/index.htm. Dostęp dnia: 24.10.2024.
- 260) Russ Rowlett. *Lighthouses of Latvia*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/lva.htm. Dostęp dnia: 25.11.2024.
- 261) Рząd Federacji Rosyjskiej. *Portal aktów prawnych Federacji Rosyjskiej*. Źródło: pravo.gov.ru. Dostęp dnia: 13.10.2024.
- 262) Sandhammarens Fyrplats. Źródło: sandhammarensfyrplats.nu. Dostęp dnia 21.10.2024.
- 263) Sandhammarens Fyrplats. *Fyrvaktarbostäderna*. Źródło: sandhammarensfyrplats.nu/kring-sandhammaren/#fyrvaktarbostaderna. Dostęp dnia 21.10.2024.
- 264) Santander Port Authority Muelles de Maliaño. *Faro Cabo Mayor Art Center*. Źródło: www.puertosan-tander.es/en/faro-de-cabo-mayor. Dostęp dnia 21.12.2023.

- 265) Skagen Fuglestation. Źródło: www.skagenfuglestation.dk. Dostęp dnia: 07.12.2023.
- 266) Słowiński Park Narodowy. *Ekspozycja*. Źródło: www.poisslowinski.pl/bez-kategorii/ekspozycja. Dostęp dnia 26.03.2024.
- 267) Sörve Visitors Centre. *Sörve tuletorn*. Źródło: www.sorvekeskus.ee/about. Dostęp dnia: 15.11.2024.
- 268) Söderskär Lighthouse. *Official website of Söderskär Lighthouse*. Źródło: www.soderskar.fi. Dostęp dnia: 24.11.2024.
- 269) Söderskär Lighthouse. *History and visiting information*. Źródło: www.soderskar.fi/12. Dostęp dnia: 24.11.2024.
- 270) Spotting History. *Kopu Lighthouse*. Źródło: www.spottinghistory.com/view/455/kopu-lighthouse. Dostęp dnia 24.10.2024.
- 271) St. Augustine Lighthouse. Źródło: www.staugustinelighthouse.org. Dostęp dnia 23.12.2023.
- 272) Stevns Lighthouse. Źródło: www.southzealand-mon.com/holiday/plan-your-trip/stevns-lighthouse-gdk1058598. Dostęp dnia 15.10.2024.
- 273) Stevns Kommune. *Friluftsliv på Stevns*. Źródło: stevns.dk/oplevel-stevns/friluftsliv-paa-stevns. Dostęp dnia 16.10.2024.
- 274) Stowarzyszenie Lighthouse Preservation Society. Źródło: lighthousepreservation.org. Dostęp dnia 04.01.2024.
- 275) Svenska Turistföreningen. *STF Berguddens Fyrvaktarbostäder*. Źródło: www.swedishtouristassociation.com/facilities/stf-berguddens-fyrvaktarbostader. Dostęp dnia: 07.12.2023.
- 276) Svanekefyr.dk. *Svaneke Fyr*. Źródło: www.svanekefyr.dk. Dostęp dnia: 13.10.2024.
- 277) Sztorm Grupa. Źródło: www.sztormgrupa.pl. Dostęp dnia 04.01.2022.
- 278) The Lighthouse Directory (2007). *Lighthouses of Israel*. Źródło: www.ibiblio.org/lighthouse/isr.htm. Dostęp dnia 08.01.2024.
- 279) The Corporation of Trinity House (2016). *Skerries Lighthouse*. Źródło: www.trinityhouse.co.uk/lighthouses-and-lightvessels/skerries-lighthouse. Dostęp dnia 19.12.2023.
- 280) The Corporation of Trinity House (2016). *Lighthouse visitor centres*. Źródło: www.trinityhouse.co.uk/lighthouse-visitor-centres. Dostęp dnia 19.12.2023.
- 281) The Corporation of Trinity House (2016). Źródło: www.trinityhouse.co.uk. Dostęp dnia 22.12.2023.
- 282) The Royal Society for the Protection of Birds (RSPB). Registered charity: England and Wales no. 207076, Scotland no. SC037654. *Wales: How we help Welsh wildlife & habitats*. Źródło: www.rspb.org.uk/wales. Dostęp dnia 22.12.2023.
- 283) The Lighthouse Preservation Society. *Keepers of the Light*. Źródło: lighthousepreservation.org. Dostęp dnia 04.01.2023.
- 284) Towarzystwo Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego. Źródło: www.tpnmm.pl. Dostęp dnia 03-25.01.2022, 15-29.09.2023.
- 285) Towarzystwo Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego (2005). *O ruchu turystycznym w Latarniach Morskich*. Źródło: tpnmm.pl/2005/11/20/o-ruchu-turystycznym-w-latarniach-morskich. Dostęp dnia: 30.05.2025.
- 286) Towarzystwo Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego (2025). *Ilość przyznanych odznak*. Źródło: tpnmm.pl/ilosc-przyznanych-odznak. Dostęp dnia: 30.05.2025.
- 287) Travemünde Tourismus. *Old Lighthouse*. Źródło: www.visit-travemuende.com/poi/old-lighthouse. Dostęp dnia: 27.10.2024.
- 288) Tripadvisor. *Stevns Fyrcenter – Store Heddinge*. Źródło: www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g2556108-d3544403-Reviews-Stevns_Fyrcenter-Store_Heddinge_Stevns_Municipality_South_Zealand_Zealand.html. Dostęp dnia: 20.10.2024.
- 289) TVN24 (2024). *Kołobrzeg: Latarnia odzyska swój blask. Renowacja wyniesie prawie sześć milionów złotych*. Źródło: tvn24.pl/szczecin/kolobrzeg-latarnia-odzyska-swoj-blask-renowacja-wyniesie-prawie-szesc-milionow-zlotych-st7432335. Dostęp dnia: 03.05.2024.
- 290) UCR Arts. *Desert Lighthouse [Exhibition]*. Źródło: web.archive.org/web/20210423170226/https://ucrarts.ucr.edu/Exhibition/Desert. Dostęp dnia 02.11.2023.

- 291) UCR Arts (2014). *Desert Lighthouse Ultimatum. The Second Installation in Daniel Hawkins' Desert Lighthouse Trilogy*. Źródło: web.archive.org/web/20210423170226/https://ucrarts.ucr.edu/Exhibition/Desert. Dostęp dnia 02.11.2023.
- 292) Urząd Morski w Gdyni. *Latarnie morskie – kontakt*. Źródło: www.umgdy.gov.pl/kontakt/latarnie-morskie/. Dostęp dnia 23.11.2023.
- 293) Urząd Miasta Helu. *Prawo miejscowe*. Źródło: www.prawomiejscowe.pl/UrządMiastaHelu/tab-Browser/mainPage. Dostęp dnia: 29.09.2022.
- 294) Urząd Morski w Gdyni. Źródło: www.umgdy.gov.pl. Dostęp dnia 06.01.2022.
- 295) U.S. General Services Administration. *National Historic Lighthouse Preservation Act*. Źródło: www.gsa.gov/about-us/gsa-regions/region-1-new-england/products-and-services/national-lighthouse-preservation-act-nhlpa. Dostęp dnia: 19.12.2023.
- 296) Ventas Balss (2019). *Bāka pilda vairākas funkcijas*. Źródło: www.ventasbalss.lv/zinas/brivosta/30617-baka-pilda-vairakas-funkcijas. Dostęp dnia: 25.11.2024.
- 297) VICE. *Meet the artist building a lighthouse in the desert*. www.vice.com/en/article/53wde3/meet-the-artist-building-a-lighthouse-in-the-desert. Dostęp dnia 01.11.2023.
- 298) Visit Estonia. *Sõrve Lighthouse*. Źródło: www.sorvekeskus.ee/tuletorn?mcm_lang=en. Dostęp dnia: 14.11.2024.
- 299) Visit Finland. *Easy access lighthouses in the Finnish archipelago*. Źródło: www.visitfinland.com/en/articles/easy-access-lighthouses-finnish-archipelago. Dostęp dnia: 26.10.2024.
- 300) Visit Finland. *Söderskär Lighthouse*. Źródło: www.visitfinland.com/en/product/4c3obd79-61b3-4194-b28a-796c518f72d6/soderskar-lighthouse. Dostęp dnia: 11.10.2024.
- 301) Visit Pargas Parainen. *Utö, an island in the Finnish archipelago*. Źródło: visitparainen.fi/en/uto. Dostęp dnia: 26.11.2024.
- 302) Visit Talsi. *Mērsraga bāka*. Źródło: visittalsi.com/kurp-doties/bakas/mersraga-baka. Dostęp dnia: 26.11.2024.
- 303) Wasserstraßen und Schifffahrtsverwaltung des Bundes. *Bauwerke leuchttuerme*. Źródło: www.wsa-toenning.wsv.de/bauwerke/leuchttuerme/westerhever/index.html. Dostęp dnia 04.01.2024.
- 304) Wielki Słownik Języka Polskiego. *Fasadyzm*. Źródło: wsjp.pl/haslo/podglad/107473/fasadyzm. Dostęp dnia: 24.01.2025.
- 305) XERVON Sweden. *Helsingborgs fyr och lotshus – Historisk upprustning på Parapeten*. Mynewsdesk.com, dokumenty prasowe. Źródło: www.mynewsdesk.com/se/xervon/documents/kundcase-helsingborgs-fyr-och-lotshus-393447. Dostęp dnia 20.10.2024.
- 306) You Tube: CNBC Make It (2023). *I Bought An Abandoned Lighthouse For \$71K & Spent \$300K Making It A Home*. Źródło: youtu.be/3jL6LIUL5wE. Dostęp dnia 07.12.2023.
- 307) Zachodniopomorski Urząd Wojewódzki w Szczecinie. *Informacja urzędowa*. Źródło: szczecin.uw.gov.pl/bip/?type=article&action=view&id=17027. Dostęp dnia: 30.01.2025.
- 308) Żaglowce (2000). *Latarnie morskie – budowa. Współczesna latarnia morska*. Źródło: www.zaglowce.ow.pl/zegluga/latar_mor/lat_bud.html. Dostęp dnia: 05.01.2022.

Łącznie: 308 pozycji bibliograficznych.

11. Spis ilustracji, schematów, tabel

Spis ilustracji

Ilustracja 1: Latarnia morska w Pafos nocą, Cypr _____	26
Ilustracja 2: Urządzenia optyczne z soczewką Fresnela: il. 1 i il. 2 dawne soczewki prezentowane w National Museum of Scotland, il. 3. działające urządzenie optyczne latarnia morska Castillo del Morro, Hawana, Kuba _____	28
Ilustracja 3: Historyczna latarnia morska Na Faros (po lewej) oraz Kolos Rodyjski (po prawej) _____	30
Ilustracja 4: Latarnia morska Torre de Hércules w La Coruña (po lewej), latarnia morska Cordouan we Francji (po prawej) _____	30
Ilustracja 5: Współczesna latarnia morska Desert Lighthouse w Kalifornii _____	31
Ilustracja 6: Twierdza Wisłoujście – Oddział Muzeum Gdańska _____	32
Ilustracja 7: Historyczne fotografie latarni morskich (od lewej): Oksywie, Jastarnia-Bór, Krynica Morska _____	33
Ilustracja 8: Zmiany w latarni morskiej Rozewie I na przestrzeni lat _____	33
Ilustracja 9: Latarnia morska Dondra Head wraz z mieszkaniem latarników w budynkach przynależnych, Sri Lanka _____	35
Ilustracja 10: Czynna latarnia morska Les Mamelles, Dakar, Senegal _____	35
Ilustracja 11: Częściowo opuszczona latarnia morska „Neist Point Lighthouse” na wyspie Skye, Szkocja _____	36
Ilustracja 12: Projekt koncepcyjny latarni morskiej przyszłości „Evolving Lighthouse” _____	37
Ilustracja 13: Latarnia morska Dyrhólaey, Islandia oraz latarnia morska na Przylądku Skinari, Zakintos, Grecja _____	40
Ilustracja 14: Dawne urządzenia nawigacyjne eksponowane w wieży latarni morskiej oraz w dawnej maszynowni latarni morskiej Rozewie I _____	40
Ilustracja 15: Współczesne wnętrze latarni morskiej Rozewie II (imitacja dawnego urządzenia optycznego) i Rozewie I (po prawej) _____	41
Ilustracja 16: Historyczne fotografie latarników z rodzinami. Od prawej: latarnia morska Oksywie, latarnia morska Hel, latarnia morska Jastarnia. Obiekty niezachowane _____	43
Ilustracja 17: Wnętrze piekarni z wędzarnią przy latarni morskiej Rozewie I oraz stodoła i budynek inwentarski przy latarni morskiej Rozewie II _____	44
Ilustracja 18: Latarnicy latarni morskiej Rozewie _____	45
Ilustracja 19: Latarnia morska w Darłowie przedstawiona w malarstwie, od lewej: autor obrazu nieznanego, autor Leon Michalski _____	46
Ilustracja 20: Paszport i odznaki Turystyczne Miłośnika Latarni Morskich wydawana przez TPNMM _____	48
Ilustracja 21: Przykład lokali gastronomicznych i punktów handlowych w polskich latarniach morskich, od lewej: latarnia morska w Gąskach, latarnia morska w Jarosławcu, latarnia morska w Darłowie _____	49
Ilustracja 22: Czynne latarnie morskie w Polsce wraz z sektorami świecenia _____	50
Ilustracja 23: Opuszczona latarnia morska na Górze Szwedów _____	53

Ilustracja 24: Organizacje obsługujące ruch turystyczny w latarniach morskich _____	53
Ilustracja 25: Oznaczenia na latarniach morskich, od lewej: latarnia morska Ustka, latarnia morska Jarosławiec _____	55
Ilustracja 26: Kolejność realizacji badań terenowych _____	57
Ilustracja 27: Fragment planu badań terenowych _____	58
Ilustracja 28: Listy kontrolne badań terenowych _____	59
Ilustracja 29: Podstawowe dane latarni morskiej Krynica Morska _____	69
Ilustracja 30: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Krynica Morska ze stanem obecnym _____	70
Ilustracja 31: Teren latarni morskiej Krynica Morska _____	73
Ilustracja 32: Rzut wieży latarni morskiej Krynica Morska _____	74
Ilustracja 33: Latarnia morska w Krynicy Morskiej wraz z wolnostojącym budynkiem przynależnym _____	75
Ilustracja 34: Wnętrze latarni morskiej w Krynicy Morskiej _____	76
Ilustracja 35: Podstawowe dane latarni morskiej Gdańsk Nowy Port _____	80
Ilustracja 36: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Gdańsk Nowy Port ze stanem obecnym _____	81
Ilustracja 37: Usytuowanie latarni morskiej Gdańsk Nowy Port _____	83
Ilustracja 38: Rzut latarni morskiej Gdańsk Nowy Port _____	84
Ilustracja 39: Latarnia morska Gdańsk Nowy Port _____	85
Ilustracja 40: Wnętrze latarni morskiej Gdańsk Nowy Port _____	86
Ilustracja 41: Podstawowe dane latarnia morska Gdańsk Port Północny _____	90
Ilustracja 42: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Gdańsk Port Północny ze stanem obecnym _____	91
Ilustracja 43: Teren latarni morskiej Gdańsk Port Północny _____	91
Ilustracja 44: Teren latarni morskiej Gdańsk Port Północny, zbliżenie _____	92
Ilustracja 45: Latarnia morska Gdańsk Port Północny _____	93
Ilustracja 46: Uproszczony schemat rzutu latarni morskiej Gdańsk Port Północny _____	94
Ilustracja 47: Wnętrze latarni morskiej Gdańsk Port Północny _____	95
Ilustracja 48: Podstawowe dane latarnia morska Sopot _____	96
Ilustracja 49: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Sopot ze stanem obecnym _____	98
Ilustracja 50: Teren latarni morskiej Sopot _____	99
Ilustracja 51: Latarnia morska Sopot _____	100
Ilustracja 52: Rzut latarni morskiej Sopot z budynkiem przynależnym _____	101
Ilustracja 53: Wnętrze latarni morskiej Sopot _____	103
Ilustracja 54: Podstawowe dane latarnia morska Jastarnia _____	106
Ilustracja 55: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Jastarnia ze stanem obecnym _____	107
Ilustracja 56: Teren latarni morskiej Jastarnia _____	109
Ilustracja 57: Teren latarni morskiej Jastarnia, zbliżenie _____	109
Ilustracja 58: Latarnia morska Jastarnia wraz z budynkiem przynależnym _____	110
Ilustracja 59: Rzut latarni morskiej Jastarnia _____	111

Ilustracja 60: Wnętrze wieży latarni morskiej Jastarnia _____	112
Ilustracja 61: Podstawowe dane latarnia morska Góra Szwedów_____	114
Ilustracja 62: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Góra Szwedów ze stanem obecnym_____	116
Ilustracja 63: Teren latarni morskiej Góra Szwedów_____	117
Ilustracja 64: Rzut latarni morskiej Góra Szwedów _____	118
Ilustracja 65: Latarnia morska Góra Szwedów _____	118
Ilustracja 66: Wnętrze oraz pozostałości po dawnej latarni latarni morskiej Góra Szwedów_____	119
Ilustracja 67: Podstawowe dane latarnia morska Hel_____	121
Ilustracja 68: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Hel ze stanem obecnym_____	121
Ilustracja 69: Teren latarni morskiej Hel_____	124
Ilustracja 70: Rzut latarni morskiej Hel_____	125
Ilustracja 71: Latarnia morska Hel_____	126
Ilustracja 72: Rzuty budynków przynależnych, od lewej: budynek maszynowni (obecnie w granicach działki), dawny dom latarnika D2 (poza granicą działki) _____	127
Ilustracja 73: Rzuty budynków przynależnych (poza granicami działki), od lewej: dom latarnika, budynek gospodarczy domu latarnika_____	128
Ilustracja 74: Wnętrze latarni morskiej Hel_____	129
Ilustracja 75: Podstawowe dane latarnia morska Rozewie I _____	132
Ilustracja 76: Podstawowe dane latarnia morska Rozewie II _____	133
Ilustracja 77: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Rozewie II ze stanem obecnym	134
Ilustracja 78: Porównanie form latarni morskich Rozewie, kolejność chronologiczna _____	135
Ilustracja 79: Teren latarni morskich Rozewie_____	137
Ilustracja 80: Teren latarni morskiej Rozewie I _____	138
Ilustracja 81: Teren latarni morskiej Rozewie II_____	138
Ilustracja 82: Rzut wieży latarni morskiej Rozewie I _____	139
Ilustracja 83: Latarnia morska Rozewie I_____	140
Ilustracja 84: Rzuty budynków przynależnych latarni morskiej Rozewie I. Po prawej: syrenownia, po lewej: maszynownia_____	142
Ilustracja 85: Wnętrze wieży latarni morskiej Rozewie I _____	143
Ilustracja 86: Wnętrze budynków przynależnych latarni morskiej Rozewie I_____	144
Ilustracja 87: Latarnia morska Rozewie II _____	148
Ilustracja 88: Rzut latarni morskiej Rozewie II _____	148
Ilustracja 89: Rzuty wolnostojących budynków przynależnych latarni morskiej Rozewie II: po lewej budynek inwentarski, po prawej: stodoła _____	149
Ilustracja 90: Wnętrze latarni morskiej Rozewie II _____	150
Ilustracja 91: Podstawowe dane latarnia morska Stilo _____	155
Ilustracja 92: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Stilo ze stanem obecnym _____	156
Ilustracja 93: Teren latarni morskiej Stilo _____	160
Ilustracja 94: Latarnia morska Stilo_____	161

Ilustracja 95: Rzut wieży latarni morskiej Stilo _____	163
Ilustracja 96: Wnętrze latarni morskiej Stilo _____	165
Ilustracja 97: Podstawowe dane latarnia morska Czołpino _____	170
Ilustracja 98: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Czołpino ze stanem obecnym _	171
Ilustracja 99: Teren latarni morskiej Czołpino _____	173
Ilustracja 100: Latarnia morska Czołpino _____	175
Ilustracja 101: Rzut wieży latarni morskiej Czołpino _____	176
Ilustracja 102: Wnętrze latarni morskiej Czołpino _____	177
Ilustracja 103: Podstawowe dane latarnia morska Ustka _____	181
Ilustracja 104: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Ustka ze stanem obecnym ____	182
Ilustracja 105: Teren latarni morskiej Ustka _____	184
Ilustracja 106: Latarnia morska Ustka _____	185
Ilustracja 107: Rzut latarni morskiej Ustka _____	186
Ilustracja 108: Wnętrze latarni morskiej Ustka _____	188
Ilustracja 109: Podstawowe dane latarnia morska Jarosławiec _____	192
Ilustracja 110: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Jarosławiec ze stanem obecnym _____	193
Ilustracja 111: Teren latarni morskiej Jarosławiec _____	196
Ilustracja 112: Latarnia morska Jarosławiec _____	197
Ilustracja 113: Rzut latarni morskiej Jarosławiec _____	198
Ilustracja 114: Wnętrze latarni morskiej Jarosławiec _____	200
Ilustracja 115: Podstawowe dane latarnia morska Darłowo _____	204
Ilustracja 116: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Darłowo ze stanem obecnym	205
Ilustracja 117: Teren latarni morskiej Darłowo _____	208
Ilustracja 118: Rzut latarni morskiej Darłowo _____	209
Ilustracja 119: Latarnia morska Darłowo _____	210
Ilustracja 120: Wnętrze latarni morskiej Darłowo _____	211
Ilustracja 121: Podstawowe dane latarnia morska Gąski _____	215
Ilustracja 122: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Gąski ze stanem obecnym __	216
Ilustracja 123: Teren latarni morskiej Gąski _____	219
Ilustracja 124: Latarnia morska Gąski _____	221
Ilustracja 125: Rzut wieży latarni morskiej Gąski _____	222
Ilustracja 126: Rzuty wolnostojących budynków przynależnych, po lewej: budynek mieszkalny, po prawej stodoła _____	223
Ilustracja 127: Wnętrze latarni morskiej Gąski _____	225
Ilustracja 128: Podstawowe dane latarnia morska Kołobrzeg _____	228
Ilustracja 129: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Kołobrzeg ze stanem obecnym _____	229
Ilustracja 130: Teren latarni morskiej Kołobrzeg _____	232
Ilustracja 131: Latarnia morska Kołobrzeg. _____	234

Ilustracja 132: Rzut latarni morskiej Kołobrzeg _____	235
Ilustracja 133: Wnętrze latarni morskiej Kołobrzeg _____	237
Ilustracja 134: Podstawowe dane latarnia morska Niechorze _____	241
Ilustracja 135: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Niechorze ze stanem obecnym _____	242
Ilustracja 136: Teren latarni morskiej Niechorze _____	246
Ilustracja 137: Latarnia morska Niechorze _____	246
Ilustracja 138: Rzut latarni morskiej Niechorze _____	247
Ilustracja 139: Wnętrze latarni morskiej Niechorze _____	250
Ilustracja 140: Podstawowe dane latarnia morska Kikut _____	255
Ilustracja 141: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Kikut ze stanem obecnym _____	256
Ilustracja 142: Teren latarni morskiej Kikut _____	258
Ilustracja 143: Latarnia morska Kikut _____	259
Ilustracja 144: Rzut latarni morskiej Kikut _____	260
Ilustracja 145: Wnętrze latarni morskiej Kikut _____	261
Ilustracja 146: Podstawowe dane latarnia morska Świnoujście _____	264
Ilustracja 147: Porównanie historycznego wizerunku latarni morskiej Świnoujście ze stanem obecnym _____	265
Ilustracja 148: Teren latarni morskiej Świnoujście _____	269
Ilustracja 149: Latarnia morska w Świnoujściu _____	270
Ilustracja 150: Rzut latarni morskiej Świnoujście _____	271
Ilustracja 151: Rzut budynku przynależnego latarni morskiej Świnoujście _____	272
Ilustracja 152: Wnętrze latarni morskiej Świnoujście _____	274
Ilustracja 153: Porównanie rzutów latarni morskiej w Niechorzu (kolor niebieski) oraz latarni morskiej w Świnoujściu (kolor czerwony) _____	302
Ilustracja 154: Porównanie rzutów latarni morskiej w Niechorzu (kolor niebieski) oraz latarni morskiej Rozewie II (kolor zielony) _____	302
Ilustracja 155: Porównanie form 3 wież latarni morskich wpisanych symetrycznie w budynek przynależny _____	303
Ilustracja 156: : Porównanie wolnostojących latarni morskich i latarni morskich na zaakcentowanej bazie _____	304
Ilustracja 157: Porównanie form pozostałych latarni morskich _____	304
Ilustracja 158: Porównanie przekrojów podłużnych wybranych latarni morskich _____	305
Ilustracja 159: Porównanie wewnętrznych rozwiązań komunikacyjnych wybranych latarni morskich _____	305
Ilustracja 160: Porównanie latern wybranych latarni morskich _____	306
Ilustracja 161: Porównanie stref wejściowych do wież wybranych latarni morskich pozbawionych schodów zewnętrznych _____	306
Ilustracja 162: Porównanie stref wejściowych do wież wybranych latarni posiadających schody zewnętrzne _____	308
Ilustracja 163: Porównanie gzymsów arkadowych i lizen wybranych latarni morskich _____	311

Ilustracja 164: Stan techniczny i zniszczenia w wybranych latarniach morskich, stan na sierpień 2022	313
Ilustracja 165: Porównanie stanu technicznego latarni morskiej Jarosławiec i Rozewie II, stan na sierpień 2022	314
Ilustracja 166: Porównanie planów najmniejszej, średniej oraz największej wolnostojącej wieży latarni morskiej Od lewej: latarnia morska w Jastarni, latarnia morska Czołpino, latarnia morska Rozewie I	315
Ilustracja 167: Porównanie punktów sprzedaży biletów wybranych latarni morskich	321
Ilustracja 168: Analiza układu pomieszczeń latarni morskiej Rozewie II	323
Ilustracja 169: Wybrane latarnie morskie zlokalizowane w akwenie Morza Bałtyckiego. Legenda kolorystyczna: granat – Polska, brąz – Rosja, ciemny fiolet – Litwa, zieleń – Łotwa, pomarańcz – Estonia, ciemny róż – Finlandia, turkus – Szwecja, żółcień – Dania, czerwień – Niemcy	326
Ilustracja 170: Latarnia morska Svaneke (Svaneke Gamle Fyr) w miejscowości Svaneke na wyspie Bornholm	327
Ilustracja 171: Latarnia morska Hammeren (Hammeren Fyr) i latarnia morska Dueodde (Dueodde Fyr)	328
Ilustracja 172: Latarnia morska Helsingborgs (Helsingborgs fyr och lotshus) i latarnia morska Långe Erik	331
Ilustracja 173: Latarnia morska Sandhammaren (Sandhammarudden fyrplasts) i latarnia morska Långe Jan	332
Ilustracja 174: Porównanie latarni morskiej Travemünde i latarni morskiej w Jarosławcu	334
Ilustracja 175: Latarnia morska Flügge (Leuchtturm Flügge) i latarnia morska Bülk (Leuchtturm Bülk)	335
Ilustracja 176: Latarnia morska Piława (Балтийский маяк) i latarnia morska Mys Taran	337
Ilustracja 177: Latarnia morska Kronstadt (Маяк Кронштадский) i Latarnia morska Tolbukhin (Маяк Толбухин)	338
Ilustracja 178: Latarnia morska Nida i latarnia morska Juodkrantė	339
Ilustracja 179: Latarnia morska Ovišu i latarnia morska Užavas	341
Ilustracja 180: Latarnia morska Pape (Papes bāka) i latarnia morska Mērsraga (Mērsraga bāka)	342
Ilustracja 181: Latarnia morska Kõpu i latarnia morska Keri	343
Ilustracja 182: Latarnia morska Söderskär (Söderskärin majakka) i latarnia morska Bengtskär	346
Ilustracja 183: Latarnia morska Kylmäpihlaja i latarnia morska Utö	348
Ilustracja 184: Latarnie morskie z puntem widokowym. Il. 1: latarnia morska w Batumi, Gruzja; il. 2 i 3: latarnia morska Castillo del Morro, Hawana, Kuba; il. 4: latarnia morska Cintrão, Ribeirinha, Archipelag Azory, Portugalia	350
Ilustracja 185: Latarnia morska Toston i latarnia morska Skagen Gray	351
Ilustracja 186: Latarnia morska w Alnes	352
Ilustracja 187: Latarnia morska w Alnes wraz z nowopowstałą, współczesną dobudową	353
Ilustracja 188: Latarnia morska Cabo Mayor w Zatoce Santander	354
Ilustracja 189: Latarnia morska w Ponta da Vigia, Madera, Portugalia	355
Ilustracja 190: Centrum turystyczne w latarni morskiej Longstone	356

Ilustracja 191: Latarnia morska Punta de Jandía w Parku Przyrody Jandía na Fuerteventurze _____	357
Ilustracja 192: Mapa przedstawiająca dostępność latarni morskich do wynajęcia na cele zakwaterowania czasowego na stronie internetowej bookalighthouse.com. Kolor czerwony oznacza dostępne lokalizacje _____	358
Ilustracja 193: Latarnia morska Bergudden _____	359
Ilustracja 194: Latarnia morska Sitka na Alasce w Stanach Zjednoczonych _____	359
Ilustracja 195: Latarnia morska Flatflesa w gminie Ålesund w Norwegii _____	360
Ilustracja 196: Latarnia morska Fairport Harbor West w stanie Ohio w USA _____	362
Ilustracja 197: Latarnia morska Henningsvær, Norwegia _____	363
Ilustracja 198: Latarnia morska Green Point (WC) w RPA _____	364
Ilustracja 199: latarnia morska Skerries w Carmel Head w Walii _____	365
Ilustracja 200: Latarnia morska Newburyport Rear Range w Stanie Massachusetts _____	366
Ilustracja 201: Latarnia morska Dyna _____	367
Ilustracja 202: Latarnia morska w Saint-Tropez we Francji i kościół Suomenlinna z latarnią morską w Helsinkach _____	368
Ilustracja 203: Strona internetowa Kystverket umożliwiająca wirtualne zwiedzanie latarni morskich, na zajęciu przedsiónek latarni morskiej Svinøy w Norwegii _____	369
Ilustracja 204: Latarnia morska Stella Maris Light w Haifa w Izraelu oraz latarnia morska Yerba Buena w Kalifornii _____	370
Ilustracja 205: Mapa województw nadmorskich, stan na dzień 30.01.2025 _____	375
Ilustracja 206: Mapa powiatów nadmorskich _____	382

Spis tabel

Tabela 1: Dostępność dokumentacji technicznej latarni morskich _____	10
Tabela 2: Hipoteza i pytania badawcze _____	14
Tabela 3: Opis metod badawczych _____	18
Tabela 4: Przykładowa karta badań terenowych _____	61
Tabela 5: Porównanie latarni morskiej Rozewie I i Rozewie II _____	152
Tabela 6: Studia porównawcze czasu powstania latarni morskich, zestawienie chronologiczne _____	298
Tabela 7: Studia porównawcze okresu objęcia latarni morskich ochroną prawną, zestawienie chronologiczne _____	299
Tabela 8: Studia porównawcze wysokości wież latarni morskich w porządku rosnącym _____	300
Tabela 9: Studia porównawcze form architektonicznych latarni morskich _____	301
Tabela 10: Studia porównawcze planów architektonicznych wieży latarni morskich _____	303
Tabela 11: Studia porównawcze cech planu i bryły latarni morskich _____	307
Tabela 12: Studia porównawcze materiałów budowlanych latarni morskich _____	308
Tabela 13: Studia porównawcze kolorystyki i wykończenia latarni morskich _____	309
Tabela 14: Studia porównawcze detali architektonicznych latarni morskich _____	312

Tabela 15: Porównanie wysokości i zasięgu światła latarni morskich _____	317
Tabela 16: Zestawienie porównawcze obiektów przynależnych do zespołów latarni morskich _____	318
Tabela 17: Studia porównawcze funkcji latarni morskich w Polsce _____	320
Tabela 18: Studia porównawcze czasu udostępnienia turystycznego latarni morskich, zestawienie chronologiczne _____	320
Tabela 19: Analiza dokumentów strategicznych województw nadmorskich _____	374
Tabela 20: Analiza dokumentów strategicznych powiatów nadmorskich _____	378
Tabela 21: Analiza dokumentów strategicznych gmin i miast nadmorskich _____	379
Tabela 22: Analiza pozostałych dokumentów strategicznych _____	383
Tabela 23: Funkcje użytkowe z podziałem na grupy _____	390
Tabela 24: Określenie potencjału adaptacyjnego latarni morskich w Polsce _____	395
Tabela 25: Czynniki wpływające na dobór nowych funkcji użytkowych _____	396
Tabela 26: Określenie możliwości adaptacyjnych _____	399

Spis schematów

Schemat 1: Uproszczony schemat metodologii pracy _____	19
Schemat 2: Schemat budowy przykładowej latarni morskiej _____	27
Schemat 3: Porównanie powierzchni zabudowy wież latarni morskich _____	314
Schemat 4: Porównanie powierzchni zabudowy zespołów latarni morskich _____	316
Schemat 5: Porównanie powierzchni terenów działek, na których znajdują się latarnie morskie _____	316
Schemat 6: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 27: Płeć. Pytanie 28: Wiek _____	437
Schemat 7: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 29: Wykształcenie. Pytanie 30: Miejsce zamieszkania _____	437
Schemat 8: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 1: Czy słyszał(a) Pan/Pani o latarniach morskich jako obiektach dziedzictwa kulturowego? Pytanie 5: Czy uważa Pan/Pani, że potencjał polskich latarni morskich jest dobrze wykorzystany? _____	438
Schemat 9: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 2: Jakie latarnie morskie w Polsce są Panu/Pani znane? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź) _____	439
Schemat 10: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 3: Czy odwiedził(a) Pan/Pani kiedykolwiek latarnię morską w Polsce? Pytanie 4: Jeśli tak, proszę zaznaczyć odwiedzone latarnie morskie (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź) _____	439
Schemat 11: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 6: Jak ocenia Pan/Pani znaczenie latarni morskich jako obiektów dziedzictwa kulturowego? Pytanie 7: Czy uważa Pan/Pani, że tematy związane z latarniami morskimi są często poruszane? (przestrzeń publiczna, edukacja, media, wydarzenia, rozmowy prywatne, literatura) _____	439
Schemat 12: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 8: Jakie aspekty Pana/Pani zdaniem dziedzictwa kulturowego Pana/Pani zdaniem są powiązane z latarniami morskimi? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź). Pytanie 9: Czy Pana/Pani zdaniem znaczenie latarni morskiej na przestrzeni lat się zmieniło? _____	440

Schemat 13: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 9: Czy Pana/Pani zdaniem znaczenie latarni morskiej na przestrzeni lat się zmieniło? _____	441
Schemat 14: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 10: Jakie znaczenie Pani/Pana zdaniem mają obecnie latarnie morskie? Pytanie 11: Jakie znaczenie Pana/Pani zdaniem miały dawniej latarnie morskiej? _____	441
Schemat 15: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 12: Czy uważa Pan/Pani, że latarnie morskie powinny być chronione prawnie (rejestr, ewidencja zabytków)? Pytanie 13. Czy planuje Pan/Pani odwiedzić w przyszłości latarnie morskie w Polsce? _____	442
Schemat 16: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 15: Jakie dodatkowe funkcje Pana/Pani zdaniem mogłyby pełnić latarnie morskie, aby zwiększyć ich atrakcyjność? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź) _____	442
Schemat 17: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 16: Czy wyobraża Pan/Pani sobie mieszkanie lub nocleg w latarni morskiej? Pytanie 17: Czy był(a)by Pan/Pani zainteresowany(a) udziałem w wydarzeniach na terenie latarni morskich? (sportowych, kulturalnych, artystycznych) _____	443
Schemat 18: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 18: Czy był(a)by Pan/Pani zainteresowany(a) wynajęciem wybranej przestrzeni latarni morskiej na potrzeby zorganizowania wydarzenia, prowadzenia działalności gospodarczej (np. przeprowadzenie szkolenia, warsztatów, prelekcji itp.)? _____	444
Schemat 19: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 9: Jakie działania mogłyby zachęcić Pana/Panią do odwiedzin polskich latarni morskich? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź) _____	444
Schemat 20: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 21: Czy odwiedził(a) Pan/Pani kiedykolwiek latarnię morską za granicą? Pytanie 23: Czy zna Pan/Pani przykłady latarni morskich za granicą, które zostały przekształcone w nietypowy sposób (np. na hotel, restauracje, galerię)? _____	445
Schemat 21: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 25: Czy uważa Pan/Pani, że podobne adaptacje mogłyby być udane w Polsce? _____	446

12. Załączniki

Badania ankietowe

Autorka zdecydowała o przeprowadzeniu badań ankietowych w celu określenia świadomości użytkowników na temat złożonej wartości dziedzictwa kulturowego latarni morskich, znajomości polskich obiektów i przykładów zagranicznych oraz opinii na temat możliwości adaptacyjnych. Badania ankietowe zostały przeprowadzone na grupie 110 respondentów w okresie lipiec–listopad 2024 z wykorzystaniem narzędzia internetowego Formularz Google. Badania podzielone zostały na 4 sekcje (łącznie pytań: 30) takie jak:

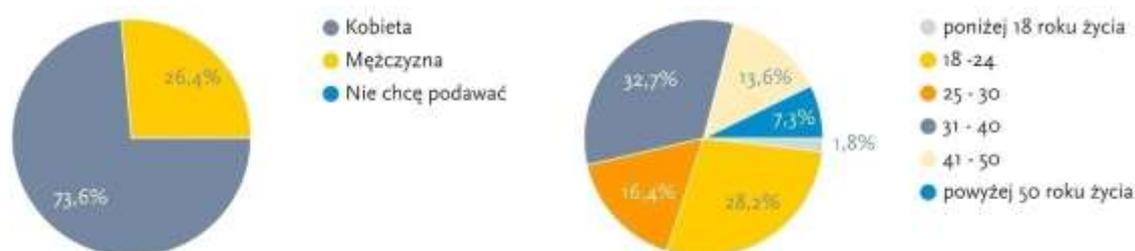
- pytania dotyczące dziedzictwa kulturowego latarni morskich (14 pytań),
- pytania dotyczące możliwości adaptacyjnych latarni morskich do nowych funkcji użytkowych (6 pytań),

- pytania dotyczące latarni morskich poza granicami Polski (6 pytań),
- dane demograficzne (4 pytania).

Zadane zostały zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte, pojedynczego lub wielokrotnego wyboru.

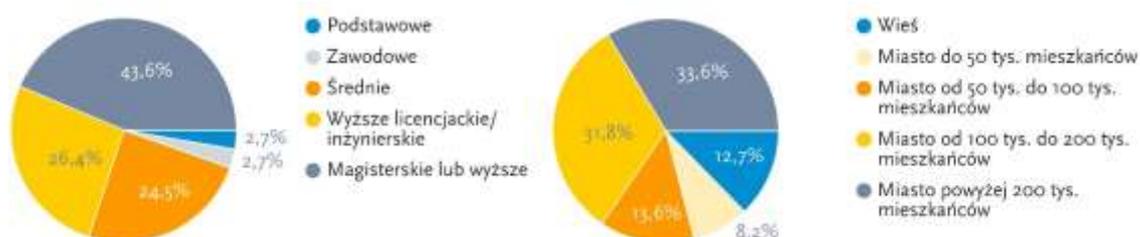
W badaniu wzięło udział 29 mężczyzn (26,4%) oraz 81 kobiet (73,6%) w różnych przedziałach wiekowych. Ankietowanych podzielono na 6 grup, były to kolejno: osoby poniżej 18 roku życia, grupa w wieku 18–24, 25–30, 31–40, 41–50 oraz osoby powyżej 50 roku życia. Najwięcej odpowiedzi uzyskano od grupy w przedziale wiekowym 31–40, która stanowiła 32,7% wszystkich badanych. Najmniej odpowiedzi zebrano od grupy najmłodszej, były to jedynie 2 odpowiedzi. W sekcji „dane demograficzne” zapytano także o wykształcenie, grupę najliczniejszą stanowiły osoby posiadające wykształcenie magisterskie, bądź ponad magisterskie (43,6% osób), następnie liczne grupy stanowiły osoby posiadające wyższe wykształcenie licencjackie, bądź inżynierskie (26,4%) oraz wykształcenie średnie (24,5%). Po 3 odpowiedzi (2,7%) uzyskano w grupach: wykształcenie zawodowe oraz podstawowe. Ostatnim pytaniem było wskazanie miejsca zamieszkania pod względem ilości mieszkańców. Miasto powyżej 200 tys. mieszkańców wskazała największa grupa badanych, tj. 33,6%, następnie miasto od 100 tys. do 200 tys. grupa 31,8% ankietowanych. Podobne wyniki uzyskały: miasto od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców (13,6%) oraz wieś (12,7%).

Schemat 6: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 27: Płeć. Pytanie 28: Wiek

Źródło: opracowanie własne

Schemat 7: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 29: Wykształcenie. Pytanie 30: Miejsce zamieszkania

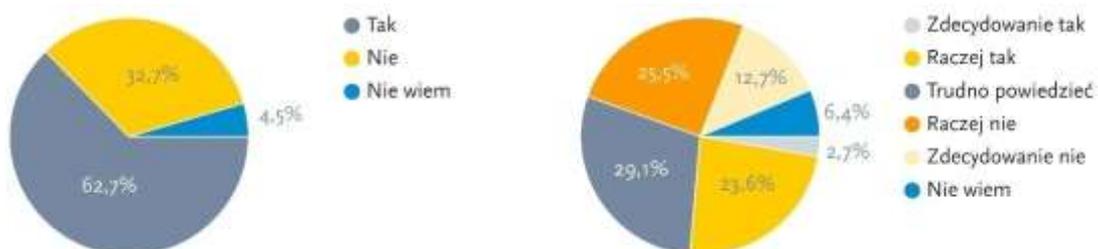

Źródło: opracowanie własne

Dziedzictwo kulturowe latarni morskich

W pytaniu zamkniętym nr 1 aż 62,7% badanych (69 osób) słyszało o latarniach morskich w kontekście dziedzictwa kulturowego, podczas gdy pozostała część osób ankietowanych nie spotkała się z pojęciem dziedzictwa kulturowego latarni (32,7%), lub nie jest tego pewna (4,5%). W kolejnym pytaniu ankietowani zostali poproszeni o wskazanie znanych im polskich latarni morskich. Najbardziej popularne latarnie to: latarnia morska Hel (60,9%), latarnia morska Kołobrzeg (57,3%), natomiast najmniej znane to: latarnia morska Góra Szwedów (5,5%), latarnia morska Kikut (8,2%), latarnia morska Czołpino (10,9%). Wśród badanych 8 osób (7,3%) nie zna żadnej latarni morskiej w Polsce. Latarnia morska w Jastarni jest znana aż 49,1% osobom, co plasuje ją na 3 miejscu najbardziej znanych obiektów, co jest zaskakujące zważywszy na fakt, że jest obiektem niedostępnym dla turystów i zlokalizowanym w lesie.

Schemat 8: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 1: Czy słyszał(a) Pan/Pani o latarniach morskich jako obiektach dziedzictwa kulturowego? Pytanie 5: Czy uważa Pan/Pani, że potencjał polskich latarni morskich jest dobrze wykorzystany?

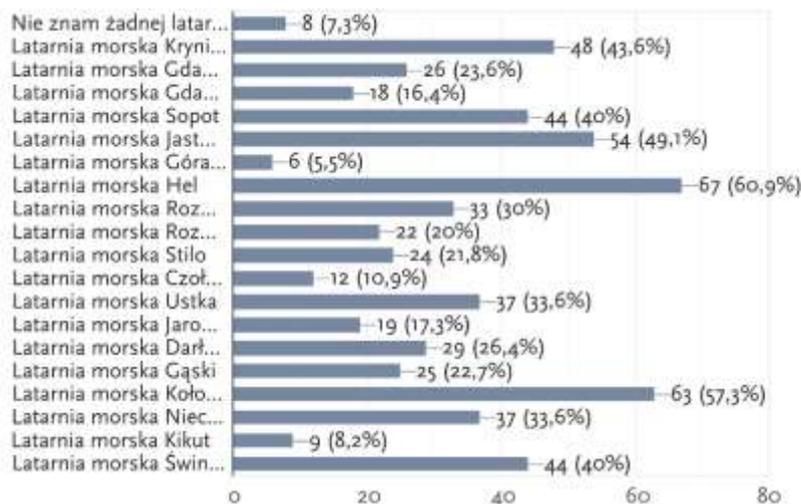

Źródło: opracowanie własne

Spośród 110 osób zapytanych „czy odwiedził(a) Pan/Pani kiedykolwiek latarnię morską w Polsce” 80,9% badanych odpowiedziało twierdząco, natomiast 21 osób (19,1%) nigdy nie odwiedziło polskiego obiektu. Następnie osoby udzielające odpowiedzi twierdzącej zostały poproszone o wskazanie obiektów odwiedzonych (88 odpowiedzi³⁴⁵). Najczęściej odwiedzane obiekty to: latarnia morska Hel (48,9%), latarnia morska Kołobrzeg (45,5%), natomiast najmniej popularne: latarnia morska Góra Szwedów (2,3%), latarnia morska Kikut (5,7%), latarnia morska Gdańsk Nowy Port (6,8%). Dalej respondenci zostali poproszeni o wyrażenie opinii na temat odpowiedniego ich zdaniem wykorzystania potencjału obiektów (pytanie nr 5). Jedynie 2,7% badanych odpowiedziało „zdecydowanie tak”, 23,6% to „raczej tak”, natomiast 25,5% osób twierdzi, że potencjał jest raczej niewykorzystany, 12,7% twierdzi, iż jest zdecydowanie niewykorzystany. Największą grupą są osoby twierdzące, że jest to trudne do określenia – 29,1% respondentów.

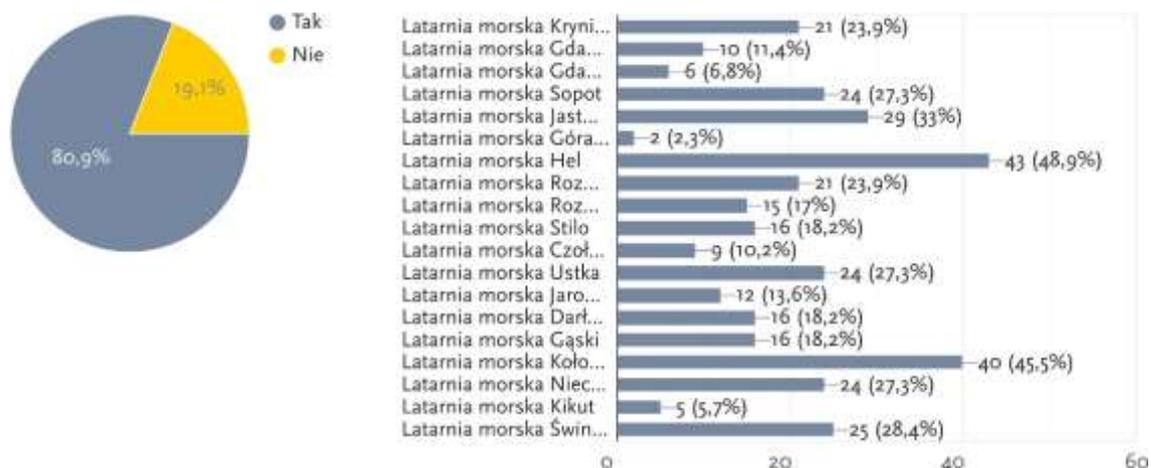
³⁴⁵ Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na pytanie.

Schemat 9: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 2: Jakie latarnie morskie w Polsce są Panu/Pani znane? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

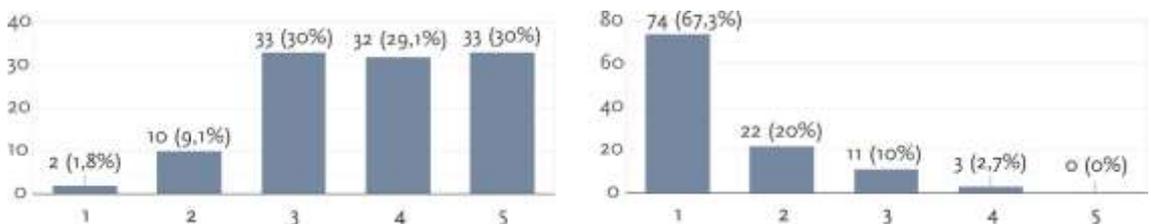
Źródło: opracowanie własne

Schemat 10: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 3: Czy odwiedził(a) Pan/Pani kiedykolwiek latarnię morską w Polsce? Pytanie 4: Jeśli tak, proszę zaznaczyć odwiedzone latarnie morskie (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne

Schemat 11: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 6: Jak ocenia Pan/Pani znaczenie latarni morskich jako obiektów dziedzictwa kulturowego? Pytanie 7: Czy uważa Pan/Pani, że tematy związane z latarniami morskimi są często poruszane? (przebieg publiczny, edukacja, media, wydarzenia, rozmowy prywatne, literatura)³⁴⁶

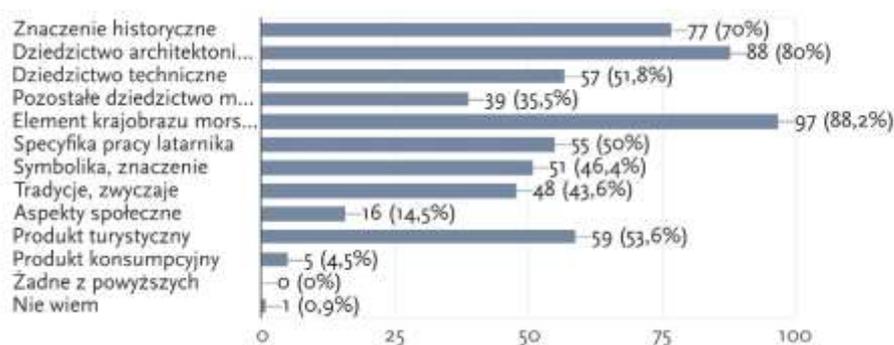

Źródło: opracowanie własne

³⁴⁶ Pytania 6 i 7 oceniane były w pięciostopniowej skali, w której wartość 1 odpowiadała niskiej ocenie w kontekście dziedzictwa kulturowego, natomiast wartość 5 oznaczała wysoką ocenę.

Większość badanych ocenia wysoko wartość latarni morskich jako obiektów dziedzictwa kulturowego (pytanie nr 6): 30% (33 osoby) ocenia wartość na 5 (w skali 5-stopniowej), 29,1% badanych (32 osoby) na 4, a grupa 33 osób (30%) oceniła wartość na 3. Jedynie 2 osoby określiły wartość latarni morskich na 1. Przeważająca liczba ankietowanych, aż 67,3% osób uważa, że tematy związane z latarniami morskimi są rzadko poruszane w przestrzeni publicznej (edukacja, media, wydarzenia, rozmowy prywatne, literatura), nikt nie wskazał, że często (5 punktów w skali 5-stopniowej). Respondenci poproszeni zostali o wskazanie powiązanych z latarniami morskimi aspektów dziedzictwa kulturowego (pytanie nr 8), pytanie dawało możliwość wielokrotnego wyboru. Wśród odpowiedzi najczęściej osób wskazało element krajobrazu morskiego (97 osób, 88,2%), następnie dziedzictwo architektoniczne (88 osób, 80%), znaczenie historyczne (77 osób, 70%). Produkt turystyczny wskazało 59 osób (53,6%), a dziedzictwo techniczne 57 osób (51,8%), natomiast 50% respondentów wskazało specyfikę pracy latarnika (55 osób). Pozostałe pytania uzyskały mniej niż 50% i zawierały: symbolikę i znaczenie (46,4%), tradycje i zwyczaje (43,6%), pozostałe dziedzictwo materialne (35,5%), aspekty społeczne (14,5%), produkt konsumpcyjny (4,5%).

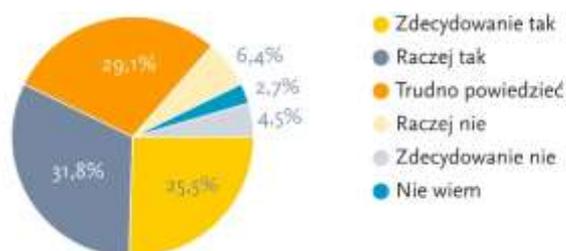
Schemat 12: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 8: Jakie aspekty Pana/Pani zdaniem dziedzictwa kulturowego Pana/Pani zdaniem są powiązane z latarniami morskimi? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź). Pytanie 9: Czy Pana/Pani zdaniem znaczenie latarni morskiej na przestrzeni lat się zmieniło?

Źródło: opracowanie własne

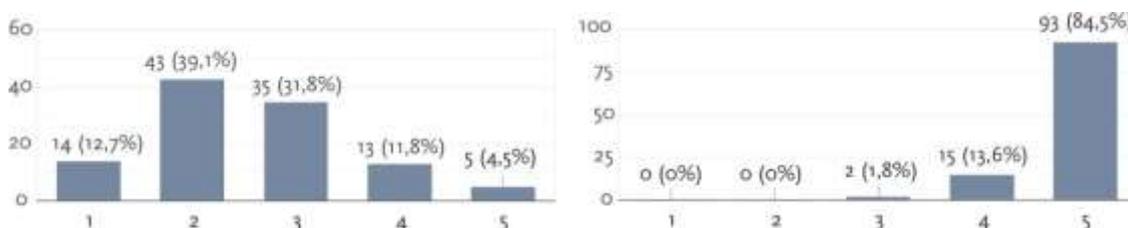
Według zdecydowanej większości pytanycy znaczenie latarni morskiej na przestrzeni lat uległo zmianie: otrzymano 25,5% głosów wskazujących na zdecydowaną zmianę oraz 31,8% odpowiedzi o treści „raczej tak”. Zebrane odpowiedzi w pytaniu nr 10 i 11 obrazują zmianę znaczenia latarni morskich względem czasów obecnych i historycznych, gdzie niemal wszyscy uczestnicy ankiety wskazani bardzo duże znaczenie obiektów w dawnych czasach oraz znacznie mniejsze współcześnie. Ankietowani zapytani o konieczność ochrony prawnej latarni morskich w 88,2% odpowiedzieli, iż ochrona prawna jest potrzebna (56,4% zdecydowanie tak, 31,8% raczej tak). Jedynie 2 osoby udzieliły odpowiedzi „zdecydowanie nie” oraz „raczej nie”.

Schemat 13: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 9: Czy Pana/Pani zdaniem znaczenie latarni morskiej na przestrzeni lat się zmieniło?

Źródło: opracowanie własne

Schemat 14: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 10: Jakiego znaczenia Pani/Pana zdaniem mają obecnie latarnie morskie? Pytanie 11: Jakiego znaczenia Pana/Pani zdaniem miały dawniej latarnie morskie?³⁴⁷

Źródło: opracowanie własne

Ostatnie pytanie zamknięte w sekcji „dziedzictwo kulturowe” dotyczyło planów odwiedzenia w przyszłości latarni morskiej w Polsce, zdecydowana większość badanych planuje odwiedzić latarnie, tj. 80% ankietowanych (40,9% – zdecydowanie tak, 39,1% – raczej tak). Żaden z ankietowanych nie udzielił odpowiedzi „zdecydowanie nie”, a odpowiedź „raczej nie” wybrało 7,3% osób.

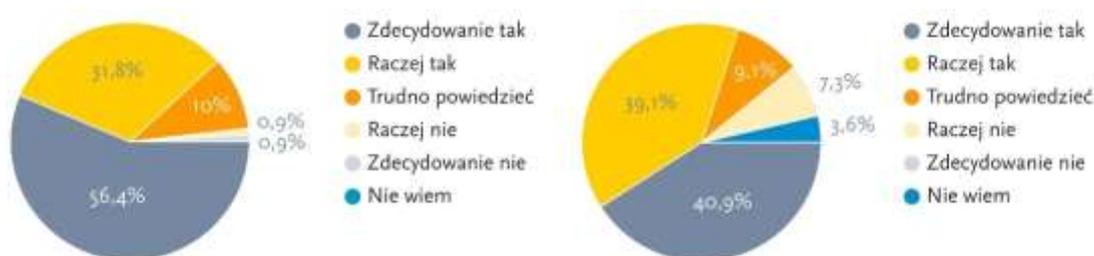
Interesujące wypowiedzi zebrano w dodatkowym pytaniu otwartym (pytanie nr 14), poniżej przedstawiono wybrane fragmenty:

- „Uważam, że publikacja w tym zakresie zwiększy szeroko pojmowaną społeczną świadomość oraz uwrażliwi na zagadnienia związane z latarniami morskimi. Wpisują się one w krajobraz, są jego ważnym elementem i są raczej widoczne, jednak często ich wcale nie zauważamy, nie mamy również świadomości, jak ważną pełniły rolę, i nadal pełnią.”
- „W sumie nie miałem świadomości wartości obiektów. Odwiedziłem kilka przy okazji i z nudów, nie wgłębiałem się w historie. Bardzo ciekawy temat. Myślę, że jakby wprowadzić do obiektów coś ciekawego na pewno odwiedziłoby je więcej osób.”

³⁴⁷ Pytania 10 i 11 oceniane były w pięciostopniowej skali, w której wartość 1 odpowiadała niskiemu znaczeniu, natomiast wartość 5 oznaczała wysokie znaczenie.

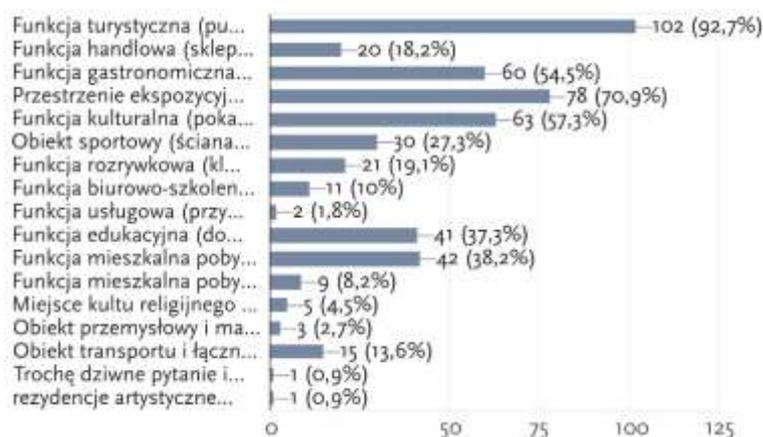
- „Może warto pomyśleć o ile coś takiego jeszcze nie funkcjonuje w ramach szlaku latarni morskich, o grze lub formie zbierania punktów za odwiedzenie poszczególnych latarni. Może wpłynęłoby to na częstotliwość odwiedzin takich miejsc i zwiększenie zainteresowania nimi.”
- „Uważam, że modernizacja latarni morskich wpłynęłaby korzystnie na ich znaczenie w kontekście ewidencji zabytków oraz miałyby pozytywne działanie na odbiór społeczeństwa i ich zainteresowanie obiektem.”
- „Mają interesującą, zróżnicowaną formę, pomimo tej samej funkcji. Tworzy się miła różnorodna kolekcja.”

Schemat 15: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 12: Czy uważa Pan/Pani, że latarnie morskie powinny być chronione prawnie (rejestr, ewidencja zabytków)? Pytanie 13. Czy planuje Pan/Pani odwiedzić w przyszłości latarnie morskie w Polsce?

Źródło: opracowanie własne

Schemat 16: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 15: Jakie dodatkowe funkcje Pana/Pani zdaniem mogłyby pełnić latarnie morskie, aby zwiększyć ich atrakcyjność? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

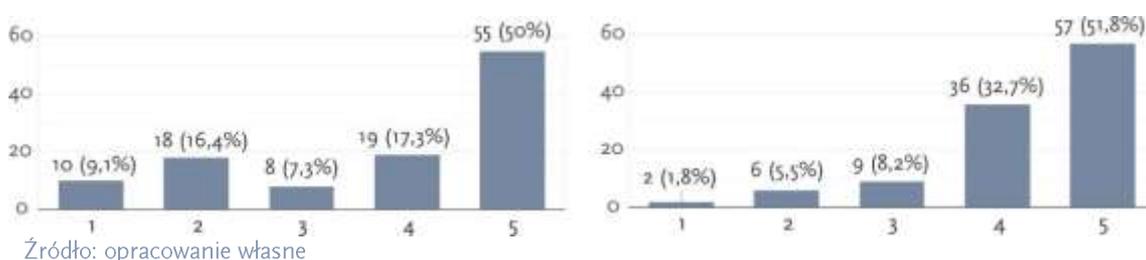
Źródło: opracowanie własne

Możliwości adaptacyjne latarnie morskich

Kolejną sekcją stanowiła opinia badanych dotycząca funkcjonowania latarni oraz dodatkowych przyszłych funkcji użytkowych, które mogłyby funkcjonować w obiektach. W pytaniu nr 15 ankietowani zostali poproszeni o wskazanie dodatkowych funkcji, które ich zdaniem mogłyby pełnić latarnie morskie, w celu zwiększenia ich atrakcyjności, pytanie dawało możliwość wielokrotnego wyboru. Dodatkowo możliwe było dodanie w ankiecie własnego pomysłu.

Zebrane odpowiedzi pokazały, iż zdecydowana większość wskazała funkcję turystyczną (punkt widokowy, centrum informacji turystycznej itp.), było to aż 92,7% ankietowanych. Drugą grupą funkcji, wskazywanych najczęściej były przestrzenie ekspozycyjne, tj. 70,9%, następnie funkcja kulturalna (pokazy wirtualne, pracownie artystyczne, biblioteka itp.), którą wskazało 57,3% zapytanych. Grupa 60 osób (54,5%) wskazała funkcje gastronomiczne. Najmniej odpowiedzi uzyskały: funkcja usługowa (1,8%), miejsce kultu religijnego (4,5%), obiekt przemysłowy i magazynowy (2,7%), pracownie artystyczne (pomysł zaproponowany przez 1 ankietowanego, 0,9%).

Schemat 17: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 16: Czy wyobraża Pan/Pani sobie mieszkanie lub nocleg w latarni morskiej? Pytanie 17: Czy był(a)by Pan/Pani zainteresowany(a) udziałem w wydarzeniach na terenie latarni morskich? (sportowych, kulturalnych, artystycznych)³⁴⁸

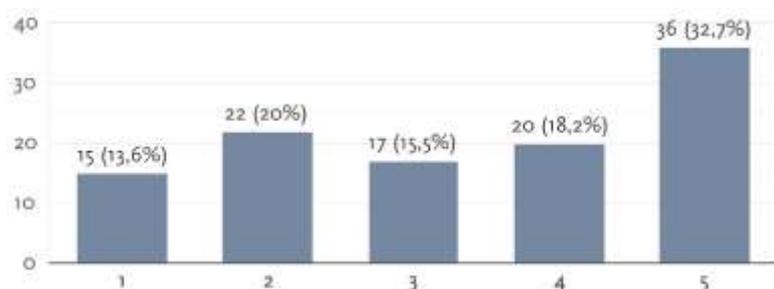
W dalszej części w pytaniach nr 16–18 ankietowani zostali poproszeni o ocenę zaproponowanych funkcji w skali 5-stopniowej oraz wyrażenia chęci uczestnictwa w wydarzeniach mających miejsce na terenie latarni morskich. Nocleg lub mieszkanie w latarni morskiej wyobraża sobie zdecydowana część badanych, tj. 50% (ocena 5 na 5), natomiast pomysł został odebrany mniej entuzjastycznie przez 9,1% zapytanych (ocena 1 na 5) oraz 16,4% ankietowanych (ocena 2 na 5). Nieco chętniej respondenci wyrazili chęć uczestnictwa w wydarzeniach sportowych, kulturalnych, artystycznych na terenach kompleksów latarni morskich. Aż 54,8% badanych wybrało ocenę 5 na 5, 32,7% oceniło pomysł na 4 na 5, a jedynie 2 osoby wybrały ocenę 1 na 5. Znacznie mniej osób byłoby zainteresowanych wynajęciem wybranej przestrzeni latarni morskiej na potrzeby zorganizowania wydarzenia, prowadzenia działalności gospodarczej (np. przeprowadzenie szkoleń, warsztatów, prelekcji itp.). Ocenę 5 na 5 wybrało 32,7%, 4 na 5 – 18,2%, 3 na 5 – 15,5%, 2 na 5 – 20%, natomiast 1 na 5 – 13,6% ankietowanych.

Ostatnie z pytań zamkniętych (pytanie nr 19) dotyczyło możliwych działań, które zachęciłyby ankietowanych do odwiedzin polskich latarni morskich. W pytaniu możliwy był wielokrotny wybór oraz dodanie własnych pomysłów. Najwięcej głosów uzyskały odpowiedzi: 64,5% – „zwiększenie atrakcyjności obiektów poprzez polepszenie stanu technicznego

³⁴⁸ Pytania 16 i 17 oceniane były w pięciostopniowej skali, w której wartość 1 odpowiadała niskiemu zainteresowaniu, natomiast wartość 5 oznaczała wysokie zainteresowanie.

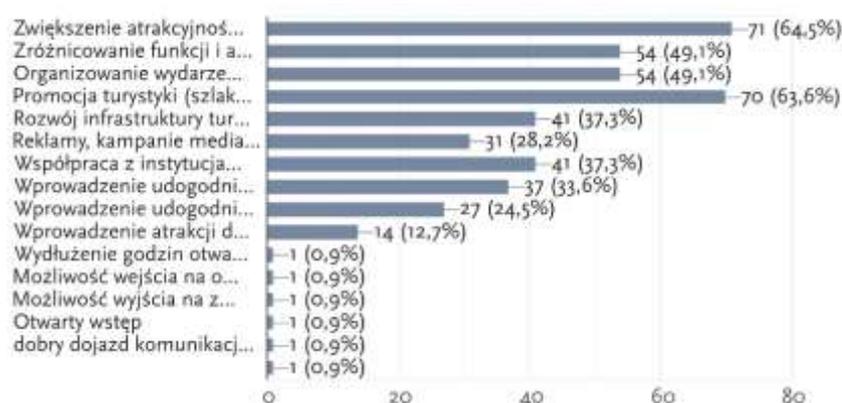
(remonty, modernizacje)”, 63,6% – promocja turystyki (szlaki turystyczne, rejsy itp.), po 49,1% głosów uzyskały odpowiedzi „zróżnicowanie funkcji i atrakcji oferowanych przez obiekty” oraz „organizowanie wydarzeń kulturalnych, artystycznych i edukacyjnych (festiwale, warsztaty, wystawy, prelekcje itp.)”. Dalej 37,3% ankietowanych wybrało odpowiedzi: „rozwój infrastruktury” oraz „współpraca z instytucjami kulturalnymi i edukacyjnymi”. Mniejszą liczbę głosów uzyskały: 33,6% – „wprowadzenie udogodnień dla odwiedzających”, 28,2% – „reklamy, kampanie medialne, materiały promocyjne”, 24,5% – „wprowadzenie udogodnień dla osób z niepełnościami”, 12,7% – „wprowadzenie atrakcji dla najmłodszych”. Pojedyncze, zaproponowane przez ankietowanych odpowiedzi zawierały także: wydłużenie godzin otwarcia, możliwość wejścia na obiekt z psem, możliwość wyjścia na zewnętrzny taras, otwarty wstęp, dobry dojazd komunikacją miejską.

Schemat 18: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 18: Czy był(a)by Pan/Pani zainteresowany(a) wynajęciem wybranej przestrzeni latami morskiej na potrzeby zorganizowania wydarzenia, prowadzenia działalności gospodarczej (np. przeprowadzenie szkolenia, warsztatów, prelekcji itp.)?³⁴⁹

Źródło: opracowanie własne

Schemat 19: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 9: Jakie działania mogłyby zachęcić Pana/Panią do odwiedzin polskich latami morskich? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne

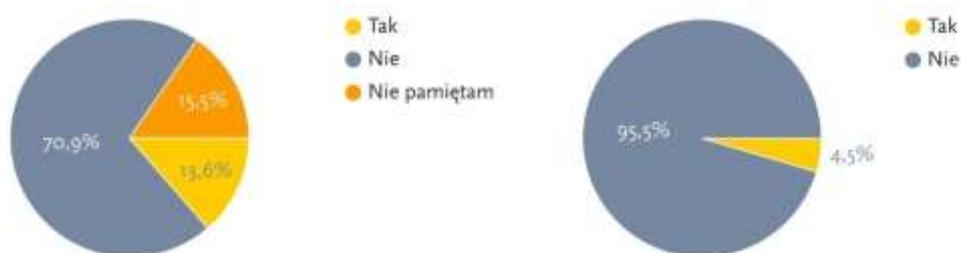
³⁴⁹ Pytanie 18 oceniane było w pięciostopniowej skali, w której wartość 1 odpowiadała niskiemu zainteresowaniu, natomiast wartość 5 oznaczała wysokie zainteresowanie.

Wypowiedzi uzyskane w części dodatkowych uwag lub sugestii dotyczących adaptacji latarni morskich w Polsce:

- „Różne funkcje byłyby ciekawe. Teraz jest wszędzie to samo: punkt widokowy i ewentualnie jakieś wystawy o latarni, które zawsze pomijamy.”
- „Utworzenie ścieżki rowerowej szlakiem polskich/europejskich latarni morskich.”
- „Trochę dziwne pytanie i odpowiedzi. Już większość z nich pełni funkcję turystyczną. Na jednej z nich pracowałam, to trochę pojęcia o latarniach w Polsce mam. Jednakże one nadal pełnią funkcję morską oraz mają nadajniki różnorakie (w krynickiej słychać straż graniczną polską i rosyjską albo służby poszukujące zaginionych w wodzie). Większość z nich ma w środku mało miejsca. Nie wyobrażam sobie tam jakichkolwiek innych form poza wejściem i zejściem jako atrakcja turystyczna.”
- „Potrzebne jest moim zdaniem poszukiwanie rozwiązań technicznych, które umożliwiłyby pełne lub przynajmniej częściowe korzystanie z przestrzeni latarni morskich osobom, dla których schody stanowią barierę architektoniczną.”
- „Obawiam się, że warunki atmosferyczne powodowałyby niekomfortowe warunki do spania, lecz kilka godzin przebywania jak najbardziej brzmi ciekawie.”
- „Obserwatorium astronomiczne, studio nagrań (dźwięk, foto, film).”

Latarnie morskie poza granicami Polski

Schemat 20: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 21: Czy odwiedził(a) Pan/Pani kiedykolwiek latarnię morską za granicą? Pytanie 23: Czy zna Pan/Pani przykłady latarni morskich za granicą, które zostały przekształcone w nietypowy sposób (np. na hotel, restauracje, galerie)?

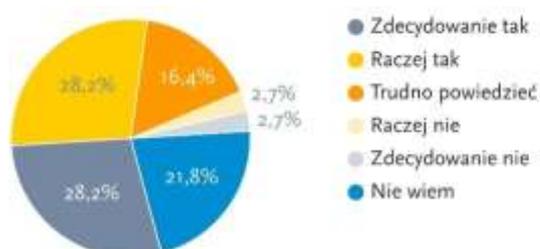
Źródło: opracowanie własne

Przedostatnia sekcja ankiety dotyczyła latarni morskich poza granicami Polski. Respondenci zostali zapytani, czy kiedykolwiek odwiedzili latarnię morską poza granicami. Zdecydowana większość (70,9%) badanych nigdy nie odwiedziła latarni morskiej za granicą, natomiast 15,5% pytanych nie pamięta, jedynie 13,6% ankietowanych, tj. 15 osób odwiedziło obiekt zagraniczny. Następnie (pytanie nr 22) ostatnia grupa osób została poproszona o podanie nazwy lub lokalizacji odwiedzonego obiektu, wśród odpowiedzi znalazły się obiekty: Gróttuviti w Reykjavíku, latarnia Aguada (Goa, Indie), latarnie morskie w Portugalii (Porto, Madera, latarnia morska w okolicy wulkanu dos Capelinhos wyspa Faial na archipelagu Azory), Meksyk

(m.in. Mahahual), Grecja (Rodos, Akrotiri Lighthouse na Santorini), Hiszpania (Teneryfa), Włochy (Bibione, Genua), Rumunia (Constanta), Wielka Brytania (Szkocja, Tynemouth Lighthouse).

Kolejnym pytaniem była znajomość obiektu zagranicznego przekształconego w obiekt o nietypowej funkcji (np. na hotel, restaurację, galerię), aż 95,5% badanych nie zna żadnego przykładu tego typu latarni, jedynie 5 osób odpowiedziało twierdząco. Następnie osoby te zostały poproszone o wskazanie nazwy, bądź lokalizacji obiektu. Uzyskano 3 odpowiedzi: „majorska latarnia morska”, „Jeremy Clarkson z Top Gear mieszka w latarni morskiej”, „centrum Glasgow”.

Schemat 21: Wyniki badań ankietowych. Pytanie 25: Czy uważa Pan/Pani, że podobne adaptacje mogłyby być udane w Polsce?

Źródło: opracowanie własne

Ostatnie pytanie w sekcji dotyczyło opinii na temat możliwości wprowadzenia podobnych adaptacji do polskich obiektów, uzyskano odpowiedzi: 28,2% zdecydowanie tak, 28,2% raczej tak, 21,8% nie wiem, 16,4% trudno powiedzieć, a jedynie po 3 osoby udzieliło odpowiedzi negatywnej (2,7% zdecydowanie nie i 2,7% raczej nie).